Congresul XIII al P.C.R.

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 11 (212) NOIEMBRIE 1984

1877
ROMÂNIA INDEPENDENTĂ

Nu am avut, nu am şi nu voi avea nimic mai de preţ decît interesele poporului în rîndul căruia m-am născut, am trăit şi trăiesc! Nu am avut, nu am şi nu voi avea nimic mai de preţ decît servirea dorinţelor sale de bunăstare, de fericire, de libertate şi independenţă! Voi face totul pentru a asigura, sub conducerea partidului nostru, mersul ferm înainte al naţiunii noastre spre culmile luminoase ale societăţii socialiste multilateral dezvoltate, ale societăţii comuniste. Numai aşa voi considera că mi-am îndeplinit îndatorirea de comunist, de revoluţionar, de patriot, de fiu al poporului român!

NICOLAE CEAUŞESCU

CONGRESUL XIII

Congresele IX-X-XI-XII ale Partidului Comunist Român

UN ROL ISTORIC ÎN DEZVOLTAREA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI

ION POPESCU-PUȚURI

Este în tradiția partidului nostru, profund îmbogățită și ridicată la cote valorice superioare după anul 1965, ca forumurile Partidului Comunist Român să afirme idei călăuzitoare pentru activitatea întregului partid, pentru cursul istoric al întregii țări, să reprezinte o contribuție nemijlocită la îmbogățirea gîndirii și practicii revoluționare. Prin aceasta, Congresele IX, X, XI, XII, ca și Conferințele naționale din 1967, 1972, 1977, 1982, s-au înscris și cel de-al XIII-lea se va înscrie — cu siguranță — ca evenimente de importanță covîrșitoare în viața partidului și a întregului popor, marcînd, prin documentele elaborate, noile etape ale ascensiunii națiunii noastre pe calea construcției socialiste, a înfloririi și prosperității patriei, marea regenerare a societății românești în evul său socialist, propulsarea țării la noi altitudini de creație conștientă istorică.

Congresele partidului din ultimele două decenii detașează, totodată, cu distinsă strălucire rolul partidului comunist de motor al evoluției noastre colective, de centru vital în exercitarea personalității depline a poporului român în lumea de azi și de mîine.

Generat de realitățile și imperativele naționale, Partidul Comunist Român este prin cugetul și acțiunea sa purtătorul și promotorul celei mai grandioase istorii făurite pe pămîntul strămoșesc. În el glăsuiesc vocația luptătoare și transformatoare a muncitorilor, țăranilor și cărturarilor luminați, demnitatea unei națiuni care s-a voit dintotdeauna stăpînă la ea acasă, dornică și capabilă de a asigura progresul neîntrerupt pe meleagurile natale și de a-și aduce o contribuție la îmbogățirea continuă a tezaurului material și spiritual al omenirii. Întreaga sa istorie este proba vie a faptului — după cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — că Partidul Comunist Român este *„continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România"*.

De la afirmarea sa în 1893 în viața social-politică a țării, partidul revoluționar al clasei muncitoare a reprezentat portdrapelul regenerării structurale, socialiste a societății românești, acționînd ca cel mai fidel mesager al idealurilor și intereselor clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, cucerindu-și, prin grele lupte revoluționare, poziția de forță politică conducătoare în patria noastră, s-a identificat cu năzuințele națiunii române, fiind primul partid politic din această țară care și-a făcut un titlu de cinste, de onoare și de demnitate revoluționară, din lupta pentru necontenita înaintare a țării pe treptele cele mai de sus ale timpurilor moderne și contemporane, pentru statornicirea și întărirea independenței naționale, pentru o nouă condiție, de prosperitate și libertate a fiilor țării.

Experiența istorică a țării noastre demonstrează cu putere că marile aspirații de libertate și prosperitate ale poporului pot fi îndeplinite numai în condițiile în care în fruntea luptei clasei muncitoare, a maselor largi, se află partidul înarmat cu concepția științifică a materialismului dialectic și istoric, strîns legat de mase, de popor, reprezentant autentic al națiunii. Numai astfel, ca exponentul politic cel mai fidel al năzuințelor maselor, ale națiunii, el și-a spus cuvîntul cel mai realist și a acționat ferm, avînd un

Prin activitatea sa eroică, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a înscris pentru totdeauna numele în istorie ca eminent conducător al partidului și statului, ca ilustru gînditor comunist, tribun revoluționar, înflăcărat patriot, aducînd o contribuție fundamentală la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

20 august 1984: tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, la inaugurarea Expoziției „Dezvoltarea economică și socială a României" — strălucită sinteză a drumului parcurs de țara noastră în cei 40 ani de libertate, inaugurați de revoluția din august 1944

rol de frunte pentru înfăptuirea marilor deziderate care stăteau în fața poporului român la sfîrșitul secolului XIX și în primele decenii ale secolului XX; dezvoltarea industrială ca pîrghie principală a progresului, a asigurării și consolidării independenței naționale; soluționarea reală a chestiunii agrar-țărănești; ridicarea nivelului general, material și cultural al maselor largi populare; accesul lor la viața politică, legitimitatea și necesitatea reunirii tuturor provinciilor românești în cadrul aceluiași stat național, unitar și independent.

În noua etapă istorică de după desăvîrșirea statului național unitar din 1918, care a asigurat înaintarea mai rapidă a României moderne pe calea progresului economic și social, Partidul Comunist Român, folosind bogata experiență acumulată și afirmîndu-se ca forța de prim-plan a vieții naționale, a reușit să polarizeze în jurul programului său masele largi de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, forțele progresiste ale națiunii, să organizeze și să conducă lupta clasei muncitoare, a maselor largi populare împotriva regimului burghez, împotriva acaparării resurselor țării de către capitalul străin, pentru dreptul nestingherit al poporului de a se manifesta liber, de-sine-stătător, pentru progresul României.

Trebuie subliniat faptul că partidul clasei muncitoare a fost cel mai puternic partid din România, după primul război mondial, prin forța sa numerică (cu peste 150 000 membri, cărora li se alăturau peste 400 000 membri ai sindicatelor), prin influența și legăturile pe care le avea cu toate marile categorii sociale ale poporului român, prin prezența în rîndurile sale, alături de români, a tuturor naționalităților conlocuitoare — maghiari, germani, evrei etc. —, puternic prin ideologia sa, prin clarviziunea sa, prin programul său de luptă privind viitorul poporului român. Partidul comuniștilor români s-a aflat consecvent în fruntea forțelor care s-au împotrivit știrbirii prerogativelor suverane ale țării de către monopolurile imperialiste, s-a ridicat cu cea

mai mare fermitate la lupta împotriva fascismului, care amenința grav independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei. El a devenit sufletul și creierul rezistenței antihitleriste, acționînd decisiv pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru ralierea în jurul platformei sale programatice a tuturor forțelor antifasciste, democratice, patriotice, în vederea asaltului decisiv împotriva dictaturii militaro-fasciste și a cotropitorilor germani, pentru salvarea națională. Realizarea acestui front larg, al cărui nucleu l-a constituit clasa muncitoare unită, a fost condiția sine qua non a victoriei actului istoric de la 23 August 1944.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a inaugurat o epocă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor socialiste și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român.

Convingîndu-se prin propria experiență că politica partidului comunist este expresia fidelă a intereselor sale supreme, poporul nostru a urmat neabătut Partidul Comunist Român, înfăptuind cu devotament și abnegație programul său de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice, de preluare rapidă a puterii politice de către clasa muncitoare și aliații ei firești, de naționalizare a principalelor mijloace de producție și de edificare a socialismului în România.

In noile condiții determinate de victoria socialismului în toate sectoarele de activitate, de desființarea definitivă a exploatării omului de către om, România socialistă a trecut la o nouă etapă care implica o vastă operă de consolidare și dezvoltare multilaterală a socialismului, de înfăptuire plenară a principiilor socialiste. Este noua epocă deschisă în anul 1965 de *Congresul IX al P.C.R.*, care, prin orientările programatice și generalizările teoretice aduse, prin spiritul novator imprimat întregii evoluții a societății, a inaugurat începutul unei noi perioade în viața partidului și a poporului, perioada cea mai prodigioasă în realizări calitativ superioare. O perioadă a cărei caracteristică dominantă este exprimată de noile dimensiuni ale teoriei și practicii construcției socialiste, imprimate de gîndirea științifică, novatoare, creatoare, profund revoluționară, a secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În acest cadru, etapa inaugurată de Congresul IX este marcată de mutații profunde în planul dezvoltării într-un ritm susținut a forțelor de producție, cu accent pe ramurile de vîrf ale industriei, pe modernizarea continuă a bazei tehnico-materiale a agriculturii, și — pe acest temei — pe creșterea nivelului de viață, material și spiritual al întregului popor. Congresul a promovat politica de repartizare echitabilă a forțelor de producție pe întreg teritoriul patriei, pentru înlăturarea rămînerii în urmă a unor zone și dezvoltarea armonioasă, în ritm rapid, a tuturor județelor. În lumina hotărîrilor Congresului IX al partidului a avut loc reorganizarea administrativ-teritorială a țării, care, înlăturînd o serie de verigi intermediare, a apropiat organele de decizie de unitățile de bază, de activitatea de producție. Perioada deschisă de Congresul IX s-a caracterizat, totodată, printr-un continuu proces de creare și perfecționare a unui vast și original sistem de organisme democratice, printr-un puternic avînt al creației spirituale, prin creșterea conștiinței socialiste a maselor, prin afirmarea amplă, fără precedent, a României pe plan internațional. Pe baza și în conformitate cu hotărîrile Congresului IX al partidului, a fost adoptată, la 21 august 1965, Constituția Republicii Socialiste România, considerată, pe bună dreptate, constituția socialismului victorios.

Realizările obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului, în transpunerea în viață a orientărilor și hotărîrilor Congresului IX al P.C.R., au permis *Congresului X* al partidului, ținut în august 1969, să fundamenteze necesitatea și posibilitatea trecerii la o etapă nouă, superioară a dezvoltării țării — *etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră*. Originalitatea concepției partidului comunist, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate se exprimă, înainte de toate, în faptul că această operă este concepută ca un proces complex și atotcuprinzător, care vizează dezvoltarea armonioasă și perfecționarea necontenită a forțelor de producție și sociale, perfecționarea permanentă a întregului sistem al suprastructurii, promovarea fermă a principiilor eticii și echității socialiste, afirmarea personalității umane, a umanismului nou care pune pe primul plan omul cu necesitățile și năzuințele sale.

O pagină strălucită în istoria României a înscris *Congresul XI*, ale cărui lucrări au avut loc în noiembrie 1974. Congresul a adoptat *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, carta fundamentală ideologică, teoretică și practică a partidului. Programul — în a cărui inițiere și elaborare rolul hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu — a trasat linia strategică generală și orientările tactice ale politicii interne și externe a partidului și statului nostru, pentru întreaga perioadă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, perioadă care cuprinde mai multe cincinale. Este pentru prima oară cînd partidul, spre deosebire de întreaga sa evoluție anterioară, dispune de un program privind toate laturile vieții sociale și de o largă perspectivă, bazat pe o concepție unitară, pornind de la teoria socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric, de la generalizarea experienței României și a altor țări, aplicînd creator adevărurile generale, universal valabile, la condițiile istorice sociale și naționale concrete ale țării noastre.

Într-o continuitate proeminentă a istoriei socialiste a țării, *Congresul XII*, care a avut loc în noiembrie 1979, generalizînd experiența dobîndită în anii edificării socialismului, a trasat viitorul dezvoltării societății românești în noua etapă 1980-1985, stabilind ca obiectiv fundamental trecerea României la un nou stadiu de dezvoltare, realizarea unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile de activitate. Directivele și programele-directivă cu privire la dezvoltarea României adoptate de acest congres constituie — așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — *„o continuare legică a eforturilor pentru înfăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate"*.

Cu deosebită forță evidențiază documentele congresului trăsăturile fundamentale ale dezvoltării societății noastre socialiste, care se caracterizează prin integrarea mai profundă a dezvoltării economiei naționale în contextul revoluției tehnico-științifice, modernizarea tot mai accentuată a forțelor de producție, restructurarea modernă a întregii producții materiale și economice, menite să asigure o nouă calitate în toate sectoarele de activitate, creșterea susținută a productivității muncii, a eficienței producției, prin perfecționarea relațiilor de producție, sociale, și lărgirea continuă a democrației muncitorești, dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii, ridicarea continuă a bunăstării întregului popor și crearea unei noi calități a vieții. Astfel, pe drumul continuității istorice a revoluției și construcției socialiste, Congresul XII a deschis perspectiva *afirmării plenare a principiilor socialismului* în toate sferele vieții sociale.

Sufletul nou deschis de Congresul IX și amplificat mereu de Congresele X, XI și XII, de Conferințele naționale alepartidului — adevărate platforme de lansare în mersul ascendent al țării pe calea socialismului și comunismului — a determinat un dinamism fără precedent în toate domeniile vieții economice, politice, sociale și culturale, progrese grandioase în dezvoltarea României pe calea socialismului. Meritul istoric al Congreselor IX, X, XI și XII constă în faptul că au rupt ferm cu manifestările de neîncredere în forța maselor populare, cu concepțiile dogmatice, rigide, ceea ce a permis descătușarea uriașelor energii creatoare ale clasei muncitoare, ale țărănimii și intelectualității, ale tuturor categoriilor sociale, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. În noua perioadă istorică inaugurată de Congresul IX, partidul a acționat stăruitor pentru ca oamenii muncii să gîndească mai bine, să înțeleagă mai bine ce se întîmplă în țară și în lume, să se clarifice asupra a ceea ce au de făcut pentru înfăptuirea măreților obiective ale noii etape de dezvoltare a țării, să înțeleagă că certitudinile zilei de mîine nu se pot naște de la sine, că ele cer strădanii în plus, o superioară valorificare a competenței profesionale, a resurselor de creativitate, o exemplară organizare a activității productive și o continuă creștere a productivității muncii. Tată de ce aceste congrese au făcut să sporească rolul maselor în creația istorică a noii societăți românești.

Partidul, secretarul său general fac totul pentru ca tot ceea ce reprezintă în patrimoniul României socialiste valoare materială ori spirituală să se integreze într-un proces a cărui condiție esențială este asigurarea randamentului maxim, pentru ca energiile națiunii să fie canalizate pe făgașul înfăptuirii unor programe cutezătoare de dezvoltare a industriei, a agriculturii, de perfecționare a întregii activități economico-sociale, de valorificare superioară a tuturor resurselor țării. Tocmai pe această bază a fost posibilă înfăptuirea prevederilor Programului partidului, a celorlalte hotărîri ale Congreselor IX, X, XI, XII, au fost posibile marile succese obținute, accelerarea ritmului de dezvoltare economico-socială a țării, angrenarea tuturor județelor țării în orbita progresului, adîncirea democrației, perfecționările aduse organizării și desfășurării întregii vieți sociale, dezvoltarea activității internaționale a partidului și statului și creșterea la un nivel fără precedent a prestigiului României în lume.

Epoca deschisă de Congresul IX al partidului, prin amploarea și densitatea realizărilor în toate domeniile, prin înnoirile petrecute în însăși viața partidului a impus în conștiința întregului popor numele, gîndirea și fapta marelui om politic de care ele sînt indisolubil legate, ale încercatului și curajosului conducător, înflăcăratului patriot și eminentului revoluționar, identificat din fragedă tinerețe cu idealurile și năzuințele poporului din rîndul căruia s-a ridicat, numele, gîndirea și fapta tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Dacă acum, în preajma *Congresului XIII* al partidului — eveniment de cea mai mare însemnătate în viața comuniștilor și a poporului —, vrem să definim istoricește cum s-au schimbat din temelii înfățișarea țării, cu deosebire în „Epoca Nicolae Ceaușescu", modul de viață al românilor, trebuie să spunem că România s-a transformat într-o perioadă istorică scurtă dintr-o țară cu un pronunțat caracter agrar, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură înapoiată, într-un stat industrial-agrar, cu un nivel de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat. În procesul făuririi economiei socialiste s-au înregistrat realizări fără precedent.

Societatea noastră socialistă este formată astăzi din clase și categorii sociale legate prin interese și aspirații comune, acționînd în strînsă unitate și colaborare pentru înfăptui-

rea programului partidului, pentru ridicarea României pe noi culmi de civilizație. O cucerire istorică a acestor ani o constituie rezolvarea în spiritul principiilor socialismului a problemei naționale, asigurarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate, posibilități de afirmare în viața politică, socială și culturală a tuturor fiilor țării.

Este o mîndrie pentru noi faptul că țara are o democrație nouă, de tip superior, care asigură participarea clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea unităților economice, a instituțiilor științifice, cultural-educative, a unităților administrativ-teritoriale, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a statului nostru, la conducerea întregii societăți.

O uriașă dezvoltare au cunoscut învățămîntul, cercetarea științifică, cultura socialistă, asigurările sociale etc.

Saltul uriaș înregistrat de România socialistă în cele patru decenii care au trecut de la 23 August 1944, cu precădere în ultimii douăzeci de ani, s-a materializat într-o bază tehnico-materială modernă, care asigură dezvoltarea puternică a întregii economii naționale și înfăptuirea neabătută a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism. *„Intrăm în cel de-al 5-lea deceniu al dezvoltării noastre libere, socialiste* — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, *avînd în față o perspectivă clară, luminoasă. În cel de-al 5-lea deceniu va trebui să punem în centrul activității consolidarea tuturor realizărilor de pînă acum, întărirea pozițiilor României de țară socialistă mediu dezvoltată și trecerea ei într-un stadiu nou, superior — cel de țară socialistă dezvoltată"*.

În deplină concordanță cu linia lor politică generală, partidul și statul nostru se manifestă ca factori activi în viața internațională, promovează relații largi de colaborare rodnică cu toate statele socialiste, cu statele în curs de dezvoltare, cu cele nealiniate, cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială, la baza acestor relații aflîndu-se în mod ferm principiile respectării independenței și suveranității naționale, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, respectării dreptului fiecărui popor de a-și hotărî de-sine-stătător destinele.

Participînd activ la viața internațională, România, președintele ei s-au impus prin spiritul constructiv și pozițiile principiale susținute în abordarea marilor probleme ale lumii contemporane, prin manifestarea constantă de a se găsi acestora soluții corespunzătoare cu interesele tuturor popoarelor. Înalta principialitate și dinamismul politicii externe promovate de partid, de tovarășul Nicolae Ceaușescu, inițiativele și propunerile judicioase au făcut să crească la un nivel fără precedent prestigiul României socialiste în lume, exprimat în înaltele aprecieri făcute pe toate meridianele globului pămîntesc.

Partidul și întregul popor român se pregătesc să întîmpine cu noi și importante realizări Congresul XIII care, la rîndu-i, va avea o deosebită însemnătate pentru destinele poporului nostru. Directivele adoptate în unanimitate de Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1984 privind dezvoltarea economico-socială a României în anii 1986-1990 și în perspectivă pînă în anul 2000 au la bază prevederile Programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism, intrarea societății românești într-o nouă fază a dezvoltării sale. *„Se poate afirma că, în anul 2000 România va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată, atît din punct de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și al nivelului general de viață și de civilizație al poporului* — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu. *Pe această bază se vor crea condițiile materiale necesare care vor asigura trecerea la înfăptuirea și la manifestarea tot mai largă, în societatea noastră, a principiilor comuniste de repartiție, de muncă și de viață în toate domeniile de activitate. Prin înfăptuirea tuturor acestor obiective și orientări pe care le vom dezbate și adopta la Congresul al XIII-lea al partidului, poporul nostru va face un mare și important pas înainte pe calea dezvoltării și mai puternice a marilor realizări obținute în cele 4 decenii de viață liberă, pe drumul luminos al visului de aur al omenirii — spre comunism"*.

Știm cu toții că marele arhitect al României moderne de azi, cu marile ctitorii ale industriei socialiste, cu o agricultură în plin progres, cu orașele și satele înfloritoare, cu viața nouă ce o trăim, este Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Iată de ce întregul nostru popor, într-o strînsă unitate, aprobă cu nețărmurită bucurie și satisfacție, cu profundă și legitimă mîndrie, propunerea privind realegerea, la Congresul XIII, a tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului, văzînd în aceasta garanția progresului continuu al patriei noastre, chezășia de neclintit a înfăptuirii în continuare a grandioaselor planuri elaborate de partid pentru înălțarea României pe noi culmi ale civilizației și progresului.

Cabinetul de lucru al tovarășului Nicolae Ceaușescu este para. Secvențe ale prezenței secretarului general al partidului, președintele țării în mijlocul poporului — în școli, în uzine, pe ogoare — prezență ce exprimă preocuparea permanentă a partidului și statului nostru pentru dezvoltarea armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale, a tuturor regiunilor patriei

CONGRESUL XIII

PARTID AL DEMNITĂŢII, DREPTĂŢII ŞI INDEPENDENŢEI NAŢIONALE

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

De-a lungul celor peste nouă decenii de existenţă a partidului clasei muncitoare, momentele de bilanţ — congresele — au marcat de fiecare dată o nouă etapă în dezvoltarea vieţii politice a clasei muncitoare, au deschis ample perspective luptei revoluţionare a poporului nostru.

În această istorică suită a forumurilor partidului nostru, partid care, prin lupta şi jertfele sale, şi-a identificat istoria cu însăşi istoria ţării, Congresul XIII al Partidului Comunist Român reprezintă un eveniment cu ample şi noi dimensiuni pentru viitorul comunist al României.

Exprimînd cele mai înalte idealuri ale poporului nostru, preluînd şi dezvoltînd pe o treaptă superioară tradiţiile luptei revoluţionare a înaintaşilor, clasa muncitoare, de la începutul afirmării sale în viaţa social-politică a ţării, a înscris în rîndul principalelor sale obiective dreptatea socială, independenţa şi suveranitatea patriei. Odată cu făurirea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în viaţa ţării s-a înscris o nouă şi cuprinzătoare concepţie privind perspectivele dezvoltării economice-sociale a patriei. Alături de ţelul fundamental — construirea socialismului în România —, în programul de luptă al partidului clasei muncitoare s-au prevăzut dezvoltarea industrială, rezolvarea problemei agrare, făurirea statului naţional unitar, apărarea independenţei ţării. Aceste obiective au căpătat noi dimensiuni o dată cu înfăptuirea în 1918 a statului naţional unitar, cu realizarea unităţii rîndurilor clasei muncitoare şi făurirea, la 8 mai 1921, a Partidului Comunist Român. „*Preluînd şi ducînd mai departe cele mai bune tradiţii ale poporului, animat de fierbinte patriotism, partidul comunist* — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *s-a ridicat pentru aspiraţiile de bunăstare şi progres ale maselor, pentru dreptate şi egalitate între toţi oamenii muncii, fără deosebire de naţionalitate, pentru înlăturarea exploatării şi asupririi sociale şi naţionale. Partidul nostru s-a situat cu fermitate în apărarea independenţei naţionale, a integrităţii teritoriale şi suveranităţii patriei*".

Cu hotărîre, abnegaţie şi demnitate revoluţionară Partidul Comunist Român a organizat şi condus marile bătălii de clasă împotriva asupririi şi exploatării, a jefuirii ţării de către capitalul străin. Este meritul nepieritor al partidului comunist care a ştiut, în cele mai grele împrejurări ale pericolului fascismului şi războiului, să organizeze şi să conducă lupta antifascistă a întregului nostru popor. În deceniul patru în fruntea luptei împotriva pericolului ciumei brune s-a aflat Comitetul Naţional Antifascist, în conducerea căruia, din partea tineretului revoluţionar, a fost desemnat tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Marile demonstraţii, întruniri şi acţiuni de luptă împotriva fascismului care au culminat cu uriaşa manifestaţie antifascistă de la 1 Mai 1939 din Bucureşti, în organizarea şi desfăşurarea căreia un rol principal l-a avut militantul comunist Nicolae Ceauşescu, iar din partea organizaţiei revoluţionare de tineret din sectoarele Capitalei Elena Petrescu-Ceauşescu, s-au înscris la loc de cinste în glorioasa istorie a luptei revoluţionare, patriotice a maselor populare din patria noastră. În spiritul dreptăţii sociale, al demnităţii umane şi naţionale, zecile de mii de participanţi la marea demonstraţie din Bucureşti de la 1 Mai 1939 au scandat lozincile: „Să apărăm hotarele patriei", „Să apărăm independenţa şi suveranitatea României", „Jos fascismul!", „Jos hitlerismul!".

Creşterea pericolului de război, apropierea hitlerismului de graniţele ţării, izolarea României pe plan internaţional au dus, în 1940, la impunerea unor grave cesiuni teritoriale. Partidul comunist a chemat poporul la lupta armată împotriva Diktatului fascist de la

Viena, în urma căruia partea de nord-vest a României a fost smulsă din trupul țării și încorporată Ungariei horthyiste. Poziția fermă a partidului comunist a determinat un puternic protest în rîndul clasei muncitoare, al organizațiilor democratice, al unor personalități politice și al maselor largi populare.

Instaurarea dictaturii militaro-fasciste, împingerea țării, împotriva voinței poporului, în războiul hitlerist contra Uniunii Sovietice au pus în fața clasei muncitoare, a eroicului partid comunist sarcini de deosebită răspundere în perspectiva istorică. Cu hotărîre și demnitate, cu înaltă răspundere față de cauza patriei și poporului, Partidul Comunist Român a înfăptuit o largă unitate a forțelor patriotice naționale, a organizat și condus cu succes revoluția de eliberare națională și socială care a deschis poporului român calea făuririi unei vieți noi, a preluării destinului în propriile mîini, a lichidării exploatării și asupririi.

În cei peste 40 ani care au trecut de la revoluția din august 1944, România a parcurs mai multe etape istorice de dezvoltare. În condițiile socialismului, sub conducerea încercată a partidului comunist, aspirațiile de libertate, de dreptate socială și națională, de independență au putut fi înfăptuite, asigurîndu-se întregului popor o viață nouă și demnă.

Perioada cea mai rodnică, cea mai înfloritoare din întreaga istorie a poporului român, care cu îndreptățită mîndrie o denumim „Epoca Ceaușescu", a fost inaugurată de Congresul IX al partidului. Privit din perspectiva celor aproape două decenii, istoricul congres din iulie 1965 își profilează dimensiunile unui eveniment nepieritor din viața partidului, a poporului. Reparcurgerea drumului străbătut pune în lumină geniala operă social-politică, teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care reprezintă factorul constitutiv al tuturor măreților înfăptuiri ce dau strălucire României socialiste. Datorită spiritului profund înnoitor și dinamizator, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii, l-a promovat și îl promovează în întreaga societate, acești ani glorioși au cunoscut mari înfăptuiri revoluționare, remarcabile realizări economico-sociale în opera de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate sub conducerea Partidului Comunist Român, partid al demnității, dreptății și independenței naționale. S-au dezvoltat puternic, în această perioadă, forțele de producție, au fost perfecționate relațiile sociale, s-a adîncit continuu democrația muncitorească, revoluționară; economia națională a cunoscut an de an o neîncetată modernizare și diversificare. Pe această bază a sporit neîncetat venitul național, a crescut nivelul bunăstării întregului nostru popor. Politica partidului comunist, profund legată de cele mai înalte idealuri ale poporului, s-a concretizat în progresul tot mai accentuat al științei, învățămîntului și culturii, în perfecționarea continuă a activității ideologice și politico-educative, în aplicarea fermă a principiilor eticii și echității socialiste, în afirmarea deplină a personalității umane.

Apreciind etapele parcurse de țara noastră sub conducerea partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: *„În cei 40 de ani de la revoluția din august 1944, România a parcurs mai multe etape istorice de dezvoltare. Trecerea de la societatea burghezo-moșierească la societatea socialistă multilateral dezvoltată presupune o lungă perioadă istorică, pe care însă, sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru a parcurs-o în numai 40 de ani... România era în trecut o țară slab dezvoltată, cu o industrie și o agricultură înapoiată. La a 40-a aniversare a revoluției sale, România se prezintă ca o țară industrial-agrară, cu o industrie modernă, puternică și cu o agricultură socialistă, modernă, în plină dezvoltare"*.

Plenara Comitetului Central al partidului din iunie 1984 a aprobat proiectul Directivelor Congresului XIII cu privire la dezvoltarea economico-socială a țării în perioada 1986-1990 și orientările pînă în anul 2000. Prin aplicarea lor în viață se va asigura înaintarea și mai fermă a României spre viitor.

Marile realizări de pînă acum sînt garanția înfăptuirii obiectivelor ce vor fi stabilite de Congresul XIII, care va elabora planul de dezvoltare economico-socială în cincinalul 1986-1990 și va trasa direcțiile principale ale dezvoltării României pînă în anii 2000. *„Obiectivul fundamental al planului cincinal 1986-1990* — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *îl va constitui dezvoltarea puternică, în continuare, a bazei tehnico-materiale, înfăptuirea în linii generale a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, crearea condițiilor necesare trecerii, în perioada următoare, la realizarea fazei superioare a societății socialiste, la construcția comunismului în România"*.

În centrul activității în noul cincinal vor fi perfecționarea și modernizarea forțelor de producție ale țării, dezvoltarea intensivă a industriei, accentuarea specializării și integrării producției, ridicarea permanentă a nivelului tehnic și calitativ al produselor, sporirea mai puternică a productivității muncii, economisirea strictă și valorificarea superioară a materiilor prime, combustibililor și energiei, reducerea costurilor de producție și a cheltuielilor materiale, creșterea substanțială a eficienței economice în toate ramurile și sectoarele de activitate. În agricultură se va acorda o atenție deosebită ameliorării solului și creșterii fertilității pămîntului prin înfăptuirea unui vast program de irigații, de chimizare și mecanizare completă a lucrărilor, creîndu-se astfel condiții ca agricultura să satisfacă pe deplin nevoile economiei naționale de materii prime agricole și cerințele de consum ale populației, să asigure și unele disponibilități pentru schimburile economice internaționale. Față de nivelul anului 1985,

în perioada 1986-1990 producția marfă industrială va crește cu peste 35 la sută, iar cea agricolă cu circa 30 la sută.

Toate acestea se vor produce și ca urmare a intensificării puternice a cercetării științifice, a accelerării introducerii progresului tehnic și a creșterii aportului acestuia la modernizarea economiei, la sporirea eficienței întregii activități economico-sociale.

O atenție deosebită se va acorda asigurării unui raport optim între industrie și agricultură, dezvoltării echilibrate a tuturor ramurilor economiei naționale; va continua, totodată, realizarea politicii de amplasare teritorială a forțelor de producție, de ridicare economico-socială a tuturor județelor țării, astfel încît, practic, în nici un județ volumul activității economice pe locuitor să nu fie mai mic de 80 000 lei.

Succesele obținute pe planul dezvoltării producției materiale și al creșterii eficienței economice în toate sectoarele de activitate vor asigura sporirea cu aproape 50 la sută a venitului național, creîndu-se, pe această bază, condițiile pentru dezvoltarea economico-socială tot mai intensă a patriei, pentru ridicarea nivelului general de trai, a gradului de civilizație și bunăstare a poporului.

„În ceea ce privește orientările de perspectivă ale dezvoltării economice-sociale a României pînă în anul 2000 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, *avem în vedere o accentuare și mai puternică a laturilor calitative ale activității în toate domeniile vieții economice și sociale, o creștere mai puternică a productivității muncii, îndeosebi prin intensificarea procesului de electronizare, automatizare și robotizare a tuturor sectoarelor de activitate, a introducerii în producție a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne*".

Volumul producției industriale va crește în următorii 15 ani de 2-2,4 ori, ajungînd în anul 2000 la un nivel de circa 2 800 — 3 000 miliarde lei, iar producția agricolă de 1,9-2 ori. Se vor crea condiții pentru realizarea unei producții de cereale de circa 35 milioane tone, precum și pentru creșterea puternică a producției de legume, struguri și fructe. Încă de la începutul deceniului următor, în zootehnie se va ajunge la un nivel optim al efectivelor de animale, realizîndu-se, pe această bază, o producție de carne, lapte și alte produse animaliere care va satisface în bune condiții cerințele de consum ale populației. Dezvoltarea producției industriale și agricole, gospodărirea cu eficiență sporită a resurselor materiale și umane ale țării vor asigura în următorii 15 ani o creștere a venitului național de 2,3-2,6 ori, ajungînd în anul 2000 la circa 1 900-2 150 miliarde lei, iar venitul național pe locuitor de 2-2,2 ori.

Dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, mecanizarea și automatizarea proceselor de muncă, creșterea productivității și a întregii activități economico-sociale vor determina noi schimbări pe calea lichidării deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, a deosebirilor dintre clase, se va realiza o tot mai strînsă apropiere între muncitorime, țărănime și intelectualitate, între toate categoriile sociale, ceea ce va întări unitatea și coeziunea întregului popor, va spori, pe o bază nouă, gradul de omogenizare a societății noastre socialiste. *„Înfăptuirea obiectivelor fundamentale ale dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și în perioada de perspectivă* — se arată în Directivele Congresului XIII — *va asigura ridicarea României pe trepte tot mai înalte de progres și prosperitate, va duce la întărirea și mai puternică a statului nostru socialist, a forței economice și sociale a societății noastre. În centrul eforturilor întregului popor se va situa consolidarea tuturor realizărilor obținute în edificarea noii orînduiri, întărirea poziției României de țară socialistă mediu dezvoltată și trecerea ei într-un stadiu nou, superior — cel de țară socialistă dezvoltată. Se va afirma astfel tot mai puternic superioritatea noii orînduiri sociale, care asigură punerea deplină în valoare a bogățiilor naționale în folosul întregii societăți, o viață liberă și fericită pentru toți cei ce muncesc, îndeplinirea celor mai nobile idealuri de dreptate și echitate socială*".

Sintetizînd poziția actuală și de viitor a țării noastre față de complexele probleme ale vieții internaționale, Proiectul de directive ale Congresului XIII subliniază: *„România va acționa în continuare pentru* lichidarea subdezvoltării și instaurarea în viața internațională a unei noi ordini economice, *care să permită dezvoltarea schimburilor pe baze echitabile și deplin democratice, să asigure participarea activă și în condiții de avantaj reciproc a tuturor țărilor la circuitul economic mondial, accesul fără restricții la știința și tehnologiile moderne, eliminarea oricăror bariere și discriminări în raporturile dintre state, să favorizeze stimularea cursului spre colaborare, destindere și securitate, consolidarea păcii în lume*".

Datele și realitățile de necontestat care definesc imaginea înfloritoare de astăzi a patriei, unitatea și coeziunea partidului, unitatea poporului în jurul centrului vital al națiunii noastre socialiste, unitatea de neclintit a tuturor cetățenilor țării fără deosebire de naționalitate în jurul președintelui Republicii, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne permit să afirmăm cu îndreptățită mîndrie că partidul nostru comunist și-a îndeplinit cu cinste misiunea sa istorică.

Aceste trăsături fundamentale, cu valoare de permanență în istoria și existența Partidului Comunist Român, sînt expres, clar și precis înglobate în documentele istoricului Congres XIII, iar înfăptuirea lor are drept garanție realegerea în înalta funcție de secretar general a celui mai iubit fiu al poporului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu — înalt exemplu de dăruire pentru cauza partidului spre măreția scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

CONGRESUL XIII

Înfăptuirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis o nouă eră în procesul luptelor revoluționare, în istoria patriei noastre. În aceste împrejurări, partidul a acționat cu toate forțele pentru participarea activă a României la războiul împotriva Germaniei hitleriste, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte forțe aliate, mobilizînd întregul popor în lupta pentru eliberarea deplină a patriei de sub ocupația trupelor hitleriste și a horthyștilor și asigurînd participarea ostașilor români, alături de cei ai armatei sovietice, la luptele pentru eliberarea Ungariei, a Cehoslovaciei, precum și la luptele din Austria, pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

ÎNSUFLEȚITORUL ÎNTREGULUI POPOR ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Întîmpinînd Congresul XIII al Partidului Comunist Român — evenimentul care concentrează energiile și interesul întregii națiuni — oamenii muncii din patria noastră, fără nici o deosebire de naționalitate, rememorează atîtea și atîtea momente istorice din cronica de luptă a poporului român, în care partidul s-a dovedit conducătorul său încercat. Victoria în lupta pentru eliberarea patriei de ocupanții hitlerişti şi horthyişti, obținută în urmă cu 40 ani, la 25 octombrie 1944, și contribuția întregului nostru popor la zdrobirea celui de-al III-lea Reich sînt evenimente de cea mai mare însemnătate ale istoriei noastre contemporane, care invederează meritul Partidului Comunist Român de a se fi dovedit, în momente de o deosebită răspundere, autenticul mobilizator, organizator și îndrumător al efortului general pentru ca România să-și dobîndească o deplină identitate națională conformă cu interesele sale, să-și asigure libertatea, demnitatea și suveranitatea destinului său.

Eveniment cu uriașe reverberații istorice actul de la 23 August 1944, expresie a voinței unanime a unui întreg popor de a-și lua soarta în mînă, a deschis un drum luminos, eroic în existența multimilenară a românilor. Conducător și strateg încercat, călit în vîltoarea unor grele bătălii, Partidul Comunist Român a făcut la 23 August 1944 dovada istorică a faptului că el constituia singura forță politică capabilă de a mobiliza și conduce, la scara unei întregi națiuni, uriașul efort popular în lupta pentru o viață liberă, demnă, pentru progresul și fericirea țării. Situat de istorie în fruntea maselor, exponent al celor mai înalte idealuri ale acestora, Partidul Comunist Român și-a asumat misiunea eroică, glorioasă, de a conduce poporul român pe drumul luminos al socialismului și comunismului, drum deschis, la 23 August 1944, de victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Un moment hotărîtor

Ieşirea României din războiul hitlerist, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste şi alăturarea ţării noastre la coaliţia antifascistă au fost primite cu deosebită satisfacţie de întregul popor. Încă din primele momente ale declanşării revoluţiei de eliberare socială şi naţională P.C.R. a lansat o vibrantă chemare la luptă în numele intereselor întregii colectivităţi româneşti, ale muncitorimii, ţărănimii, ale intelectualităţii, ale tuturor celor interesaţi în lupta de eliberare naţională, pentru asigurarea libertăţii şi independenţei patriei: *„În ciocnirea inevitabilă cu forţele hitleriste* — se arăta în Declaraţia C.C. al P.C.R. din 24 august 1944 — *Partidul Comunist Român cheamă muncitorimea, ţărănimea, intelectualii şi pe toţi cetăţenii României la luptă fără cruţare, cu toate armele, împotriva duşmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său"*.

La rîndul său, Partidul Social-Democrat s-a adresat maselor muncitoare şi intelectualilor din toată ţara printr-un manifest difuzat la 25 august 1944, chemîndu-i la luptă pentru libertate şi independenţă, pentru înfrîngerea fascismului: „O eră nouă a început. O Românie nouă, *a voastră*, trebuie făurită. Ea nu poate fi decît o Românie a socialismului..."

În acele zile de eroică încleştare pentru zdrobirea trupelor fasciste din ţară, unitatea clasei muncitoare, eroismul maselor populare, acţiunile ferme şi, în întregul său, ale armatei române au fost tot atîţia factori pe care Partidul Comunist Român, printr-o activitate multilaterală şi de deosebită eficacitate, a ştiut să-i valorifice din plin în interesul general al naţiunii, asigurînd victoria revoluţiei declanşate la 23 August 1944. Comitetele patriotice formate în fabrici şi uzine, în instituţii din diferite oraşe şi alte localităţi, formaţiunile de luptă patriotice, create de P.C.R., şi-au adus o contribuţie deosebită la asigurarea producţiei, la păstrarea ordinii publice, iar atunci cînd a fost cazul au fost sprijinitoare directe ale armatei în luptele împotriva trupelor hitleriste. P.C.R. a adresat însufleţitoare chemări femeilor, de a participa la acţiunile împotriva inamicului, pentru ajutorarea răniţilor, spre a fi *„în fruntea luptei noastre de eliberare de sub jugul nemţesc, pentru o viaţă nouă, liberă, în care căminurile voastre să fie ocrotite, în care copiii voştri să crească voinici, eliberaţi de ameninţarea războaielor ucigaşe..."*

Puternic mobilizaţi de chemările partidului comunist, ostaşii români, sprijiniţi de formaţiunile de luptă patriotice, de masele populare, au reuşit ca în numai opt zile să lichideze rezistenţele hitleriste din Capitală şi din restul ţării, iar mai apoi, cu preţul unor grele sacrificii, să dezrobească, la 25 octombrie, întreg teritoriul patriei, punînd capăt odiosului Diktat de la Viena, prin care o însemnată parte din teritoriul patriei fusese cotropită de Ungaria horthyistă.

Unanimitatea de voinţă, legătura indestructibilă dintre ostaşi şi masele populare, scopurile nobile ale luptei armatei noastre erau astfel sintetizate într-un manifest lansat de P.C.R. în acele zile: *„Întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan şi jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independenţă şi o viaţă mai bună"*.

„Intrarea României în războiul antifascist — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cuvîntarea la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naţionale şi Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, consacrată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluţionar de la 23 August 1944, — *alături de Uniunea Sovietică şi celelalte ţări ale coaliţiei antihitleriste, a avut un puternic ecou internaţional şi a fost salutată ca un eveniment de importanţă deosebită pentru desfăşurarea victorioasă a luptei pentru zdrobirea fascismului. Presa din vremea aceea aprecia că acţiunile României au dus la prăbuşirea întregului front hitlerist din Balcani şi la scurtarea cu 6 luni a războiului, subliniind că alăturarea României coaliţiei antihitleriste a avut loc în condiţiile cînd încă nu se precizase soarta războiului, cînd nu apărea clară victoria asupra Germaniei fasciste"*.

Revoluţia de eliberare socială şi naţională de la 23 August 1944 a fost unul din momentele hotărîtoare în grăbirea victoriei împotriva Germaniei hitleriste. Concomitent cu lichidarea forţelor inamice din zona interioară s-au desfăşurat şi alte operaţii de mare complexitate: desprinderea trupelor române din încleştarea germano-sovietică din partea de nord-est a ţării şi afluirea lor în zone favorabile declanşării ofensivei de eliberare a părţii de nord-vest a României, precum şi acoperirea frontierelor de sud, sud-vest şi a liniei de demarcaţie din Transilvania în faţa eventualelor atacuri ale trupelor naziste şi horthyiste. Luptele au avut un caracter particular; n-a existat un front continuu şi un spate al acestuia, iar trăsătura esenţială, definitorie, a acţiunilor desfăşurate de forţele insurecţionale a fost, prin excelenţă, ofensiva.

„Naţiunea întreagă este în război"

Odată cu intrarea sa în războiul antihitlerist, armata română a deschis un nou front în podişul Transilvaniei şi în Banat, dincolo de Carpaţi, pe care l-a menţinut singură, timp de aproximativ 3 săptămîni, pînă la sosirea aliaţilor sovietici. Acest nou teatru de operaţii, situat la circa 900 km spre vest de vechiul aliniament al frontului germano-sovietic, a creat posibilitatea unei înaintări rapide spre sudul Germaniei, pe Valea Dunării. Chiar la 24 august 1944, un comentariu al postului de radio B.B.C. a scos în relief această componentă strategică a actului românesc: „Ajutaţi în mod activ de români, ruşii vor putea fi în

curînd la Viena. Prin poarta Carpaţilor, deschisă de români, ruşii vor putea ajunge la München şi înainta spre Berlin".

Începînd cu 5 septembrie 1944, în podişul Transilvaniei, şi de la 13 septembrie 1944, în Banat, armatele hitleriste şi horthyiste au încercat să pună stăpînire pe principalele poziţii strategice deţinute de români. Luptînd cu multă vitejie, ostaşii români au oprit, în numai cîteva zile de aprige confruntări, ofensiva inamicului şi au trecut, la 9 septembrie, la contraofensivă pe tot frontul din Transilvania. Prin aceasta, „trupele române, zăgăzuind presiunea trupelor germano-ungare, au acoperit ieşirea unităţilor armatei roşii în cîmpia ungară — arăta la 23 septembrie 1944 generalul I.M. Managarov, comandantul Armatei 53 sovietice... Aflate în condiţii grele de restructurare, unităţile şi subunităţile române au demonstrat în aceste lupte o bărbăţie şi o fermitate exemplare şi au îndeplinit cu cinste misiunea înaltă ce li s-a încredinţat". Caracterul drept al războiului naţional de eliberare a însufleţit permanent pe militari în lupte. La rîndul ei populaţia locală a întîmpinat peste tot armata română eliberatoare cu neţărmurită dragoste şi a sprijinit-o multilateral. Dealtfel, în acele zile istorice, unitatea dintre popor şi armată constituia expresia concentrată a voinţei întregii naţiuni. „Războiul este al naţiunii întregi şi naţiunea întreagă este în război", scria ziarul *Scînteia* din 21 septembrie 1944.

Acţionînd în cooperare, militarii români şi sovietici au zdrobit prin lupte grele rezistenţele opuse de armatele 6 şi 8 germane şi 2 şi 3 ungare pe rîurile Mureş, Arieş, Someş, pe Crişuri, în zonele oraşelor Cluj, Oradea, Arad, Timişoara etc., în munţii Mezeş şi Făget etc., iar la 25 octombrie, prin izgonirea inamicului din zona oraşelor Satu Mare şi Carei, au consfinţit eliberarea deplină a patriei române.

„Totul pentru front, totul pentru victorie!"

După alungarea trupelor hitleriste şi horthyiste de pe teritoriul patriei, armata română, întregul nostru popor, răspunzînd marilor comandamente ale acelui moment istoric, mobilizate de Partidul Comunist Român s-au angajat cu toate forţele în lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului. Solidar cu rezistenţa şi lupta de eliberare a popoarelor de sub dominaţia fascistă, poporul român, care cunoştea bine din propria istorie ce înseamnă stăpînirea străină, era convins că înfrîngerea celui de-al III-lea Reich reprezenta un factor important al consolidării propriei independenţe naţionale. Apelul lansat în acele zile de partidul comunist *„Totul pentru front, totul pentru victorie!"* a dat expresie sintetică unei stări de spirit generale, voinţei neabătute a întregului nostru popor de a-şi asigura viitorul în cadrul unei patrii libere şi independente. Prin multiplele sale legături cu masele de oameni ai muncii, prin prestigiul pe care şi-l cîştigase în faţa naţiunii, ca urmare a întregii sale activităţi, P.C.R. a devenit creierul mobilizator al uriaşului efort desfăşurat de ţară pentru susţinerea luptei ostaşilor români de pe front. La 13 octombrie, imediat după eliberarea Clujului, vorbind în numele C.C. al P.C.R., Lucreţiu Pătrăşcanu sublinia că „lupta nu s-a terminat... Trebuie să înfrîngem hitlerismul în propria lui ţară. Războiul trebuie dus pînă la capăt. Înfrîngerea totală a duşmanului hitlerist este condiţia existenţei noastre ca popor. Pentru victorie, nu precupeţiţi nici o sforţare, nici un sacrificiu. Întregul popor să participe la lupta pentru izbînda finală".

În întreaga ţară, în uzine, fabrici, în mine, pe ogoare, în spitale, peste tot, acolo unde se lucra în sprijinul armatei, s-a declanşat o bătălie la fel de eroică ca şi aceea a ostaşilor de pe front. S-a lucrat fără răgaz, în condiţii deosebit de grele, pentru refacerea instalaţiilor industriale, a căilor de comunicaţie, pentru repararea sau producerea materialelor necesare frontului. Mobilizaţi de apelurile partidului comunist, ale organizaţiei revoluţionare de tineret, mii de tineri au plecat voluntari pe front. Prin Apărarea Patriotică, partidul a organizat trimiterea unor importante cantităţi de alimente şi îmbrăcăminte pe front. Din iniţiativa P.C.R. şi sub conducerea sa, în primele luni ale anului 1945 s-a creat aparatul politic din armată, în cadrul căruia sute de comunişti au desfăşurat o amplă activitate pe baza liniei politice trasate de C.C. al P.C.R., a directivelor şi dispoziţiilor guvernului democratic. Militarilor şi ofiţerilor li s-au explicat, acolo pe front, în linia întîi, scopurile şi ţelurile luptei lor, legătura strînsă dintre lupta lor pentru înfrîngerea hitlerismului şi aceea a maselor populare pentru înfăptuirea unor profunde transformări revoluţionare. Sub conducerea P.C.R. un întreg popor a început să gîndească cu demnitate şi curaj la propriul său viitor. Referindu-se la eficienţa muncii desfăşurate de comunişti în rîndurile militarilor, într-un document de epocă se arăta: „Există în curs de formare în sînul corpului ofiţeresc din Bucureşti, ca exponent al cadrelor din restul ţării, un curent de adeziune la politica socială, în cadrul naţional, preconizată de partidul comunist, aceasta şi ca rezultat al apelurilor adresate către armată de conducerea acestui partid. În special în rîndurile elementelor tinere din corpul ofiţeresc această stare de spirit este evidentă".

O impresie profundă a produs asupra ostaşilor de pe front activitatea P.C.R. de mobilizare a maselor la lupta pentru transformări revoluţionare, de instaurare a regimului democrat popular, de înfăptuire a reformei agrare etc.

Exprimînd sentimentele comuniştilor faţă de armată şi de lupta ei dreaptă împotriva fascismului, *Scînteia*, organul central de presă al C.C. al P.C.R., scria, cu prilejul Anului

nou 1945, în articolul intitulat *Către ostaşi*: *„Urarea ce-o transmitem ostaşilor în acest prag de An nou este aceea pe care ţara întreagă le-o trimite. Încredere şi vitejie, ca anul 1945 să vă încunune cu gloria victoriei depline şi pacea cucerită prin luptă să vă îndrepte paşii către ogoarele şi vetrele dragi din ţara liberă, independentă şi democratică, în care armata să fie Armata Poporului"*.

Entuziastele mitinguri şi întruniri organizate de P.C.R. în mai toate oraşele ţării, la sate, în fabrici şi uzine, în mine, în porturi, pe şantiere şi în instituţii, au exprimat adeziunea oamenilor muncii faţă de politica partidului comunist, au fost expresia hotărîrii întregului nostru popor de a nu-şi precupeţi nici un efort în lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului, pentru refacerea economiei şi democratizarea vieţii. La Bucureşti, Iaşi, Slatina, la Suceava sau la Constanţa, la Galaţi sau la Tîrnu Severin, în minele de pe Valea Jiului şi în schelele de pe Valea Prahovei, pretutindeni în cuprinsul ţării, partidul comunist a fost prezent în mijlocul maselor, stimulînd elanul lor revoluţionar şi patriotic.

Pentru victoria finală

Participînd cu toate forţele sale la războiul antihitlerist şi dincolo de graniţele naţionale, poporul român îşi îndeplinea totodată angajamentele asumate faţă de Naţiunile Unite prin Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944, care prevedea că România „va pune la dispoziţie nu mai puţin de 12 divizii de infanterie, cu mijloace suplimentare". Cu satisfacţia datoriei împlinite, credincioasă cauzei drepte a luptei antifasciste la care lua parte, armata română a continuat lupta, alături de armata sovietică, pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei şi a părţii de nord-est a Austriei.

Victoria asupra Germaniei hitleriste a găsit România alături de Naţiunile Unite, angajată în luptă cu întregul său potenţial militar, economic şi financiar. În războiul antihitlerist, România şi-a depăşit obligaţiile asumate prin Convenţia de armistiţiu. Referindu-se la efectivele româneşti angajate în lupta împotriva Germaniei naziste, postul de radio Londra aprecia, pe bună dreptate, în ianuarie 1945, că „dintre naţiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce priveşte numărul de ostaşi ce participă la bătălia de distrugere a nazismului".

O recunoaştere a eroismului ostaşilor români, a aportului lor la înfrîngerea fascismului, a întregului popor mobilizat de P.C.R. la bătăliile pentru victorie, o constituie cele peste 300 000 ordine şi medalii sovietice, cehoslovace şi ungare, cu care au fost distinşi soldaţii şi ofiţerii români.

Totalul cheltuielilor militare făcute de statul român pentru întreţinerea şi lupta forţelor sale armate în războiul antihitlerist, în perioada 24 august 1944-12 mai 1945, pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste şi a Ungariei horthyiste s-a ridicat la uriaşa sumă de 470 miliarde lei (la cursul monedei din luna mai 1945). Efortul economic real pe care l-a reprezentat această sumă pentru poporul român reiese şi din faptul că el a trebuit să fie suportat în decurs de numai un an, că, în 1945, datorită distrugerilor suferite de economie, venitul naţional era de numai jumătate faţă de cel din 1938.

La bilanţul războiului făcut la Conferinţa de pace de la Paris, V.M. Molotov, ministrul de externe al Uniunii Sovietice, principala forţă a coaliţiei antihitleriste, sublinia: „Ştim cu toţii că România a fost statul care, printr-o acţiune hotărîtă, s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat Aliaţilor... Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă şi noi toţi recunoaştem sacrificiile aduse de poporul român acestei cauze".

Participarea militară şi economică a României la războiul antihitlerist, alături de U.R.S.S. şi celelalte ţări ale Naţiunilor Unite, rămîne un capitol incrustat cu litere de aur în istoria patriei românilor.

Însufleţitor al luptei întregului popor în războiul antihitlerist a fost Partidul Comunist Român, partidul clasei muncitoare care, cu consecvenţă, clarviziune şi neabătut curaj se ridicase împotriva fascismului, împotriva războiului, pentru salvgardarea independenţei şi suveranităţii ţării, pentru pacea şi libertatea popoarelor.

După cum sublinia secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, victoria asupra fascismului a demonstrat forţa cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertăţii şi independenţei naţionale, îl au masele populare, milioanele şi milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît de mare ar fi potenţialul aruncat în luptă de forţele reacţiunii şi oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfrînge voinţa de libertate a popoarelor, dorinţa acestora de a-şi hotărî singure soarta.

De la înalta tribună a Sesiunii solemne consacrate împlinirii a 40 ani de la actul revoluţionar de la 23 August 1944, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a adus un cald omagiu armatei române şi gărzilor patriotice, tuturor celor care s-au jertfit pentru libertatea patriei. Poporul român omagiază şi cinsteşte, de asemenea, armata sovietică, pe ostaşii celorlalte armate aliate din coaliţia antihitleristă, pe toţi luptătorii din ţările care s-au ridicat împotriva fascismului. Afirmînd strălucit dorinţa de pace şi de viaţă liberă a poporului român, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia: *„Cea mai mare cinstire pe care o putem aduce milioanelor de oameni care şi-au dat viaţa în lupta împotriva fascismului este aceea de a face totul pentru a nu se mai repeta niciodată grozăviile fascismului şi ale războiului!"*.

DE LA „BUNUL ÎMPĂRAT" LA REX DACIAE

FLORIN CONSTANTINIU

În ampla sa monografie Răscoala lui Horea, **cea mai documentată şi profundă cercetare a marii ridicări ţărăneşti din Transilvania în anul 1784, acad. D. Prodan subliniază că aceasta a fost o acţiune exclusiv ţărănească: gîndită, pregătită şi înfăptuită de ţăranii români transilvăneni, supuşi deopotrivă exploatării feudale şi opresiunii naţionale. Asocierea strînsă dintre obiectivele sociale şi cele naţionale ale răscoalei îşi găseşte explicaţia în faptul că peste trei sferturi din iobagii Transilvaniei erau români. Ţăranii răsculaţi au voit emanciparea lor socială şi naţională, lichidarea regimului feudal şi abolirea discriminărilor naţionale. Prin radicalismul programului ei — exprimat în ultimatumul de la Deva din 11 noiembrie — răscoala a depăşit revendicările agrare ale revoluţiilor burgheze sau burghezo-democratice din secolul următor.**

Răscoala din 1784 este susceptibilă de a fi investigată şi din unghiul de vedere al universului ei mental, al psihologiei maselor, această investigare constituind una din direcţiile noi ale anchetei istoriografice care îşi propune să analizeze ansamblul simţămintelor, reprezentărilor etc. ale colectivităţilor umane. A studia mentalul revoluţionar sătesc înseamnă a descoperi motivaţia psihologică, impulsul lăuntric al acţiunilor de luptă ale ţăranilor răsculaţi. Răscoala lui Horea, graţie abundenţei documentaţiei de care dispunem, îngăduie un astfel de demers.

În zilele răscoalei lui Horea

DIN TOAMNĂ PÎNĂ ÎN PRIMĂVARĂ (II)

VALERIU BUDURU, GHEORGHE DAVID

Consecinţă a exploatării duble, naţionale şi sociale, suportată de iobagii români, cărora li s-au alăturat mulţi maghiari şi germani, marea răscoală populară condusă de Horea, Cloşca şi Crişan a cuprins întreaga Transilvanie. Cum am arătat în numărul trecut al revistei, ea a izbucnit la 28 octombrie şi a atins apogeul încă în primele zile ale lunii noiembrie. La 6-7 noiembrie este asaltată cetatea Deva, principalul punct de rezistenţă a nobilimii. Dar să derulăm în continuare, pe baza izvoarelor contemporane: documente, mărturii, memorii etc., filmul tumultuoaselor evenimente de la sfîrşitul anului 1784.

Iluzii...

Una din trăsăturile caracteristice ale mentalității țărănimii medievale — care s-a prelungit pînă tîrziu în epoca modernă (marea răscoală a țăranilor din 1907 oferă sugestive exemple) — o constituia credința în „bunul suveran". Convingerea că *si le roi savait* (dacă regele ar ști), nedreptățile ar lua de îndată sfîrșit, își are originea în aura mistică ce înconjura pe suveran (împărat, rege, domn etc.), privit ca „unsul lui Dumnezeu"; din această perspectivă suveranul nu putea fi decît bun și drept, paznic și apărător al „legalității", încălcate de boieri, grofi, autorități locale etc. în detrimentul supușilor de rînd.

Țărănimea din Transilvania a crezut și ea în mitul „bunului împărat", cu atît mai mult cu cît, în cursul celor două călătorii făcute în Transilvania, în anii 1773 și 1783, Iosif II păruse a fi un ascultător atent și binevoitor al plîngerilor țărănești. Adept al „absolutismului luminat", el se arătase preocupat să îmbunătățească soarta țăranului în care vedea pe contribuabilul ce achita dările către stat și pe soldatul care făcea forța armatei; el a combătut unele abuzuri, săvîrșite de nobilime, care ruinau pe țărani și îi sileau să pribegească, ceea ce a întărit acestora convingerea că Iosif II e de partea lor, convingere atît de puternică între țăranii români, încît contele Inczédi — despre care se spunea că l-ar fi caracterizat pe suveran drept „prostul românilor" (stultus Valachorum) — a fost atacat de răsculați, bătut și silit să jure credință celui pe care îl insultase.

Drumurile lui Horea la Viena au fost și ele o manifestare a convingerii că numai la împărat se poate găsi dreptate.

Era firesc, așadar, ca întreaga răscoală din 1784 să se fi aflat la începuturile ei și, apoi, parțial, în desfășurarea sa, sub semnul mitului „bunului împărat". Într-un șir de momente decisive ale răscoalei, convingerea țăranilor că acționează la porunca împăratului a constituit o solidă motivație psihologică: ei au pornit să se înscrie ca grăniceri, fiindcă așa era porunca monarhului; mai tîrziu au atacat pe nobili convinși că aceasta era porunca împăratului.

Studiul răscoalelor țărănești arată că, de obicei, orice ridicare la arme a țărănimii căuta să-și dea un caracter „legal", pe care r culații se străduiau apoi să-l păstreze de-a lungul întregii lor lupte, situație evidentă și în 1784. Astfel, la tîrgul de la Brad (28 octombrie 1784) Crișan a prezentat o cruce de aur adusă, chipurile, de la Viena, ca semn de încredințare că Iosif II ar fi dat ordin ca românii să capete arme și să nu mai presteze obligațiile feudale. Nu se pot sublinia îndeajuns calitățile excepționale pe care cei trei conducători ai răscoalei — Horea, Cloșca și Crișan — le vor dovedi în ceea ce privește înțelegerea psihologiei maselor. Explicația stă, desigur, în permanenta lor legătură cu masa țărănească, a cărei stare de spirit au înțeles-o perfect, au perceput-o și au dirijat-o cu însușiri de autentici lideri.

„Nobili să nu mai fie"

Într-adevăr, după ce răsculații distruseseră cea mai mare parte a reședințelor nobiliare din împrejurimi, Horea a hotărît atacarea Devei, unde se refugiase un mare număr de nobili. Atacul s-a desfășurat în două zile consecutiv. Mai întîi la 6 noiembrie, către ora patru după-amiază, un grup de țărani a coborît spre Mintia în Cîmpia Devei, la lăsarea nopții, „venind — cum spune cronicarul secui Joszef Benkö — cu mari strigăte pînă la marginea orașului". În întîmpinarea lor au fost trimise cîteva detașamente de soldați din grănicerii români, care însă n-au atacat cu convingere. După mărturia unuia dintre țăranii căzuți prizonieri, grănicerii „au tras asupra lor, dar fără nici o primejdie, pentru că... înșiși prizonierii români... au văzut că focul soldaților trece pe deasupra lor, fără a-i vătăma". Acest prim atac a fost însă respins de nobilime, răsculații regrupîndu-se în satele învecinate.

A doua zi, 7 noiembrie, încă din zori, grupuri de țărani au început să se adune dincolo de Mureș, spre Hărău, și în localitatea Bălata, din fața Devei. La chemarea comitelui Zeik János, nobilimea s-a regrupat la timp, încingîndu-se o aprigă luptă, în urma căreia atacul răsculaților a fost respins. Pe cîmpul de luptă au rămas peste 70 țărani, alți 34 fiind luați prizonieri.

Un simulacru de judecată a avut loc chiar a doua zi, toți prinșii fiind condamnați la moarte „prin tăierea capului".

Un alt episod sîngeros s-a consumat la Binținți. La 7 noiembrie, magistrul de Orăștie raporta că în ziua precedentă vicecolonelul Karp și maiorul Stojanich, cu cîteva unități de grăniceri pedeștri și călare, au atacat la Binținți pe răsculați. Țăranii s-au opus și au împușcat un cal al husarilor, ceea ce a avut drept rezultat deschiderea focului, în plin, asupra sătenilor. 20 țărani, „cei mai mulți locuitori în acel sat, iar ceilalți oameni veniți în grabă din satele apropiate", au căzut pe loc, alți 41 fiind luați prizonieri.

Actele de cruzime săvîrșite împotriva lor au avut darul de a-i îndîrji și mai mult pe țărani. Zilele ce au urmat atacului de la Deva și masacrului din Binținți au marcat o intensificare a luptelor. Încă în noaptea de după cel de-al doilea atac, răsculații au pustiit conacele nobiliare din Mintia, Peștiș, Batiz, Sîngeorz, Almaș. În ziua de 9 noiembrie, o ceată, formată în munți, a atacat Meteș, devastînd clădirile administrative ale do-

Mărturiile contemporane abundă în confirmări ale acestei stări de spirit. Din mulțimea lor, alegem cîteva. În comitatul Arad, răsculații spuneau că s-au ridicat din ordinul împăratului, care vine în urma lor cu 300 soldați și două steaguri; la Cioara, comandanții cetelor de răsculați strigau: „Nimeni să nu îndrăznească să stea în calea noastră, că-l omorîm și-i pîrjolim totul. Noi venim din porunca împăratului". „Dați în ei...; care ține cu domnul lui îl omorîm, dar care ține cu împăratul e al nostru". La Vinț și Vurpăr, unul din căpitanii răsculaților a prezentat o carte cu o mare pecete, care ar fi fost porunca împăratului pentru exterminarea nobilimii.

Răsculații îl invocau mereu pe împărat — sau, mai exact spus, porunca lui — dar, în anumite cazuri s-a constatat că nici măcar nu știau cine este el. La Vurpăr, de pildă, țăranii au distrus 38 case de nobili și orășeni, în strigătul de „Vivat Maria Theresia!", adică împărăteasa care murise din 1780!

Prestigiul lui Horea era atît de mare, încît atunci cînd el se referea la poruncile împăratului, răsculații nu cutezau să-i ceară să-și dovedească spusele. La Bucium însă unul din țărani, Onu Costinaș, a cerut să li se arate porunca imperială: „Dacă vedem porunca împăratului sîntem gata să facem, dar pînă atunci nu-ți vom da ascultare". Scepticului i s-a dat, de către unul din căpitanii lui Horea, un răspuns cu adevărat memorabil: trăgîndu-și pe jumătate sabia din teacă, el a strigat: „Da tu cutezi să ne spui nouă de astea? Iată, asta-i porunca împăratului!"

Refuzul lui Horea de a arăta documentele de la împărat declanșează nemulțumirea țăranilor. Horea și ceata lui au fost duși în casa lui Macavei Băieșan. Soția acestuia le-a spus că bărbatul ei ar fi văzut acele porunci. Deși îndoiala nu li s-a risipit, țăranii și-au afirmat hotărîrea de a continua lupta: „... Noi de la lucrul început nu dăm înapoi și dacă s-ar întîmpla să fi greșit (duși de rîvna față de împăratul) nădăjduim să primim iertare de la împăratul".

...și realitate

Oricît de puternică a fost iluzia monarhică, printre țăranii răsculați și-a croit drum convingerea că ei, prin mijloacele și lupta lor, creau o nouă legalitate, căpătînd, astfel, o nouă legitimitate. Evident, schimbarea nu a fost exprimată foarte limpede, ci în formulări difuze și confuze, căci cei care le dădeau glas erau țărani supuși opresiunilor de tot felul, lipsiți, cei mai mulți, de știință de carte, cu un orizont limitat adesea la propriul lor sat. E cu atît mai remarcabilă, așadar, ideea ivită în mijlocul lor că nu împăratul, ci Horea era adevăratul lor conducător.

Neîncrederea în monarh apare și în spusele lui Oprea Ispas, Drăgoi Rotea, Ion Munteanu și Ionel Coman, care, la Vurpăr îi îndemnau pe răsculați: „Nu vă temeți, nu veți avea nici o pedeapsă, căci e porunca împăratului și, dacă de la împăratul vom avea vreo mustrare sau pedeapsă, cum ne-a înșelat de

meniului episcopal și curțile nobiliare de la Ighiu. O altă ceată de răsculați a atacat Baia de Arieș, iar o a treia, sub conducerea lui Ion Oargă, zis Cloșca, primul căpitan al lui Horea, a pustiit curțile lui Torotzkai de la Sîngeorzul Trascăului. După un raport din 8 noiembrie al funcționarilor comitatului Hunedoara, „în întreg comitatul Hunedoara, cu excepția doar a unui district, al Hațegului, totul e lăsat la bunul plac al poporului și între Deva și cercul Zărand e întreruptă toată circulația și comunicația..."

Răscoala se afla la apogeu. În aceste împrejurări, Horea a decis să adreseze un ultimatum nobilimii. Redactat la 11 noiembrie, sub presiunea răsculaților, de către Carolus Brünek, magistrul Oficiului sării din Șoimuș (sat din apropierea Devei)[1], ultimatumul cuprindea șase puncte, dintre care două — primul și ultimul — vizau direct pe cei asediați la Deva, celelalte patru fiind revendicări generale, așa cum au circulat în întreaga zonă cuprinsă de răscoală și chiar în celelalte părți ale Transilvaniei. La 11 noiembrie, Giurgiul Marcu din Crișcior, Ioan și Petru Abrudan din Ruda au prezentat nobililor cererile țăranilor, care glăsuiau astfel:

„Nobilul comitat, împreună cu toți stăpînii de moșii și cu toată seminția lor să jure pe cruce;

Nobili să nu mai fie, ci fiecare dacă va putea găsi undeva o slujbă împărătească din aceea să trăiască;

Nobilii stăpîni de moșii

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

Gravuri de epocă înfățișînd secvențe din timpul marii răscoale populare din 1784

Asediul unui castel nobiliar...

două ori pînă acum, ne găsim noi şi alt împărat" sau „împăratul ne-a înşelat, căci ne-a făgăduit arme şi nu ne-a dat; dacă şi acum ne înşeală, ne găsim noi şi alt împărat".

Un pas înainte în direcţia spulberării iluziei monarhice se constată în dialogul dintre ţăranii din satele Sălciua de Jos şi Sălciua de Sus şi căpitanul Hertelendi, însoţit de sublocotenentul Inczédi. La afirmaţia celor din urmă, că împăratul a poruncit ca ei să se liniştească, în caz de nesupunere urmînd a fi executaţi, unul din ţărani a replicat dîrz că „împărat nu este decît pe Arieş, în jos, iar de acolo în sus, la ei, nu este împărat". Semnificativă pentru confruntarea dintre cele două reprezentări mentale — „bunul împărat" şi noua autoritate ţărănească — este replica dată de căpitanul cetei de răsculaţi celui care nu mai recunoştea pe Arieş în sus, autoritatea împăratului: „Să nu vorbească aşa prostii, dacă nu ştie cum stă treaba!".

Ordinele lui Iosif II de reprimare a răscoalei şi intervenţia armatei împotriva ţăranilor au contribuit hotărîtor la destrămarea imaginii „bunului împărat". Ţăranii au început să înţeleagă că nu pot aştepta sprijin de la Curtea din Viena. Cum ar mai fi putut invoca Horea acum poruncile împăratului, cînd ţăranii îi vedeau pe soldaţi acţionînd împotriva lor? Dacă pînă atunci, persoana împăratului fusese un fel de „scut legal", la adăpostul căruia ţăranii s-au răfuit cu opresorii lor, acum se cristaliza noua legalitate a răscoalei, care îşi găsea izvorul în autoritatea lui Horea. El dă dispoziţii ca ţăranii să fie gata să se apere şi, la apropierea armatei, să tragă clopotele pentru a vesti şi satele vecine, să nu permită intrarea în sate a niciunui soldat, căci numai aşa românii transilvăneni vor scăpa de exploatatorii şi asupritorii lor.

Cînd, după armistiţiul de la Tibru şi întîlnirea vicecolonelului Schultz cu Horea şi Cloşca la Cîmpeni, s-a produs noua ridicare a ţărănimii, răsculaţii au de înfruntat armata, adică pe ostaşii celui în care crezuseră că au un sprijinitor. Chiar dacă mitul „bunului împărat" mai era împărtăşit de unii ţărani, alţii îl respingeau în chipul cel mai răspicat. Exemplul cel mai concludent l-a oferit lupta de la Ponor (30 noiembrie), în care ţăranii au atacat pe soldaţi strigînd: „Odată cu capul ficiori, că vine Horea cu ţara!" „Nu îngăduie Horea în munţi alt rege afară de el". În acelaşi raport se afirmă că el îşi spune „*Nos Horea Flora Rex Daciae*". În privinţa împăratului, iluziile s-au spulberat. Folosind grele cuvinte de batjocură la adresa împăratului de la Viena, ei arătau, referindu-se acum la Horea: „avem noi împărat".

Urmărind, aşadar, traiectoria psihologică a răscoalei lui Horea se poate lesne constata trecerea de la stereotipul mental al răscoalelor ţărăneşti — credinţa în bunul suveran — la elaborarea unei noi legitimităţi, care rezida în autoritatea lui Horea, exponentul tenace şi curajos al aspiraţiilor de emancipare socială şi libertate naţională ale românilor transilvăneni.

să-şi părăsească odată pentru totdeauna moşiile;

Şi ei să plătească dare ca tot poporul de rînd;

Pămînturile **lor să se împartă între poporul de rînd...**"

Veritabil program revoluţionar, ultimatumul din 11 noiembrie 1784 dovedeşte caracterul deosebit al mişcării conduse de Horea, Cloşca şi Crişan faţă de răscoalele ţărăneşti anterioare. Desfiinţarea clasei nobiliare, pe care documentul o cerea în chip expres şi hotărît, precum şi celelalte prevederi prevestesc conţinutul unor revendicări, care vor apare cu deosebită claritate în revoluţiile de la sfîrşitul sec. XVIII din apusul Europei. Astfel, prin programul său, anterior cu cinci ani Revoluţiei franceze din 1789, lupta ţăranilor români din Transilvania îşi vădeşte apartenenţa la noul curent social ce se făcea simţit în istoria Europei. Dealtfel, condamnarea societăţii feudale reiese în mod limpede şi din apringa dorinţă a ţărănimii de a se elibera din starea de iobăgie, într-o vreme în care, cum se exprima Johann Theodor Hermann, „chiar şi numele de iobag este revoltător".

Toţi românii „în unire"

În repetate rînduri, izvoarele contemporane subliniază că ridicarea ţărănimii s-a produs împotriva nobilimii maghiare, răscoala avînd un puternic caracter social. În numeroase locuri, ţăranilor români li s-au alăturat iobagii unguri şi saşi, toţi ridicîndu-se la luptă împotriva „feudalismului în general", care, la acea vreme, cum subliniază istoricul maghiar I. Tóth Zoltán, în Transilvánia „era întruchipat în clasa proprietarilor funciari maghiari". Iobagii maghiari şi saşi erau, ca şi cei români, dornici să scape de povara iobăgiei. Aşa cum românii alergaseră să se înscrie ca militari, la fel grupuri de maghiari voiseră să se înroleze în armată pentru a scăpa de obligaţiile feudale. Iobagii maghiari ori saşi se ridicau cu aceeaşi vehemenţă împotriva nobililor, în multe sate ungureşti răsculate obiectivele urmărite fiind aidoma cu cele din programul revoluţionar pronunţat la Deva. Astfel, la Sîngeorgiu, Kovacs Istok, un iobag maghiar, îşi îndemna tovarăşii: „...A venit vremea curuţilor [adepţi ai lui Francisc II Rákóczi, în timpul răscoalei antihabsburgice din 1704-1711][1]. Haideţi că niciodată nu vor mai fi domni în Sîngeorgi". Un alt iobag maghiar, Simion Ferenţ, îşi îndemna şi el tovarăşii de luptă: „S-a ispră-

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1976.

Răscoala în documente europene inedite

„SETEA LOR DE LIBERTATE ESTE NESTĂVILITĂ"

Dr. EUGEN GLÜCK

Marea ridicare la luptă a ţărănimii transilvănene de la sfîrşitul anului 1784 a avut un larg răsunet internaţional. Vestea despre revoluţia ţăranilor sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan, a devenit unul din evenimentele centrale ale interesului public din acea vreme, găsindu-şi o largă reflectare în presa contemporană evenimentelor. De-a lungul anilor, în lucrări şi articole — unele din ele apărute şi în paginile revistei noastre[1] — istoricii au reliefat modul în care presa din ţări ca Franţa, Germania, Italia, Belgia, Spania, Imperiul habsburgic a reflectat evenimentele petrecute în Transilvania anilor 1784-1785. Inedite pentru publicul şi specialiştii români sînt ecourile pe care lupta ţărănească de acum cu toate, domnii nu mai poruncesc".

Unii din iobagii maghiari au jucat un rol de frunte în cadrul evenimentelor. Se relatează, de pildă, cazul lui Szábó Ferencz, care se afla în închisoarea de la Abrud, în aşteptarea sentinţei pentru acţiuni antinobiliare la care participase. Acest Szábó a fost eliberat de Horea, atunci cînd oastea ţărănească a pătruns în localitate; ulterior, Horea „l-a luat lîngă sine ca tovarăş şi l-a trimis cu scrisori să răscoale poporul. Fiind prins în comitatul Tîrnava, a fost condamnat de un tribunal, la Tîrgu Mureş, şi tras în ţeapă".

Pentru ţărănimea română supusă — cum am mai arătat — unei duble asupriri, socială şi naţională, răscoala are şi un puternic caracter naţional. Dealtfel — cum atestă nenumărate mărturii — încă înainte de izbucnirea

ei, în rîndurile ţărănimii se dezvoltă tot mai mult conştiinţa îndoitei nedreptăţi pe care o îndură românii transilvăneni, şi în acelaşi timp a drepturilor şi a puterii lor. Într-un document al vremii, românii din comitatul Hunedoara, de exemplu, după ce arătau cît sînt de apăsaţi, se refereau la faptul că ei sînt mult mai numeroşi şi mai vechi în această ţară decît ceilalţi locuitori, „căci sîntem rămăşiţele încă a vechilor daci".

Ideea originii dacice şi amintirea vechii Dacii au circulat pe larg în timpul desfăşurării răscoalei. Printre documentele care confirmă aceasta se află şi o înştiinţare primită de generalul Pfefferkorn, comandantul grănicerilor, din partea colonelului Hellebrand, prin care i se aducea la cunoştinţă că *„Horea încearcă să sugereze tova-*

...prinderea căpeteniilor răscoalei...

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1970, 5/1974.

nimii transilvănene a avut-o în ţările din centrul şi din nordul Europei. Iată cîteva date inedite despre modul în care presa din Suedia şi Danemarca a oglindit revoluţia ţărănească din 1784-1785. Le adăugăm alte cîteva date, de asemenea inedite, din presa germană a timpului.

SUEDIA

La sfîrşitul secolului XVIII, Suedia dispunea de o presă relativ dezvoltată. Gazete şi periodice cu profil politic apăreau în Capitală (Stockholm) şi în principalele oraşe: Götteborg, Norköping, Linkoping, Lund etc.

Principalele gazete suedeze au apreciat desfăşurările din 1784 din Transilvania ca evenimente de importanţă europeană. Informaţii despre aceste evenimente au fost publicate adesea pe prima pagină. Este drept că relatările au început să apară abia în a doua decadă a lunii decembrie. Explicaţia constă în dificultăţile epocii privind transmiterea ştirilor şi mai cu seamă în greutăţile pe care autorităţile habsburgice — interesate să se afle cît mai puţin despre cele întîmplate în Transilvania — le creau mijloacelor de informare.

Firesc, nu ne putem aştepta din partea gazetelor

În 1784, un ţăran, cioban în comitatul Zarandului, anume Horea, plănuieşte eliberarea neamului său. Un păstor ca şi el, Cloşca, deveni locotenentul său. Ei strîng în jurul lor ţărani. Curînd izbucnesc incendii în timpul nopţii pe cele mai bogate domenii ale maghiarilor. Cete ale lui Horea atacă în scurt timp, în plină zi, castelele întărite... La 5 nov. 1784, Horea are în jurul său 5 000 de oameni. Ia titlul de împărat al Daciei; pretindea că este învestit cu conducerea operaţiilor de către împăratul Austriei. În scurt timp, Horea era în fruntea a 15 000 oameni, însă cea mai mare parte fără arme... Lupta s-a dat într-un colţ al Carpaţilor între ţăranii armaţi în cea mai mare parte cu furci şi coase şi soldaţii Austriei... Cei mai dîrzi urmară în munţi pe Horea şi Cloşca, care luptară cu deznădejde în contra armatelor imperiale. În fine, urmăriţi în ultimele lor adăposturi, sînt prinşi împreună cu rămăşiţele micii lor oşti...

Horea a devenit eroul poveştilor populare şi simbolul renaşterii Daciei.

KARL MARX

respective la o identificare totală cu ţelurile răsculaţilor. În acelaşi timp însă trebuie să subliniem că ele au sesizat esenţa evenimentelor, ridicarea maselor împotriva asupririi sociale şi naţionale. Deosebit de semnificativ este faptul că articolele şi informaţiile apărute într-o serie de ziare ca *Dageliga Tidningar oller Dagligt Allehanda* (în continuare *Dageliga Tidningar*) din Stockholm, la 13 şi 30 decembrie 1784, *Götheborgska Neoheter*, au sesizat caracterul naţional al mişcării conduse de Horea, Cloşca şi Crişan. Ultima dintre publicaţiile menţionate scria într-un articol apărut la 22 ianuarie 1785 că în Transilvania trăiesc aproximativ un milion de români, alcătuind elementul majoritar al populaţiei.

Mai multe relatări au relevat caracterul ei antifeudal. *Dageliga Tidningar*, de exemplu, a publicat la 27 decembrie o corespondenţă obţinută din Viena, datată din 8 decembrie 1784, în care a relatat despre nimicirea unui număr de 150 curţi nemeşeşti. *Stockholms Posten*, în numărul din 21 ianuarie 1785 şi *Götheborgs Allehanda* într-un articol apărut la 18 ianuarie 1785, menţionau faptul că revoluţia avea antecedente

Horea 200

răşilor săi că Transilvania sau Vechea Dacie ar fi o ţară dăruită românilor încă de un rege dac... şi se laudă că conspiraţia împotriva nobilimii este o cauză generală care priveşte pe toţi românii din ţară [s.n.]".

Documentele din acea vreme conţin, de asemenea, numeroase referiri la ştirile care au circulat în legătură cu ajutorul **pe care ţăranii din** Transilvania l-ar fi putut primi din partea fraţilor lor din celelalte două ţări româneşti. A existat, de exemplu, teama ca mişcările ţărăneşti din Paloş, comitatul Făgăraş, să primească sprijin din Ţara Românească, după cum autorităţile din ţinutul secuiesc au fost alertate la zvonul că „un grup constînd din circa 600 de români [din Moldova] ar vrea să treacă pe la Ghimeş munţii spre Gheorgheni, unindu-se cu românii de aici". Dintr-o scriere memorialistică a lui Rettegi György aflăm că răsculaţilor „şi din Moldova [Bucovina] li s-au alăturat multă românime, căreia i s-a urît sub conducerea germană" (Bucovina trecuse din 1775 sub stăpînirea habsburgică)[1].

Temerile nobililor au fost, dealtfel, întemeiate. Nu numai că ţăranii din Principate au privit cu simpatie lupta fraţilor lor de peste munţi, dar în unele cazuri au trecut Carpaţii luptînd cu arma în mînă. Astfel, într-o scrisoare din 1850, generalul Magheru amintea „o poruncă a domnului Nicolae Mavrogheni [26 martie 1786-8 iunie 1790] prin care să porunceşte ca averea fraţilor Magheri ce li s-au luat pentru că au mers în Transilvania în anii trecuţi de au luat parte în răscoala de atunci cu Horea, să li se sloboază femeilor şi copiilor lor, ca unii ce ei acolo şi-au luat pedeapsă cu moartea".

Originari din Transilvania, Magherii olteni nu ezitaseră deci să lupte alături de rudele lor; şi ca ei au făcut mulţi alţi „ungureni" adăpostiţi fie în Moldova, fie în Ţara Românească[2].

Însuşi împăratul Iosif II s-a temut de o posibilă solidarizare a tuturor românilor cu cauza răsculaţilor transilvăneni. În ordinele pe care le-a dat pentru reprimarea

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1975; 4/1984.

te, remarcînd mișcarea condusă de Sofronie[1].

În articole și relatări au fost menționați conducătorii revoluției, *Dageliga Tidningar* a pomenit numele lui Horea într-o relatare apărută la începutul lunii ianuarie 1785. Ulterior, au apărut informații care concretizau rolul lui, ziarele suedeze reproducînd știrea vehiculată în presa europeană că Horea s-ar fi intitulat „rex Daciae".

În numărul său din 17 decembrie 1784, *Dageliga Tidningar* arăta că *„numărul rebelilor se ridică pînă la 15 000 oameni... Împotriva lor au fost trimise deja două regimente. Conducătorul lor se dă drept conte cu numele de Sales[2], poartă o decorație necunoscută și un drapel cu chipul împăratului. I se prezice soarta lui Pugaciov [conducătorul răscoalei țăranilor ruși din 1775]... Astăzi aflăm că trupele imperiale au restabilit calmul, în linii mari, după ce mai mulți rebeli au fost luați prizonieri"*.

Stockholms Post Tidningar într-o relatare publicată la 23 decembrie 1784 a apreciat efectivele răsculaților ca ridicîndu-se la 10 000. Deși aceste cifre au un caracter relativ, ele au constituit un reper pentru cititorii suedezi în înțelegerea proporțiilor luptei țăranilor.

Bine conturată a fost și aria ei. *Stockholms Posten* din 13 decembrie cita o știre provenită de la Viena, care arăta că revoluția a cuprins o parte a Transilvaniei (în sensul Marelui Principat), comitatul Arad și chiar Banatul Timișan, această din urmă informație fiind exagerată. *Dageliga Tidningar*, la 17 decembrie 1784, sublinia că aria revoluției s-a întins spre Țara Românească, fiind vorba deci de părțile Hunedoarei, iar *Stockholms Post Tidningar*, la 20 decembrie, amintea despre evenimentele din zona Aradului.

O serie de corespondențe au descris acțiuni ale răsculaților. Este adevărat că presa suedeză, ca în general cele mai multe publicații străine a acordat o atenție exagerată fenomenelor secundare, insistînd asupra răzbunării țăranilor împotriva nobililor. În ansamblu însă relatările au evidențiat forța cu care țăranii s-au ridicat împotriva dominației nobilimii și asupririi aparatului de stat, purtătorii opresiunii sociale și naționale. Merită atenție în această direcție reportajul tipărit în

Horea și tovarășii săi au rămas în amintirea posterității ca unii cari s-au sacrificat în lupta aprigă pentru dreptatea poporului, fără s-o fi putut dobîndi. Nu sosise încă „plinirea vremii" ca roadele ei să se fi putut revărsa de atunci asupra vieții poporului. Este o rînduială tainică a firii și a istoriei, care face ca numai cînd pomii sînt împovărați de roade coapte să urmeze suflarea de vînt potrivită a le scutura celor ce ostenesc pentru îngrijirea grădinilor. Pomul dreptății nu avea, nici la 1784, nici la 1848, roade coapte pe seama poporului român din Transilvania. Avea însă rădăcini adînci și puternice, care stropite cu sîngele mucenicesc al celor sacrificați în cumplita vijelie de atunci și de mai tîrziu, dobîndiră puterea miraculoasă de a face să răsară din brazda gliei străbune, în locul martirilor frînți pe roată, trași în țeapă sau sfîrticați cu paloșul, alte și alte serii de luptători gata să se sacrifice pentru deplina biruință a dreptății.

ION LUPAȘ

---

[1] Răscoala desfășurată în Zarand și pe văile Mureșului și Tîrnavelor condusă de Sofronie din Cioara. A izbucnit în anul 1757 și a ținut pînă în 1761.

[2] Sales sau Salis, personaj imaginar, îmbrăcat în militar, considerat de diverse izvoare ca fiind unul din conducătorii revoluției.

răscoalei, el a cerut să se acorde o grijă specială pentru apărarea frontierelor dinspre Țara Românească și Moldova. „Căci — sublinia monarhul de la Viena într-un astfel de ordin — dacă și numai capii ar scăpa cu fuga în Țara Românească, ar putea aduce încă multă nenorocire".

Opt zile de armistițiu

Generalizarea răscoalei în comitatele Alba și Hunedoara, extinderea ei în zonele limitrofe din Tîrnava și Turda au determinat comandamentul suprem al armatei să intre în tratative cu răsculații, căutînd îndeosebi să cîștige răgazul necesar aducerii de ajutoare și organizării ofensivei. În ziua de 10 noiembrie, locotenentul Probst a avut o primă întrevedere cu Cloșca, care, după ocuparea Băii de Arieș, se afla la Criău, pregătindu-se să atace castelul din Galda, unde erau arestați mai mulți țărani. În timpul întrevederii, Cloșca a prezentat un program minimal, cuprinzînd în esență trei puncte: desființarea iobăgiei, înscrierea țăranilor în regimentele grănicerești și eliberarea celor arestați. Peste două zile, la 12 noiembrie, la Tibru, locotenent-colonelul Schultz a avut o nouă întrevedere cu Cloșca și fiul lui Horea, Ion (zis și Horea cel Tînăr), în cursul căreia s-a ajuns la încheierea unui armistițiu pe opt zile între armată și răsculați.

În chiar ziua încheierii armistițiului de la Tibru, Iosif II a primit cele dintîi vești despre izbucnirea revoluției în părțile răsăritene ale vastului său imperiu. La 21 noiembrie, guvernatorul Brukenthal a primit o scrisoare din partea cancelarului aulic, contele Esterházi, prin care i se aducea la cunoștință că „voința prea înaltă era ca guberniul, de comun acord cu comandamentul general, să procedeze cu toată energia împotriva răsculaților; instigatorilor prinși să li se aplice procedura marțială și să se procedeze fără nici o milă față de poporul răsculat". Punînd în mișcare armata imperială, Iosif II cerea ca împotriva țăranilor să se folosească tunurile. Așadar, „bunul împărat" se dovedea un mo-

Dageliga Tidningar din 30 decembrie, în care este descrisă acțiunea maselor românești de la Baia de Criș. *Stockholms Posten*, la 21 ianuarie 1785, descria desfășurările din centrul minier Zlatna.

Informații largi au pătruns în Peninsula scandinavă cu privire la intervenția armatei habsburgice. *Götheborgs Allehanda* din 11 ianuarie 1785 credea că sînt necesare vreo zece regimente pentru ca autoritățile să poată face față evenimentelor. Alte știri au dat amănunte despre strategia adoptată de armata imperială. *Götheborgs Allehanda* își informa cititorii despre blocarea Porților de Fier din Banat de către unitățile habsburgice cu scopul de a izola zona Timișoarei de regiunea cuprinsă de revoluție. *Stockholms Posten*, la 17 decembrie 1784 și 24 ianuarie 1785, au informat despre represaliile împotriva țăranilor.

Cum se știe, Horea a decis la 14 decembrie încetarea luptei. Primele știri despre acest moment au apărut în coloanele gazetelor *Stockholms Posten* și *Dageliga Tidningar* în ultimul lor număr din ianuarie 1785. Presa a sesizat însă caracterul relativ al acestei „liniștiri". La 23 februarie 1785 *Dageliga Tidningar* scria despre izbucnirea unor noi mișcări locale.

O seamă de alte informații s-au referit la arestarea, judecarea și executarea căpeteniilor revoluției. La 3 februarie 1785, *Stockholms Posten* comunica cititorilor săi că Horea și Cloșca sînt reținuți la Alba-Iulia, împreună cu alți vreo 200 insurgenți. *Dageliga Tidningar* adăuga, la 10 februarie, că paza conducătorilor întemnițați era asigurată de un ofițer și 50 soldați.

Iată și două mici informații purtînd și ele o anumită semnificație publicate în *Göteborgska Neoheter*, din 2 aprilie 1785: *„La rugămintea nobilimii, marele poet ungur, dl. Gyöngösy, a început să scrie o istorie în versuri a acestei rebeliuni... Corpul neînsuflețit al lui Crișan, cel de-al treilea conducător al rebelilor, după ce el se spînzurase, a fost tîrît de un cal la locul de execuție, unde a fost tăiat în patru părți"*.

Gazetele nu au fost singurele surse de informare ale publicului suedez cu privire la lupta țărănimii din Transilvania. La Lund a apărut în anul 1785 o broșură de 48 pagini intitulată *Horia och Klotska...*, datorată unui autor necunoscut și alcătuită pe baza unei broșuri germane, *Horia und Klotchka...*, tipărită în același an. Broșura germană se baza, la rîndul ei, pe o descriere publicată de gazeta *Politisches Journal* din Hamburg, descriere ce vădea simpatie față de masele românești din Transilvania.

În paragraful intitulat *Cine și ce au fost și sînt valahii*, broșura din Lund arăta: *„Se pare că majoritatea ziariștilor nu cunosc încă destul această națiune. Acest lucru s-a putut observa în cele mai multe din scrierile lor și aproape în toate ziarele. În această privință, mai ales împotriva geografiei, au păcătuit englezii și olandezii. După cum se pare, aceștia n-au reușit să-și facă nici cea mai mică idee despre valahii din Transilvania. Au vorbit mereu și răspicat despre o răscoală mare și primejdioasă în Valahia și — ceea ce este și mai greu de iertat — în acea parte a Valahiei*

Horea 200

narh ca toți monarhii (ai vremii și dintotdeauna), nezitînd să recurgă la cele mai drastice mijloace față de poporul care-și revendica drepturile.

În același timp, autoritățile au aplicat din plin un principiu prețuit de Casa de Habsburg, rezumat în celebrele cuvinte „divide et impera" (dezbină și stăpînește). Pentru a înspăimînta pe țărani, la 18 noiembrie au fost tipărite ordonanțe în toate limbile Transilvaniei (ceea ce reprezintă încă o dovadă a participării generale a iobăgimii la lupta pentru dreptate socială), făgăduindu-se, pentru predarea fiecărui instigator la răscoală, o recompensă de 30 florini renani și amenințîndu-se în schimb, că în fiecare sat ce va fi cuprins de răscoală se va aplica pedeapsa cu moartea judelui și bătrînilor din sat. Patenta urma să fie publicată (adică citită public și apoi afișată), în întreg principatul.

La 19 noiembrie, împăratul a intervenit cu o nouă decizie: printr-un rescript imperial, guberniul a fost înștiințat de instituirea unei comisii aulice, condusă de contele Jankovich, însărcinată cu cercetarea tulburărilor din Transilvania și Ungaria (Crișana); șefului comisiei i-a fost atașat generalul-maior Papilla.

„Vine Horea cu țara"

La 21 noiembrie, la Cîmpeni a avut loc o nouă întrevedere între Horea și Cloșca pe de o parte și lt. colonelul Schultz pe de alta, în care reprezentantul armatei a răspuns negativ condițiilor formulate de țărani la 12 noiembrie, cerînd, totodată, depunerea armelor și predarea căpeteniilor. Relatînd întîlnirea, Seiwert arată că la această adunare, unde s-au aflat vreo 800 țărani, Schultz i-a înștiințat „că nu pot conta nicidecum pe îndurare, decît dacă... vor preda armele, vor merge acasă în liniște și-și vor înainta jalbele pe cale ierarhică și dacă, în sfîrșit, își vor preda căpeteniile. Ei [țăranii] promit... să se potolească, dar, totodată, declară că nu au nici arme și nici conducători și că *încercarea lor este de altfel o chestiune care privește întreaga țară* [s.n.]. Lt. colonelul le arată pe cele două căpetenii care stăteau aproape de el, pe Horea și Cloșca, și cere să fie predați. Dar atunci se produce mare zarvă și țăranii par chiar că ar vrea să-l împresoare pe locotenent-colonel".

După eșecul tratativelor, flacăra luptelor s-a aprins cu și mai multă tărie. Funcționarii comitatului Hunedoara informau guberniul că *„locuitorii din Zărand au*

care aparține împăratului [austriac]. Dar ei s-ar fi putut informa din orice atlas geografic cum că împăratul nu deține nici o palmă de pămînt din Valahia [Muntenia]. Fiindcă Bucovina este o parte din Moldova și în nici un caz din Valahia. E adevărat că valahi locuiesc în Transilvania, Croația, Ungaria și alte provincii imperiale din jur, dar trebuie reținut faptul că «valah» nu este un nume propriu, ci numai o poreclă pentru toate acele neamuri care se trag din romani...

Așadar, valahii din Transilvania sînt urmașii colonilor romani din Dacia. Cei mai mulți sînt de religie ortodoxă și constituie majoritatea populației în acest mare principat. Cea mai mare parte a acestui popor o constituie oamenii frumoși la chip, bine făcuți... Setea lor de libertate este tot atît de nestăvilită, pe cît de nemărginită. Nivelul lor cultural, la înălțimea prestigiului strămoșilor, se poate vedea chiar în ciuda sistemului feudal dur, apăsător și nefericit care le-a fost impus de învingătorii lor unguri. În Ungaria acest sistem a fost temperat într-o oarecare măsură, dar în Transilvania prea puțin. Cu toată menținerea în ignoranță și îndîrjirea care în mod firesc apare după o astfel de oprimare, de pe chipurile lor se desprinde un resentiment nobil amestecat cu o dorință la fel de nobilă de a deține acele drepturi pe care natura, rațiunea și umanitatea îi fac să le intuiască. Într-adevăr, după ce au fost siliți să recunoască legile învingătorului, ei au fost legați de glie ca niște sclavi, fără proprietate, fără drepturi și în momentul de față numai Dumnezeu știe ce mai sînt. Stăpînii lor i-au tratat fără cruțare. Nu le-au lăsat nici măcar răgazul necesar cultivării peticului lor de pămînt de pe care cu greu își pot hrăni o familie nevoiașă. Tocmai acești oameni s-au răsculat!... E ușor să se înțeleagă cum scînteia revoluției s-a întins cu atîta repeziciune și într-un mod atît de distrugător..."

DANEMARCA

Știri despre revoluția românilor transilvăneni au apărut și în gazeta *Kiobenhavnske Tidender* din Danemarca.

Publicația amintită a informat, de exemplu, despre caracterul antifeudal al luptei țăranilor. Chiar în numărul din 3 decembrie, gazeta informa despre greutatea rentei feudale care apăsa pe truditorii pămîntului, precum și despre impozitele stoarse de Imperiul habsburgic pe seama contribuabililor transilvăneni. *Kiobenhavnske Tidender* a subliniat de mai multe ori că mișcarea aparține în principal maselor românești, care constituiau majoritatea populației. La 21 ianuarie 1785, gazeta evalua numărul românilor din Marele Principat al Transilvaniei la un milion de oameni. În gazeta amintită au apărut de asemenea știri despre aria revoluției și conducătorii ei. În numărul din 21 ianuarie 1785, cititorii erau informați despre faptul că pe capul lui Horea se pusese un premiu de 600 ducați.

Pe baza unei corespondențe sosite de la Viena, numărul răsculaților era evaluat (20 decembrie 1784) la 20 000 oameni. Cîteva relatări erau consacrate acțiunilor majore ale insurgenților. Astfel, în numărul din 20 decem-

intenția să se încumete la un nou atac și apoi, uniți și sprijiniți de toți iobagii de aici din țară, să extindă pustiirile în țara întreagă [s.n.]".

Primele zile după reluarea luptelor au fost favorabile iobagilor. Știrile ajunse în capitala principatului informau că o ceată cutreiera comitatul Zărand în părțile Bradului, sub conducerea lui Crișan. Maiorul Stojanich a pornit împotriva ei cu 100 infanteriști și 100 cavaleriști, dar în lupta de la Brad a fost învins, fiind nevoit să se retragă la Hălmagiu, unde a avut loc o nouă ciocnire soldată cu biruința țăranilor. O altă ceată, condusă chiar de Horea, acționa în regiunile Ponor, Mogoș și Rîmeți. În lupta de la Ponor — 30 noiembrie — iobagii s-au aruncat asupra husarilor lui Schultz, cu strigătul general: „Odată cu capul, ficiori, că vine Horea cu țara!"

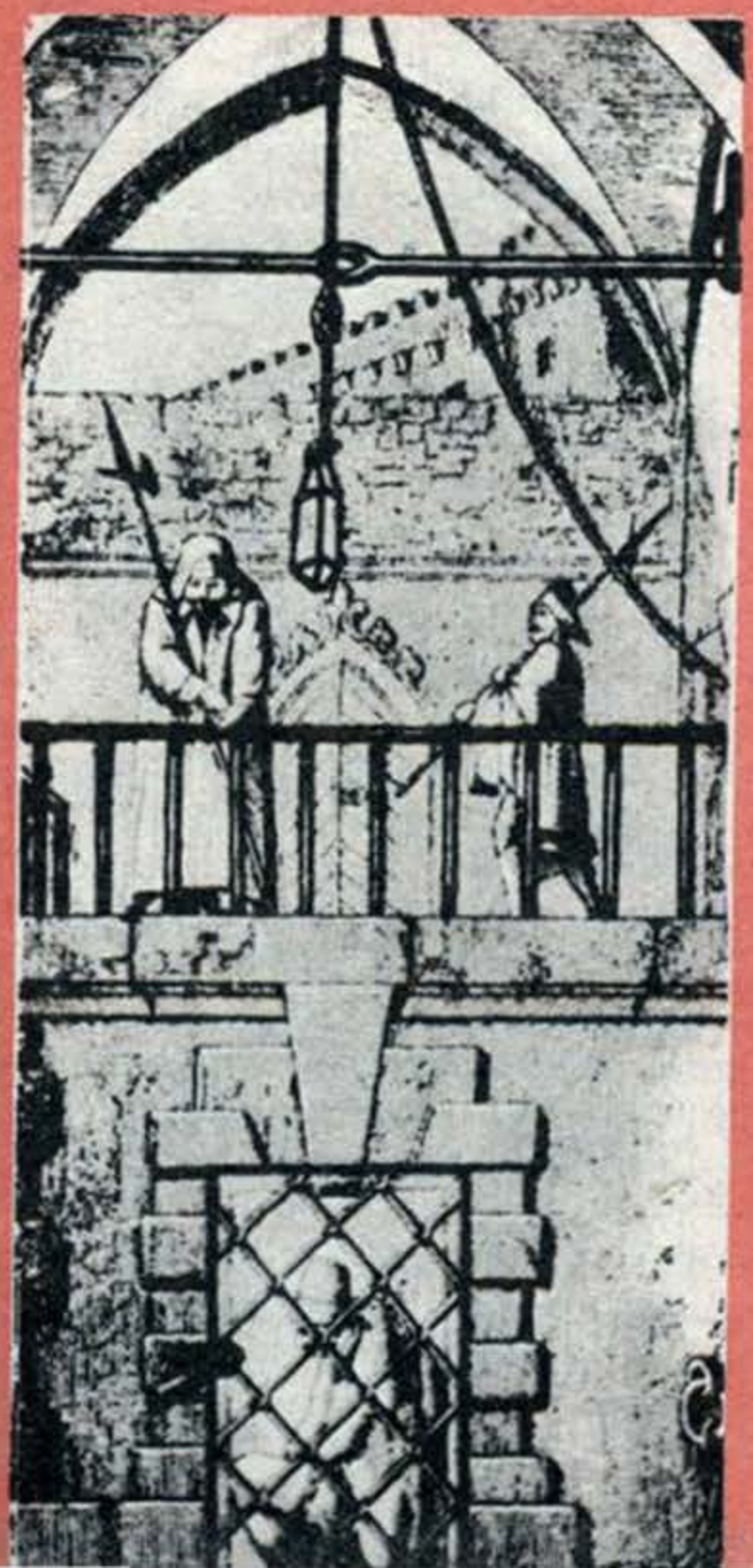

Rapoartele sosite din munții Zlatnei anunțau că „numărul răsculaților a crescut acolo mult și că fără întăriri serioase nu li se poate veni de hac... Răsculații se adună în cete, pe față. O ceată a lor înarmată cu puști și provizii de pîine pentru opt zile... s-a îndreptat în ziua de 29 spre Gurasada și a amenințat că va ataca Deva în ziua de 30".

Practicînd în continuare o politică de dezbinare a țăranilor, autoritățile au anunțat, la 30 noiembrie, amnistia generală a tuturor celor care vor depune armele, cu excepția căpeteniilor. Cum reiese însă dintr-un raport al căpitanului Richard, puțini au fost cei care au dat urmare acestei hotărîri, declarînd „că nu vor să se potolească, pentru că le este totuna dacă mor într-un fel sau altul".

...în temnița de la Alba Iulia...

brie erau enumerate desfășurările din comitatul Zărand și se descria atacarea domeniului de la Branișca din comitatul Hunedoarei. Gazeta arăta că în perioada de la 1 la 5 noiembrie, în valea Mureșului au fost asaltate 60 curți nemeșești. O altă corespondență provenită de la Alba Iulia și publicată la 7 ianuarie 1785 se referea la evenimentele petrecute la Ofenbaia (Baia de Arieș).

Publicația a inserat în coloanele sale și știri provenite de la Alba Iulia și Sibiu despre intervenția armatei imperiale, încercările autorităților de a liniști spiritele, prin acordarea amnistiei generale, precum și tratativele duse de reprezentanții oficialităților cu căpeteniile revoluției.

Kiobenhavnske Tidender, din 28 martie 1785, publică o știre sosită din Sibiu: *„Judecătorilor de district din toate comitatele li s-a pus în vedere ca în ultima zi a lunii februarie să trimită la Alba Iulia cîte 6 oameni din fiecare sat, pentru a asista la execuția lui Horea și Cloșca, căpeteniile rebeliunii. Cel din urmă a fost foarte bolnav timp de o săptămînă înainte de execuție. Răufăcătorii au fost executați în public în ultima zi a lunii februarie. Au fost trași pe roată, apoi tăiați în patru și expuși la drumul mare în semn de avertisment..."*

În continuare, ziarul publica acest mic comentariu: *„După o evaluare demnă de încredere, numărul populației valahe, numai în Transilvania, este de un milion. Se pare că domnitorul Moldovei ar fi luat măsuri de pază la graniță pentru ca nici unul din supușii săi să nu treacă de partea lui Horea... La cererea împăratului, turcii ar fi instituit și ei un cordon de izolare a rebelilor..."*

GERMANIA

Ecoul pe care revoluția condusă de Horea, Cloșca și Crișan l-a avut în Germania a fost cercetat de mai mulți istorici, fără ca tema să fie epuizată. Între gazetele menționate pînă în prezent figurează cele care apăreau în Prusia și Saxonia, ca și unele periodice bavareze apărute la Regensburg etc.

O relatare despre izbucnirea revoluției se găsește în *Berlinsche Nachrichten* din 2 decembrie 1784. Publicația preciza că răsculații erau în număr de cîteva mii de români, țelul lor fiind stîrpirea nobilimii maghiare. Știri apărute în alte publicații ca *Staats-Relation* din Regensburg, *Leipziger Zeitungen* menționau că țăranii vor să lichideze pe „domnii de pămînt" și pe vechilii lor. Caracterul antifeudal al mișcării era subliniat și în articolul publicat la 13 decembrie de *Historischer Nachrichten* din Regensburg.

Ziarele au dat informații și despre programul răsculaților români. Astfel, *Berlinsche Nachrichten* din 14 decembrie, menționa răspunsul pe care răsculații l-au dat lt. col. Schultz, cu ocazia încheierii unui armistițiu (cel de la Tibru). Într-un articol publicat în *Politisches Journal* din aprilie 1785 se arată că Horea „a vrut să recucerească Dacia". Sub această lapidară formulă se întrezărește conștiința țăranului român, care-și revendică dreptul la propria lui țară.

Între timp, armata continua să-și strîngă rîndurile în vederea asaltului final, izolînd tot mai mult ceata țăranilor din munții Zlatnei. Pas cu pas, iobagii au fost nevoiți să se retragă. La 1 decembrie, căpitanul Fellmer a reușit să pătrundă în Zlatna; la 5 decembrie, maiorul Adorian cu 227 infanteriști, 47 cavaleriști și două tunuri de trei funți s-a îndreptat spre Stremț, pentru a se uni cu trupele lui Schultz.

Horea înștiințat, „prin semne făcute din munți", de manevrele armatei a încercat o nouă rezistență la Mihăleni. Lupta a avut loc în ziua de 7 decembrie, „în apropierea văii Blăjeni, unde valea Crișului se strînge [îngustează]. Aici, — relatează Benkö — secuii au găsit o mulțime de vreo 2 000 dintre românii răsculați care, înarmați cu lănci și alte arme, ocupaseră complet trecerea îngustă. Românii, văzîndu-i pe soldați, au început să strige «Nu vintz aitse», adică «nu veniți aici». Ca răspuns, sublocotenentul Vajda a strigat nu o dată să se împrăștie..., însă răsculații, în loc să se îmblînzească, au răspuns cu și mai mare îndrăzneală că nu vor permite nicicum înaintarea armatei, deoarece nu se sperie nici de zece mii de ostași".

Atacul s-a soldat cu moartea a 100 răsculați, alți 300 au fost răniți și doar 16 au căzut prizonieri — dovadă a dîrzeniei cu care au luptat țăranii. Restul s-au împrăștiat prin văi și prin păduri.

Apropierea iernii, izolarea cetelor țărănești în munți, lipsite de aprovizionare și de posibilități de cooperare, l-au determinat pe Horea să decidă, la 14 decembrie, încetarea luptei pînă în primăvară. „Horea însuși, în calitate de comandant, și căpitanul său Cloșca, împreună cu cîțiva aleși, între care erau și soldați eliberați, fugiți sau aflați în permisie, s-au retras în Muntele Albac, din hotarul Arieșului Mare", la adăpostul pădurii Scorocetului, unde la 27 decembrie, în urma unei trădări, au fost prinși de către oamenii lt. colonelului Kray. Relatările asupra împrejurărilor capturării diferă. După prindere, Horea a fost purtat, în lanțuri, din sat în sat, „de la Alba Iu a la Deva și de acolo prin satele așezate pe Mureș", pentru a înspăimînta populația. „Iar fiindcă în drum el îi îndemna din toate puterile pe români, spunîndu-le să nu dezarmeze, căci dacă el va pieri, se va ridica un alt conducător mai bun decît el, ca să nu mai poată striga, i-au astupat gura cu o bucată de lemn" — se arată în *Jurnalul faptelor și*

În cursul lunilor de iarnă în publicaţiile germane au apărut mai multe relatări privind aria şi proporţiile revoluţiei. Între altele, *Leipziger Zeitungen* din 9 decembrie 1784, menţiona că acţiunile ţărăneşti s-au întins în direcţia Banatului şi comitatul Arad, locuite de „fraţi" ai românilor răsculaţi.

În presa germană găsim şi unele evaluări referitoare la efectivele răsculaţilor. *Leipziger Zeitungen*, de exemplu, considera la 16 decembrie că numărul participanţilor din comitatul Hunedoara se ridica la 20 000 oameni.

Un interes deosebit reprezintă informaţiile care s-au publicat în lunile următoare. *Politisches Journal* din mai 1785, constata că „românii din Transilvania încă nu sînt liniştiţi". *Berlinsche Nachrichten*, din 16 iunie, precizînd că liniştea „între români încă nu este completă", arăta că trupele imperiale dislocate în vestul Transilvaniei au primit ordin „ca să manifeste o dublă băgare de seamă faţă de toate mişcările rebelilor". Tîrziu în toamnă (19 noiembrie 1785), gazeta berlineză publica o relatare despre o ceată de haiduci, care acţiona în sectorul Deva, subliniindu-se legătura unuia dintre conducătorii acesteia cu revoluţia lui Horea.

Traducerea textelor din presa suedeză şi daneză
Valeriu MUNTEAN

Articolele din acest grupaj, consacrate aniversării a 200 ani de la marea răscoală populară din Transilvania, sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan, încheie bibliografia viitorului concurs cu premii organizat de revista noastră, concurs intitulat HOREA — 200 şi inspirat din articolele publicate de Magazin istoric pe marginea marilor evenimente din anul 1784. În numerele 12/1984 şi 1/1985, veţi putea lua cunoştinţă de condiţiile de participare şi de cele două serii de întrebări la acest nou concurs.

În numărul 12/1984, veţi afla şi numele cîştigătorilor concursului Magazin istoric, File de epopee, ale cărui întrebări au apărut în nr. 5, 6, 7, 8/1984, iar răspunsurile la întrebări în nr. 10/1984.

întîmplărilor din Transilvania. Crişan a fost prins după mai bine de o lună de zile (31 ianuarie 1785) şi dus la Alba Iulia, unde — în închisoare —, şi-a pus capăt zilelor, spînzurîndu-se cu nojiţele de la opinci.

În timpul interogatoriului, Horea şi primul său căpitan Cloşca s-au purtat cu deosebită demnitate şi curaj, respingînd toate acuzaţiile ce li s-au adus. La 28 februarie 1785 a fost hotărîtă execuţia, care a avut loc la Alba Iulia, prin frîngerea pe roată a celor doi conducători. Cumplita moarte era menită, în intenţia autorităţilor, să înspăimînte pe ţărani de a se mai ridica la luptă. Dar flacăra luptei împotriva tiraniei şi nedreptăţii n-a putut fi stinsă. Cum se arăta într-un document provenit de la adversarii ţăranilor, chiar atunci, „unii, urmărind realizarea scopului

propus şi a hotărîrilor nefaste, aşteptau doar momentul cînd şi unde vor avea posibilitatea să-şi exercite din nou răutăţile printr-o nouă rebeliune".

Efectele marii ridicări la luptă a ţăranilor sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan — „cea mai mare şi cea mai crîncenă" răscoală ce a zguduit Imperiul habsburgic, după cum sublinia istoricul american Paul A. Shapiro — aveau să se arate chiar în acel an, cînd, la 22 august 1785 clasele conducătoare se vedeau nevoite — ca urmare a valului de lupte din întreg imperiul — să publice actul de desfiinţare a iobăgiei, „acest produs al tiraniei", cum o caracteriza Johann Theodor Hermann.

...28 februarie 1785: un supliciu care a întărit hotărîrea ţăranilor în dreptatea cauzei lor

1790: Albumul Hacquet despre români

GABRIELA DUMITRESCU,
Biblioteca Academiei R.S.R.

Între 1790 şi 1796 apărea la Niirnberg o lucrare amplă, în patru volume, cuprinzînd, cum rezultă şi din titlul ei, *Cele mai noi călătorii fizice şi politice ale lui Hacquet din anii 1788 şi 1789-1795 prin Carpaţii Daciei şi Sarmaţiei sau Nordici*.

Autorul, Balthasar Hacquet — naturalist şi geograf, avînd şi preocupări de mineralogie şi medicină — era german, de origine franceză (născut în 1739 în localitatea Conquet) şi ajunsese pe meleagurile româneşti în anul 1788, odată cu trupele austriece. Deoarece la data venirii sale în ţările române, Iaşul era sub ocupaţia trupelor otomane, Hacquet nu şi-a mai continuat călătoria spre Roman şi capitala Moldovei — cum proiectase iniţial —, ci s-a oprit în Bucovina, unde a vizitat Suceava, Frătăuţi, Rădăuţi, mănăstirile Sucevita, Solca şi Gura Humorului. A trecut apoi în Polonia, făcînd o serie de prospecţiuni minerale (căuta, în principal, cremene pentru a fi folosită drept piatră de scăpărat pentru puştile armatei imperiale). Cercetările sale au avut ca rezultat culegerea unui bogat material pe care autorul l-a folosit pentru descrierea arcului carpatic, începînd din Moldova (Ţara de Sus, cum o mai numeşte Hacquet) sau Dacia Transalpină, Bucovina, Dacia de Mijloc (Transilvania), Pocuţia, Polonia şi Slovacia, prezentînd amănunţit bogăţiile minerale, apele, flora, locuitorii.

Mai presus de frumuseţea meleagurilor româneşti pe care le asemuia cu o „grădină, mănoasă şi bine plantată", Hacquet i-a cunoscut pe locuitorii acestora. Era doar la cîţiva ani de la răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan şi ecoul ei stăruia proaspăt, astfel că geograful german nota cu compasiune şi mînie, totodată, despre „acest popor neglijat şi asuprit... [din Transilvania, care] a fost izgonit în locuri pustii şi deşarte", şi căruia „i s-au răpit mereu şi pămînturile desţelenite de el". Ca atare, „cîte nedreptăţi trebuia să se întîmple în această situaţie, în care nu domnesc decît dispreţul şi împilarea, cu atît mai mult cu cît domnul românului sau, şi mai bine zis, tiranul său e în acelaşi timp şi judecătorul său... Un om, care se găseşte în asemenea stare, nu e firesc oare să se gîndească la toate mijloacele cu putinţă pentru a-şi lepăda jugul cu neputinţă de îndurat? Nu va căuta el căi pentru a-şi rupe cătuşele, nu va căuta să se răzbune pe tiranul său, să scape de el sau să pună în orice chip capăt suferinţelor sale? Amîndouă acestea, anume să-şi răzbune nedreptăţile îndurate sau să scape de ele, le-a avut întotdeauna [în minte] românul împins la disperare şi răzbunare prin dispreţul cu care e tratat, după cum avem proaspătă în minte pilda *horiadei* [răscoalei lui Horea]".

Interesul pentru locuitorii ţinuturilor străjuite de Carpaţi s-a materializat şi în bogata ilustraţie ce însoţeşte cele patru volume ale albumului: 26 planşe gravate (dintre care 21 colorate), 6 frontispicii, de asemenea gravate, şi 31 viniete încadrate în text, lucrate cu minuţiozitate de gravorul I.C. Pemsel, din Niirnberg, după desenele lui Hacquet. Între acestea, un interes deosebit îl prezintă cele şase gravuri ce înfăţişează diferite tipuri de costume de la sfîrşitul sec. XVIII (un moldovean şi o moldoveancă; un boier şi o nevastă de boier; un lipovean şi o lipoveancă), gravuri care prin minuţiozitatea cu care sînt realizate şi prin textul explicativ ce le însoţeşte constituie preţioase mărturii etnografice şi istorice.

„Bărbatul de rînd din Moldova — notează Hacquet — are capul tuns numai în faţă, acoperit cu o căciulă înaltă şi neagră din blană... Pe trup [poartă] o cămaşă lungă, peste pantalonii largi din lînă albă, cu o cingătoare prevăzută cu un cuţit. [Peste cămaşă] are o haină de lînă albă, cu sau fără mîneci. iar în picioare opinci. Femeia [de la ţară] poartă părul împletit în cozi, acoperit cu o basma lungă, albă sau cu un văl, aşa că bărbia este înfăşurată. Pe trup [are] o cămaşă lungă, care în partea superioară este brodată cu lînă multicoloră. În jurul corpului, o fustă cu un şorţ, ţesută din lînă neagră, cu dungi roşii. Nu pot să dau un nume potrivit acestor haine [e vorba de catrinţe]. Totul este legat în jurul şoldurilor într-un şorţ lat de trei pînă la patru picioare, aşa că într-o parte vine un pic petrecut. Îmbrăcate astfel, femeile pot face doar paşi mici. De aceea, ele se îngrijesc să ridice un capăt şi să îl vîre în brîul din jurul trupului... În picioare au opinci sau sandale".

Contribuind la cunoaşterea românilor într-o vreme în care — ca urmare a marii ridicări la luptă a ţărănimii transilvănene conduse de Horea, Cloşca şi Crişan — situaţia lor devenise notorie pentru lumea europeană, albumul lui Balthasar Hacquet se înscrie şi ca un preţios izvor etnografic, geografic şi istoric.

Toate aceste tezaure așteaptă însă și vor mai aștepta pe săpători, care, din așezările viilor și din mormintele adormiților din Câmpia munteană, ca și din platoul transilvan să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL DE LA STÎNCEȘTI

MIHAI GRAMATOPOL

În continuarea ciclului tezaurelor princiare geto-dacice, prezentăm un tezaur a cărui factură nu este autohtonă, dar care a aparținut, cu certitudine, unuia dintre conducătorii geto-daci locali; tezaurul oglindește astfel neîntreruptele relații cu lumile și civilizațiile înconjurătoare, importanța politică pe care principii geto-daci o aveau în raport cu alte popoare ale antichității.

La Stînceşti, sat de pe raza comunei Mihai Eminescu, județul Botoșani, s-au descoperit două cetăți geto-dace, ridicate de strămoșii noștri pentru a proteja populația autohtonă împotriva invaziilor popoarelor nomade din stepele de la nordul Mării Negre. Cercetările efectuate în anul 1965 la una dintre aceste cetăți, denumită convențional Cetatea II de către arheologul ieșean Adrian C. Florescu, au condus la descoperirea — sub podeaua unei locuințe de suprafață din cuprinsul fortificației — a uneia dintre cele mai neobișnuite piese de orfevrărie din antichitatea noastră; este lungă de 47,80 cm, cu o lățime maximă de 9,70 cm, cîntărește 100 grame și are o formă ciudată, de animal fantastic — capul de mistreț, trupul acoperit cu solzi, asemenea unui pește, coada asemănătoare celei a păsărilor. În același vas în care fusese ascunsă această piesă de aur, se aflau alte două obiecte tot de aur, însă de mai mici dimensiuni (unul foarte deteriorat), înalte de 18,50 cm, late de 8 cm și cîntărind doar 10 grame, alături de zăbale și fragmente de pulpare din bronz.

Ce semnificații are această descoperire?

Pornind de la cele trei reprezentări animaliere de pe piesa mare, atît A. Florescu cît și Ștefan Burda consideră — în scurtele analize pe care le consacră — că ar fi vorba de însemne ale puterii sau de obiecte ce reprezintă o reflectare a credinței despre structura Universului: capul de mistreț ar simboliza pămîntul, corpul de pește — apa, iar coada de pasăre — văzduhul. Cît privește celelalte două figurine, autorii citați le consideră antropomorfe, deopotrivă destinate cultului. În realitate, avem de-a face cu piese de harnașament, un frontal de cal — podoaba principală — și două obrăzare în formă de ureche de cal, foarte stilizate, caracteristice artei popoarelor de stepă, în speță scitice. Dealtfel, pentru originea scitică a acestor obiecte pledează

și analogiile ce se pot stabili cu piesele identice găsite în corganul de la Soloha și în alte descoperiri învecinate din sudul Uniunii Sovietice.

Asupra raportului dintre arta scitică și cea geto-dacică s-au emis, cum arătam în alt articol apărut în revistă[1], mai multe opinii. Cercetările recente au dovedit că influența scitică asupra artei geto-dacice a fost mult mai redusă decît se credea într-o anumită perioadă. Constatare confirmată, dealtfel, și de tezaurul de aur de la Stînceşti — unul dintre foarte puținele tezaure de certă sorginte scitică ajunse pe pămîntul țării noastre. Dar cînd ? În secolul V î.e.n., cînd au fost confecționate piesele componente, sau în altă perioadă ?

Cum arătam, la Stînceşti, strămoșii noștri au creat un sistem de fortificații — Stînceşti I și Stînceşti II — care, împreună cu alte importante cetăți dacice din Moldova (Cotnari, Moșna etc.), alcătuia o puternică apărare împotriva atacurilor populațiilor de stepă. Cea dintîi dintre aceste cetăți, Stînceşti I — întinsă pe o suprafață de 22 hectare — a fost ridicată la sfîrșitul sec. VI î.e.n. și a dăinuit pînă la sfîrșitul sec. III î.e.n. A doua — acoperind 23 hectare — a fost construită în vecinătatea primeia, în sec. IV î.e.n., și a fost abandonată tot la sfîrșitul sec. III î.e.n., sub impactul invaziei bastarnilor — populație germanică ce locuia teritoriul de la nord de Carpați și la est de Vistula.

Originea scitică a acestor obiecte ne sugerează următorul tablou istoric. Sub presiunea triburilor sarmate, sciții din cîmpiile nord-pontice au exercitat, la rîndul lor, o presiune asupra teritoriilor stăpînite de geți. Pentru apărare, aceștia au construit fortificații ca acelea de la Stînceşti, Cotnari, Moșna etc. Una dintre luptele purtate de geto-daci a prilejuit și moartea căpeteniei scitice căreia i-au aparținut aceste piese, care astfel au trecut în posesia geto-dacilor. Căci, în mod logic, asemenea podoabe de aur nu puteau constitui obiectul unor schimburi comerciale. Ulterior, în timpul invaziei bastarnilor, la sfîrșitul sec. III î.e.n., obiectele au fost ascunse, dar distrugerea cetăților de la Stînceşti a făcut ca ele să nu mai fie recuperate de posesorul lor, dăinuind, astfel, pînă în zilele noastre.

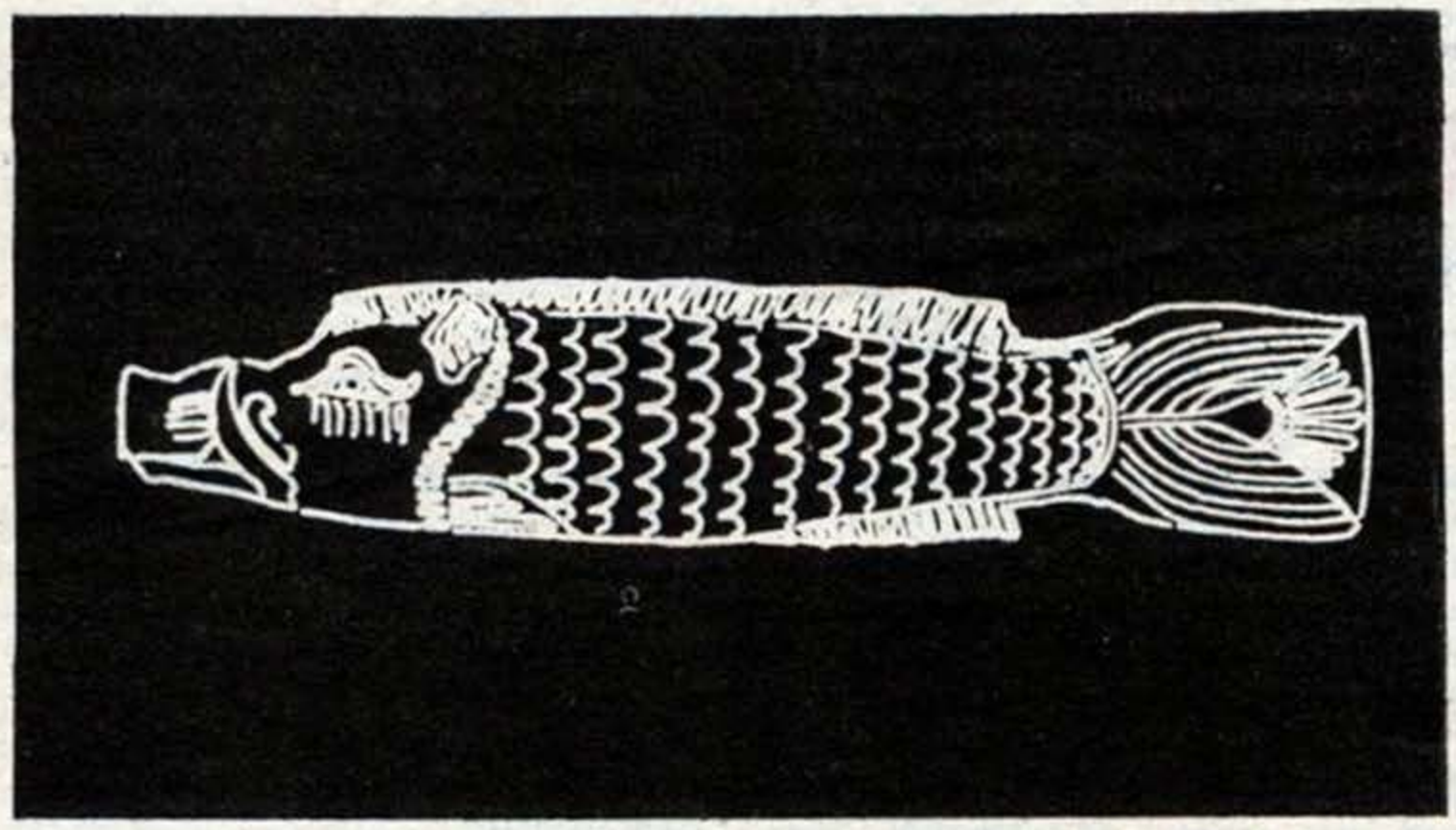

Acest singur tezaur de obiecte de aur scitice descoperite pe teritoriul țării noastre nu poate semnifica, desigur, o dominație a sciților asupra geților din Moldova, ci se constituie ca un element în plus în cunoașterea evenimentelor istorice ale acelor vremuri despre care, în afara mărturiilor arheologice, nu avem nici un fel de izvoare scrise.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1983.

CLIO ANUNȚĂ

Simpozion național de numismatică

În zilele de 18-19 mai 1984 s-a desfășurat la Craiova, în sălile Muzeului Olteniei, primul simpozion al Societății Numismatice Române, dedicat aniversării a 40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Organizat sub egida Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Dolj, simpozionul a avut ca temă Unitatea economică și politică a poporului român reflectată în circulația monetară. În cele două secții au fost prezentate peste 40 comunicări de numismatică, medalistică, heraldică și insignografie.

O bună parte din aceste comunicări s-au referit la moneda antică pe teritoriul românesc, aducînd prețioase precizări legate de circulația monedei dacice, grecești, romane și bizantine. Alte comunicări s-au referit la monedele medievale românești și la importanța economico-socială a tezaurelor monetare din aceeași epocă, precum și la unele probleme ale numismaticii și medalisticii moderne și contemporane.

S-a subliniat faptul că de-a lungul celor patru decenii care au trecut de la marele eveniment istoric de la 23 August 1944 știința numismatică românească, bazată pe o nouă orientare și metodă de cercetare, a înregistrat progrese remarcabile, dovedindu-se prin rezultatele obținute unul din izvoarele importante ale cunoașterii istoriei noastre naționale. Prin numeroasele descoperiri de tezaure monetare care s-au făcut îndeosebi în ultimele decenii, numismatica a contribuit cu valori inestimabile de ordin artistic și istoric la îmbogățirea substanțială a patrimoniului nostru național. Zeci de mii de monede de aur, argint și bronz din toate epocile fac cinste colecțiilor numismatice ale muzeelor din România.

Cu ocazia simpozionului, a fost organizată în holul Muzeului Olteniei o expoziție numismatică, la realizarea căreia au participat muzeul local și principalii colecționari particulari din Craiova, membri ai Societății Numismatice Române. Printre valorile numismatice înfățișate, constînd din monede, medalii și insigne, se numără și un important tezaur compus din monede și obiecte de aur și argint din secolul XIV, descoperit recent la Scheia Cladovei. Expoziția, ca și lucrările simpozionului, au oglindit în mod relevant progresele și preocupările numismatice românești din ultimii 40 ani, bogatele surse documentare pe care cercetările și descoperirile le aduc în slujba studierii istoriei patriei noastre.

Aurică SMARANDA,
secretar al Societății Numismatice Române

În exclusivitate pentru MAGAZIN ISTORIC

LA BITOLIA, UN PORTRET AL LUI RADU CEL MARE

MIROLJUB ZARIC,
R.S.F. Iugoslavia

Printre numeroasele icoane care împodobesc pereţii galeriei de la etaj a marii biserici Sf. Dimitrie din Bitolia (R.S. Macedonia), una — recent identificată — a atras atenţia, prin valoarea şi semnificaţia sa, atît a publicului, cît mai cu seamă a specialiştilor în istorie şi artă. Amintitul lăcaş din Bitolia a fost înălţat în anul 1830, dar trebuie precizat că pe locul său se aflase o veche biserică, închinată, potrivit tradiţiei, celor Şapte Sfinte Predici. (Precizarea este importantă, deoarece nicăieri pe teritoriul R.S. Macedonia nu se mai află o altă biserică anterioară sec. XIX, care să fie dedicată propovăduitorilor slavoni.)

Icoana despre care este vorba provine, probabil, din patrimoniul acestei vechi biserici. Ea a fost pictată pe trei panouri de lemn, care mai întîi au fost special pregătite: prin cioplirea părţii din faţă a scîndurii s-a format o ramă lată de 5-7 cm, partea adîncită fiind acoperită cu o pînză groasă, pe care a fost întins un strat de grund de ghips. Pictura, executată în tempera, a fost acoperită, pentru protejare, cu un strat de lac.

Cîndva, în sec. XIX (data nu poate fi precizată exact), icoana a fost restaurată de un pictor necunoscut. Potrivit vechii tradiţii, acest pictor a lucrat din nou partea din icoană pe care se aflau semnăturile autorilor iniţiali, motiv pentru care nu cunoaştem numele acestora. Tot restauratorul din veacul trecut a pictat aureolele şi îmbrăcămintea personajelor, dar — fapt important de subliniat — nu s-a atins de mîini şi de feţe: „Trebuie să atragem atenţia — arăta în această privinţă dr. Kosta Balabanov, directorul general al

Muzeului macedonean din Skopje — asupra faptului că restaurarea a fost făcută de aşa manieră încît pictorul să redea coloritul iniţial al veşmintelor, căutînd să se conformeze originalului în toate privinţele. Fără îndoială că partea din tablou acoperită cu vopsea aurie fusese partea cea mai deteriorată". (Dealtfel, această manieră de restaurare — păstrînd intacte chipurile personajelor — se constată şi la alte icoane medievale din Macedonia, cel mai bun exemplu fiind inconostasul Buneivestiri din biserica Fecioarei Peribleptos, din Ohrida, datînd din sec. XIV şi restaurată tot în sec. XIX, de către zugravul de icoane Diche.)

Oricum, icoana din Bitolia se numără printre cele mai bine păstrate piese de acest gen, încît, după ce stratul protector şi retuşurile vor fi îndepărtate, ea va constitui una din lucrările capitale ale picturii medievale din Macedonia. Ea înfăţişează pe Sf. Maria din Vatoped (după cum precizează o inscripţie de deasupra capului ei) ţinînd în braţe pe pruncul Iisus. Alături de ea, în dreapta, este pictat Sf. Ioan „Înaintemergătorul" care i-l prezintă cu braţele întinse pe personajul din stînga.

Chipul acestuia din urmă, de altfel, ne interesează în mod deosebit. Personajul este îmbrăcat în haine bogat împodobite şi poartă coroană pe cap. În mîini, ţine strîns un sul de hîrtie (testamentul Sf. Maria din Vatoped). Deasupra capului său, pe trei rînduri orizontale, este scris un epitaf în limba greacă. În privinţa acestei inscripţii trebuie arătat că ea se afla pe suprafaţa cu vopsea aurie care a fost retuşată în secolul trecut. Redesenînd literele, restauratorul, care foarte probabil nu

cunoștea limba greacă, a greșit cîteva din ele. În ciuda acestor erori, textul poate fi descifrat însă cu ușurință. În traducere, el consemnează: „Prea binecuvîntatul în credința domnului Christos, stăpîn și domnitor al întregii Ungrovlahii, Ioan Radul Voievod și nou ctitor [subl.ns]".

În sfîrșit, în partea inferioară a icoanei, sub tronul Sf. Maria, se află o altă inscripție, tot în limba greacă, importantă și ea pentru analiza tabloului, care precizează: „Am devenit acum diacon, în anul 7011 [1502], la 28 noiembrie, egumen jupan Neofit".

De la început trebuie să precizăm că ambele inscripții datează din vremea pictării inițiale a icoanei și că este exclus ca ele să aparțină restauratorului — dovadă fiind greșelile pe care acesta le-a făcut la redesenarea unor litere. O dată stabilit acest lucru, nu ne rămîne decît să precizăm cine anume este personajul care, în noiembrie 1502, a donat unei biserici macedonene această icoană (desigur alături de alte danii) în calitate de „nou ctitor". Portretul nu poate aparține decît voievodului Țării Românești, Ioan Radul IV cel Mare, care a domnit între anii 1495 și 1508. Radu cel Mare a fost cunoscut în vremea sa ca un domnitor foarte evlavios și un generos ctitor de biserici nu numai în țara sa, dar și în Peninsula Balcanică, în special la Sveta Gora (Sfîntul Munte sau Muntele Athos). De mare însemnătate au fost legăturile sale cu călugărul Nifon, care a devenit în 1484 mitropolit al Salonicului, iar ulterior (între 1486 și 1488 și a doua oară între 1496 și 1498) patriarh la Constantinopol. În 1504 Radu cel Mare l-a chemat pe Nifon în Țara Românească, acordîndu-i protecția voievodală împotriva persecuțiilor la care era supus. Avînd în vedere acest fapt, putem spune că legăturile lui Radu cel Mare cu Peninsula Balcanică, îndeosebi cu Salonicul, Sveta Gora și Constantinopolul au fost puternice și de lungă durată.

Descoperirea icoanei din biserica Sf. Dimitrie din Bitolia are o importanță deosebită pentru subliniarea legăturilor dintre voievodul muntean și biserica din Macedonia, aparținătoare de arhiepiscopatul Ohridei, fiind sugestivă pentru relațiile de bună vecinătate și întrajutorare dintre țările române și popoarele din Peninsula Balcanică.

În românește de
Anca LĂZĂREANU

Adevăratul chip al domnitorului

În februarie 1969, revista Magazin istoric, a publicat, sub semnătura lui Ștefan Andreescu, un articol — Radu de la Afumați sau Radu cel Mare? — consacrat unuia dintre portretele de voievozi de la biserica mănăstirii Argeșului, a cărui identitate era controversată: Radu de la Afumați? — cum ar fi părut s-o indice prezența soției sale, doamna Ruxandra, între portretele de ctitori, sau Radu cel Mare? — cum o sugera asemănarea cu chipul acestui din urmă voievod de la mănăstirea Govora, asemănare semnalată cu ani înainte de Nicolae Iorga. Analizînd argumentele pro și contra, aduse în decursul anilor la aceste ipoteze, în final se conchidea că portretul de la Argeș, conservat în prezent la Muzeul de artă al R.S. România „este o copie a portretului lui Radu cel Mare de la Govora", în vreme ce portretul lui Radu de la Afumați (existent și el pe vremuri la Argeș) s-ar fi distrus irremediabil cu prilejul lucrărilor de restaurare efectuate la sfîrșitul sec. XIX de către Lecompte de Nouy.

Stăruia totuși o umbră de îndoială asupra acestei identificări, cu atît mai mult cu cît portretul de la Govora era rodul unei repictări, ceea ce desigur îi atenua autenticitatea.

Iată că portretul de pe icoana recent identificată la biserica Sf. Dimitrie din Bitolia aduce precizări noi în elucidarea acestei controverse.

Mai întîi, se cuvine să subliniem că ne aflăm în fața unui portret, singurul autentic în mod cert, al voievodului Radu cel Mare. Epitaful de deasupra capului domnitorului și inscripția de dedesubt, purtînd data de 28 noiembrie 1502, înlătură orice altă identificare. Apoi, desigur, trebuie precizat că icoana a fost pictată în Țara Românească, fiind oferită, odată cu celelalte danii ce au însoțit hrisovul domnitorului către mănăstirea Vatoped sau către una din ctitoriile din cuprinsul arhiepiscopiei Ohridei, la care Radu cel Mare năzuia să se intituleze „nou ctitor".

Este logic să fie așa, deoarece pe de o parte beneficiarii daniei nu aveau de unde să cunoască la față locului chipul voievodului, iar pe de altă parte înfățișarea acestuia seamănă în chip evident cu aceea de pe tabloul mural de la Argeș, deci nu e făcută după imaginație. Este vorba nu numai de înfățișarea generală, de pletele revărsate pe umeri și de expresia privirii, ci și de elementele de vestimentație: coroana și, cu mici deosebiri, chiar croiala mantiei, în special la mîneci, care sînt strîmte, așa cum o cerea probabil moda vremii.

Desigur, sînt și deosebiri. Mai întîi, voievodul de pe icoana de la Bitolia poartă barbă; apoi mantia personajului de la Argeș este simplă, fără ornamentații.. Explicația? Portretul de la Argeș fiind pictat aproape două decenii după moartea lui Radu cel Mare era oarecum firesc ca anumite detalii de fizionomie sau de vestimentație să se estompeze.

Oricum, pe lîngă faptul că îmbogățește iconografia domnilor români cu un portret autentic al lui Radu cel Mare, cel identificat la Bitolia confirmă că chipul păstrat din vechea pictură murală de la Argeș îl înfățișează pe Radu cel Mare.

Totodată, pe lîngă documentele rămase din vremea sa, care atestă marele sprijin material și cultural acordat unor lăcașuri din Peninsula Balcanică (Hilandar, Dochiariu, Cutlumuz, Caprioiu, Rusicon), icoana prezentată de cercetătorul din R.S.F.

Chipul voievodului așa cum apare pe fresca de la Govora...

...și, în p. 29, portretul voievodului Radu cel Mare așa cum se înfățișează pe icoana recent identificată la Bitolia (R. S. F. Iugoslavia)

Iugoslavia atestă că un ajutor similar a fost acordat și arhiepiscopiei Ohridei sau mănăstirii Vatoped, oferind astfel o imagine în plus a colaborării multiseculare între popoarele din această parte a Europei. Colaborare care, prin sprijinul permanent acordat de țările române[1], a constituit un factor important în rezistența națională și culturală a popoarelor balcanice aflate sub dominația otomană.

Gh. DAVID

[1] Menționat de noi cu diverse prilejuri: vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1975, 7, 10/1976, 6/1982, 5/1984.

Bojidar Vukovici este unul dintre cei mai interesanți și valoroși oameni de cultură ai Muntenegrului secolelor XV-XVI. De profesie tipograf, el părăsește orașul natal, Podgorica (denumirea, pînă în 1952, a actualului oraș Titograd, capitala Republicii Socialiste Muntenegru), după căderea provinciei sale sub dominația otomană, în 1499, stabilindu-se la Veneția, unde desfășoară o bogată activitate de imprimare. Tipografia sa de acolo devine una dintre cele mai cunoscute și stabile din acea perioadă; pînă în anul morții sale, 1539, Bojidar Vukovici tipărește numeroase cărți în limba sîrbă, destinate cititorilor din țara sa, aservită și sărăcită. Vreme de 42 ani, cei doi conducători ai atelierului de tipărituri, Bojidar și fiul său Vincenzo, scot lucrări ce pătrund apoi adînc în zonele învecinate, influențînd prezentarea grafică a cărților românești, rusești și grecești, precum și pictura și orfevrăria sîrbească de mai tîrziu.

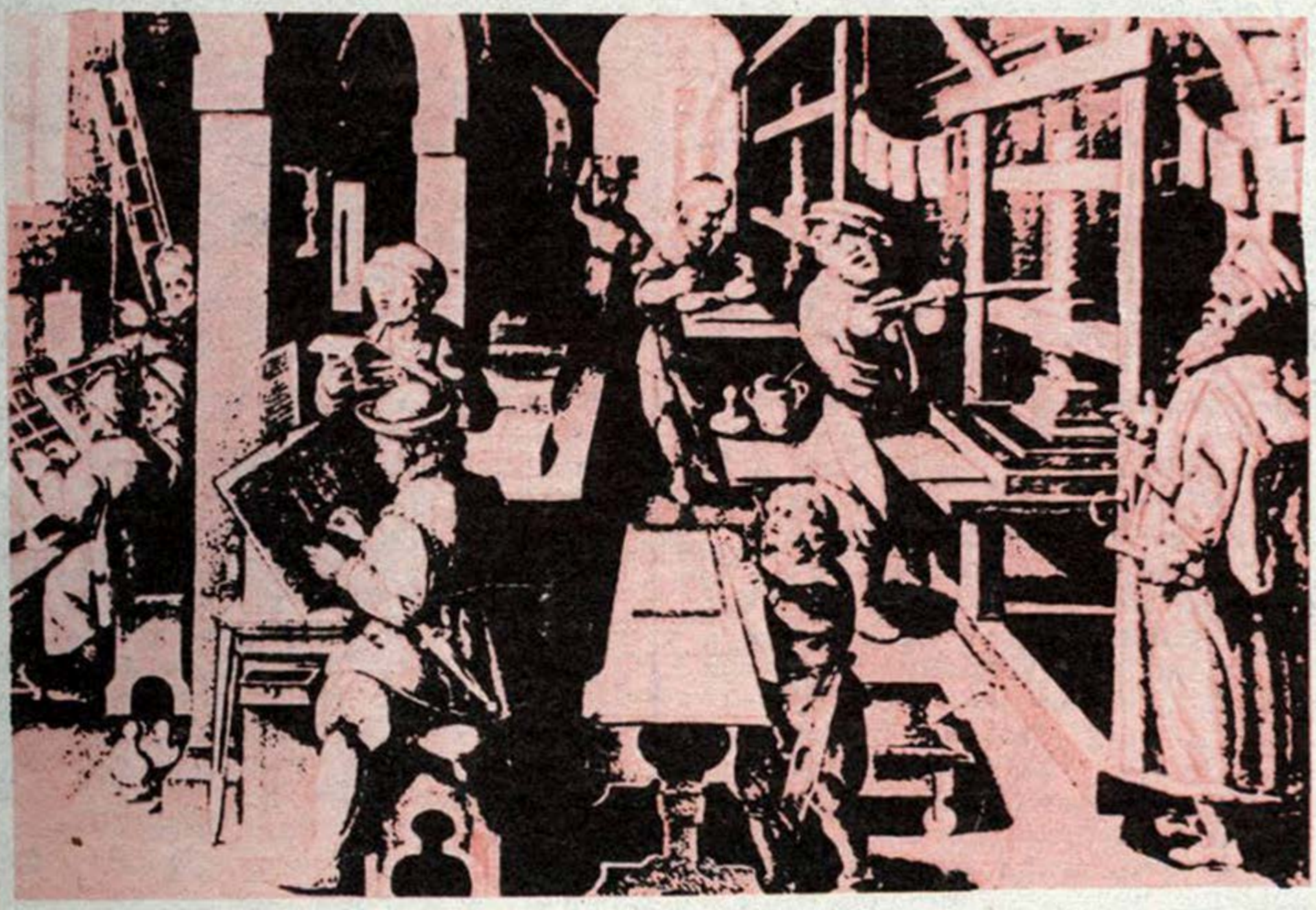

VUKOVICI —

O RENUMITĂ FAMILIE DE TIPOGRAFI

ANIKA SKOVRAN

În prologurile și epilogurile lucrărilor sale, Vukovici își deplînge soarta de fugar, nevoit să trăiască departe de țară. După cum o demonstrează particularitățile gravurilor executate de el, tipograful muntenegrean cunoștea procedeele de topire a literelor practicate de călugărul Macarie, considerat primul tipograf din Balcani, pentru cele șase cărți tipărite între anii 1493 și 1496, și primul tipograf român, pentru trei cărți în slava veche, imprimate în Valahia, între anii 1508 și 1512. Dar, în plus, Vukovici introduce numeroase noutăți în procedeele de lucru, acordînd o atenție specială bogăției elementelor decorative. Mereu cu gîndul la patrie și la a-și face prozeliți în meseria sa pe solul natal, îutru prosperitatea culturii sîrbești, el speră să-și poată muta tipografia

În imagine: o tipografie din epocă.

în Muntenegru, regiunea de baştină de pe malul Mării Adriatice. Dorinţa nu i se împlineşte. Numai corpul neînsufleţit îi este adus la mănăstirea „Mîntuitorul" din Starceva Gorica, pe malul lacului Skadar, aşa cum a lăsat scris în testament.

Cele două testamente ale lui Bojidar Vukovici, păstrate în Arhivele Statului din Veneţia şi datînd din 1533 şi, respectiv, 1539, conţin numeroase informaţii despre personalitatea sa, familie şi calităţile sale umane, despre problemele care-l preocupau şi relevă, totodată, marele său succes în afaceri. După cum îşi împarte bunurile, ne putem da seama de ataşamentul său atît faţă de Veneţia, unde, în afară de avere, a dobîndit şi un mare prestigiu, cît şi faţă de locul său natal, pe care nu l-a uitat niciodată.

Pe tot timpul refugiului său, Bojidar întreţine strînse legături cu diverse şcoli de copişti de pe lîngă lăcaşuri de cultură sîrbeşti, care au conservat pînă astăzi lucrările sale. Cutremurul de la 15 aprilie 1979, care a afectat Muntenegru, a scos la iveală printre ruinele mănăstirilor de pe malul lacului Skadar şi alte cărţi tipărite de el la Veneţia, necunoscute pînă acum, care au intrat în patrimoniul culturii sîrbeşti.

În oraşul dogilor, Vukovici desfăşoară şi o intensă activitate comercială, sub numele Della Vechia, nume purtat şi de fratele său, Nikola, şi de fiul său, Vincenzo. Bojidar se asociază cu familia veneţiană Della Vechia, a soţiei sale, avîndu-l partener de negoţ pe fratele ei, Gaspar. În toate documentele oficiale, cei trei membri ai familiei care se ocupă de afaceri sînt denumiţi Della Vechia, dar cărţile din tipografia lor sînt tipărite sub numele de Vukovici. Dealtfel, în prefaţa unei *Psaltiri* din 1546, fiul său scrie: „Vicenco Vukovici, numit în latină dela Veča". Vukovici comercializează stofe englezeşti, deţine o navă de transport cu care aprovizionează insula Rhodos, unde ocupă şi importante funcţii administrative.

La Muzeul naţional din Belgrad, se păstrează o icoană provenind din Veneţia, pe spatele căreia scrie că în martie 1520 Bojidar Vukovici din Duklja (vechea denumire a Muntenegrului), oraşul Podgorica, a cumpărat, la sosirea sa la Veneţia, această icoană, deoarece constatase că, din cauza jafului turcesc, numărul icoanelor scăzuse. Icoana a fost plătită cu aur şi cumpărată la mănăstirea „Sfîntul Francisc". Lîngă text apare blazonul lui Bojidar, conferit acestuia, ca titlu de noblеţe, de către împăratul Carol Quintul.

Şi din arhivele Veneţiei aflăm date importante referitoare la Bojidar Vukovici, mai precis, la Dionisio della Vechia, numele sub care era cunoscut. El se bucura de multă cinste în lumea timpului. În 1536, a avut onoarea ca, între numeroşii greci şi sîrbi de vază aflaţi la Veneţia, să fie ales gastaldo (preşedinte) al Confreriei grecilor din oraş şi administrator al bunurilor acesteia. Întemeiată în epoca bizantină, Confreria grecilor întrunea şi sîrbi refugiaţi care, fraternizînd cu grecii, aflaţi şi ei departe de patrie, trăiau la Veneţia într-un soi de simbioză culturală şi religioasă.

Se pare că, pe lîngă toate aceste activităţi, Vukovici a avut şi însărcinări diplomatice pe lîngă Confreria grecilor de la Veneţia. El colaborase cu reprezentanţi ai lui Carol Quintul, pe care îi cunoscuse la Veneţia, înnobilarea de către împărat fiind o dovadă a recunoştinţei imperiale faţă de meritele sale. În acest sens, amintim şi o menţionare a sa, datînd din 1529, sub titlul de „secretario nomine Dionysio dito Bosydar della Vechia", care proba serviciile diplomatice ale lui Bojidar. Cunoscînd îndeaproape situaţia din Balcani şi numeroase personalităţi influente, Bojidar părea omul predestinat misiunilor diplomatice. Aceste enigmatice misiuni explică lungile sale absenţe din Veneţia, perioadele de ani de-a rîndul cînd tipografia nu lucra.

PLANSELE NOASTRE

① Sensurile şi implicaţiile profunde ale politicii Partidului Comunist Român de industrializare socialistă a ţării — operă grandioasă ce pune în lumină nesecatele capacităţi de creaţie ale poporului nostru — şi-au găsit numeroase expresii în opera artiştilor plastici..Mozaicul din imagine, intitulat **Eroismul clasei muncitoare în opera de industrializare a ţării,** poartă semnăturile lui Vasile Celmare, Viorel Mărginean şi Ovidiu Pastina

②③ Poporul nostru vede în Partidul Comunist Român reprezentantul fidel al intereselor sale fundamentale, centrul vital al naţiunii noastre socialiste. Congresul XIII al P.C.R., Bucureşti 19-23 noiembrie 1984, va adopta Directivele cu privire la planul unic de dezvoltare economico-socială a României pe perioada 1986-1990 şi orientările pînă în anul 2000. Moştenitor al celor mai înaintate tradiţii de luptă revoluţionară ale clasei muncitoare, ţărănimii, intelectualităţii, P.C.R. a fost investit de istorie cu nobila misiune de a da chip real celor mai înaintate idealuri ale socialiştilor din veacul trecut.

Lucrarea pictorului Dimitrie Grigoraş este consacrată Congresului din 1893 prin care partidul revoluţionar al clasei muncitoare se afirma puternic în arena politică a ţării

④ În rîndul marilor ctitorii ale „Epocii Ceauşescu", Canalul Dunăre-Marea Neagră este o mărturie vie a forţei şi capacităţii creatoare a poporului român, a generaţiei de azi, generaţia revoluţiei şi construcţiei socialiste. Lucrarea **Brigadieri la ecluza Agigea,** a pictorului Vladimir Şetran, este închinată eroismului miilor şi miilor de constructori ai Magistralei Albastre (**Congresul XIII al Partidului Comunist Român,** p. 2)

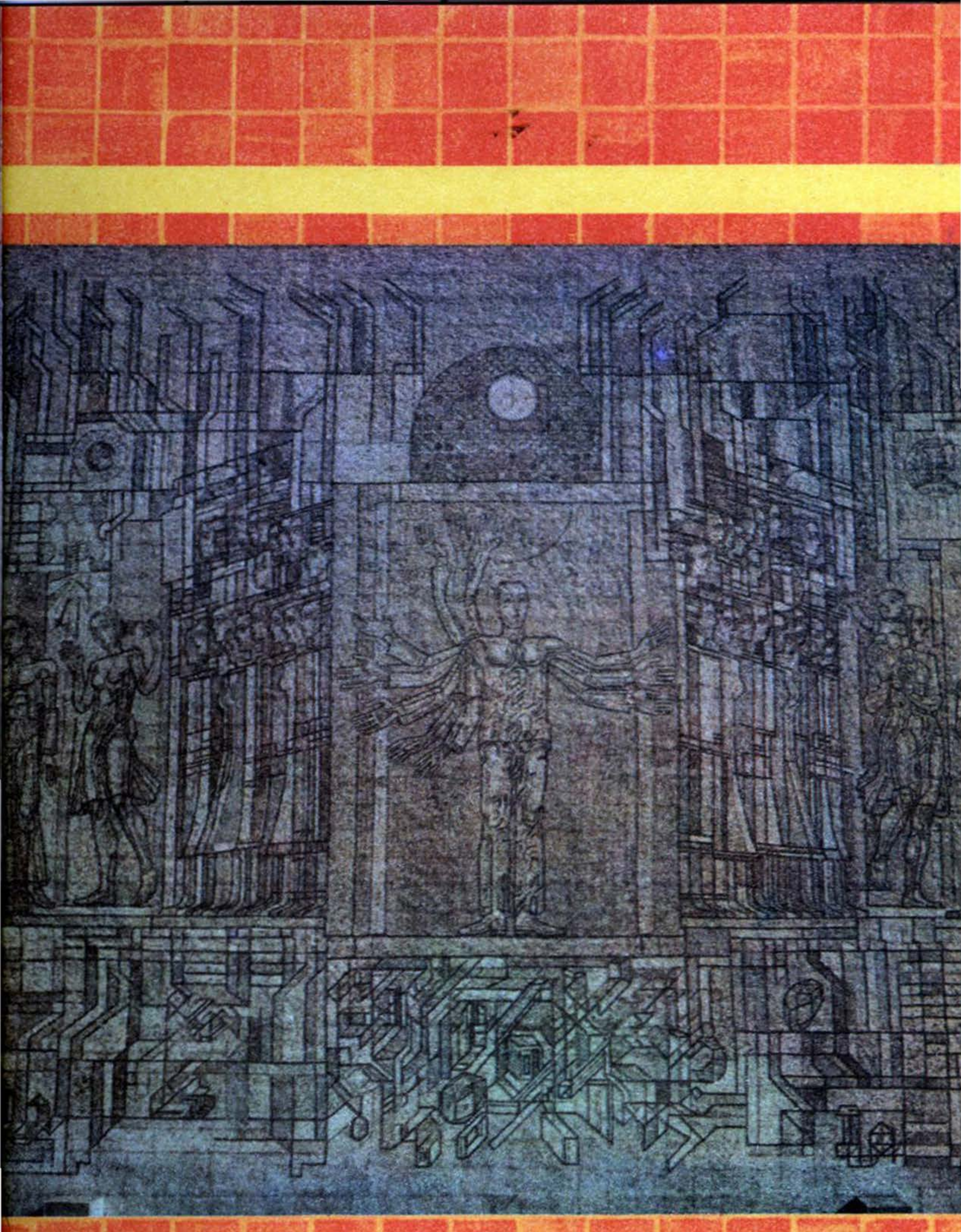

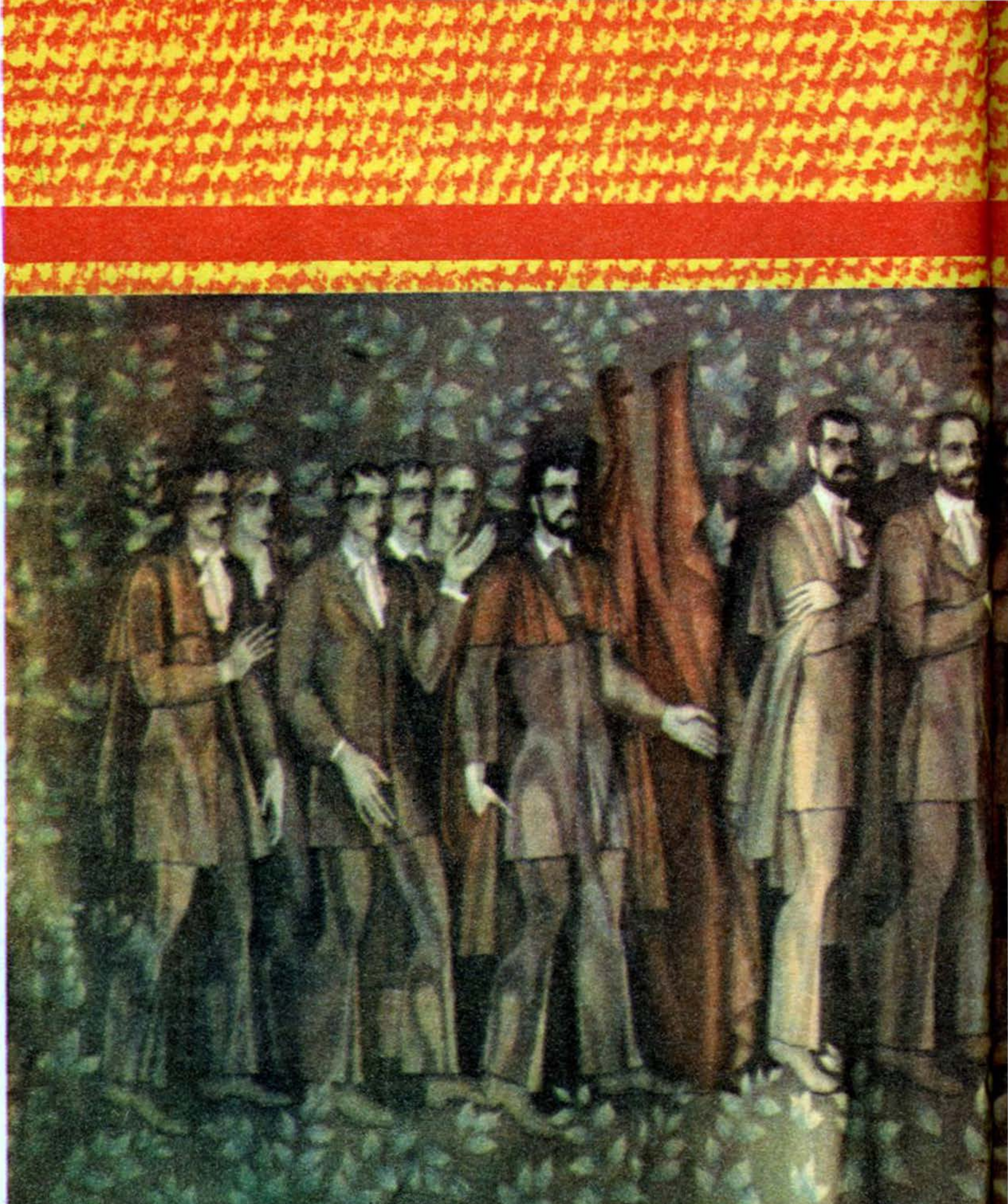

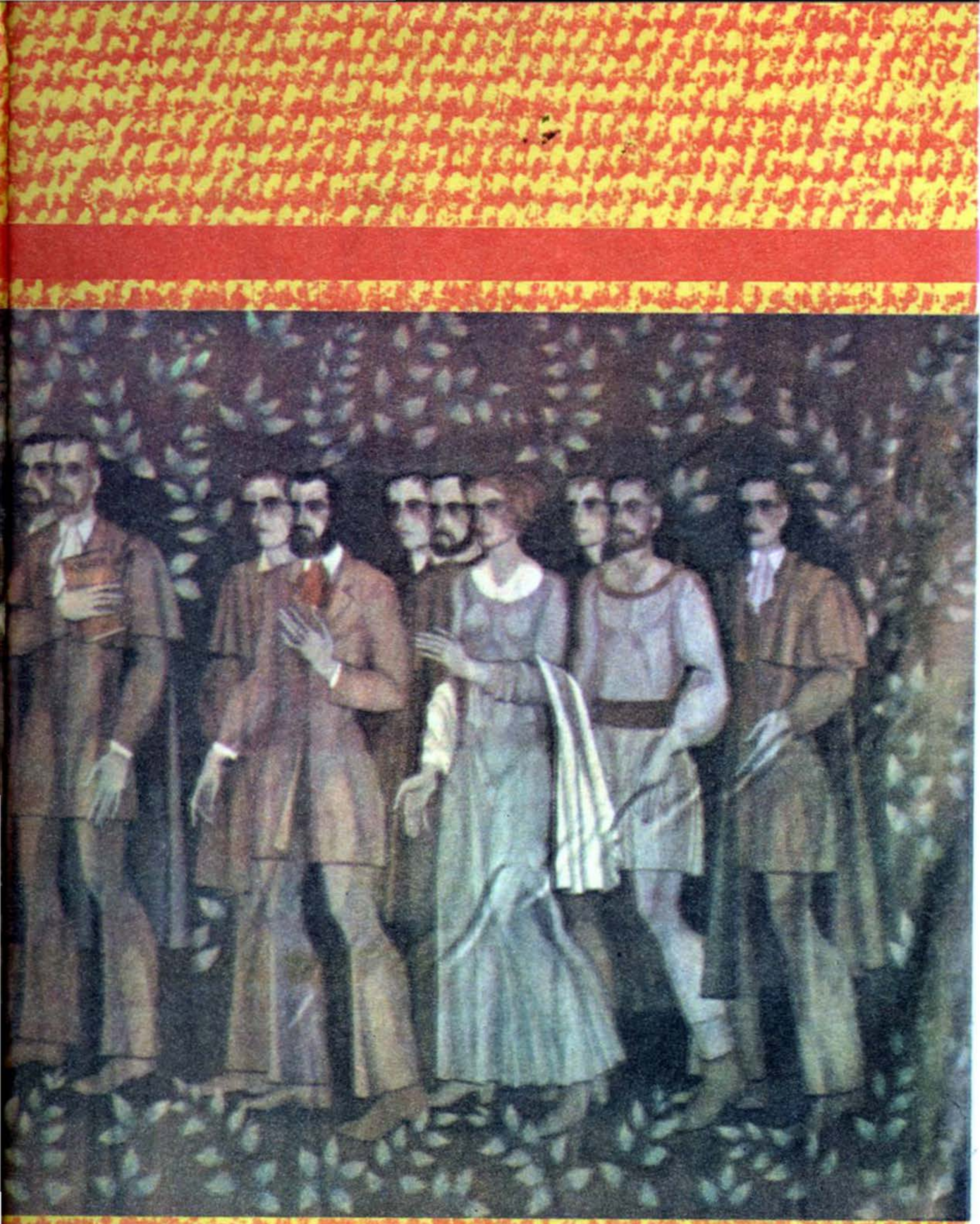

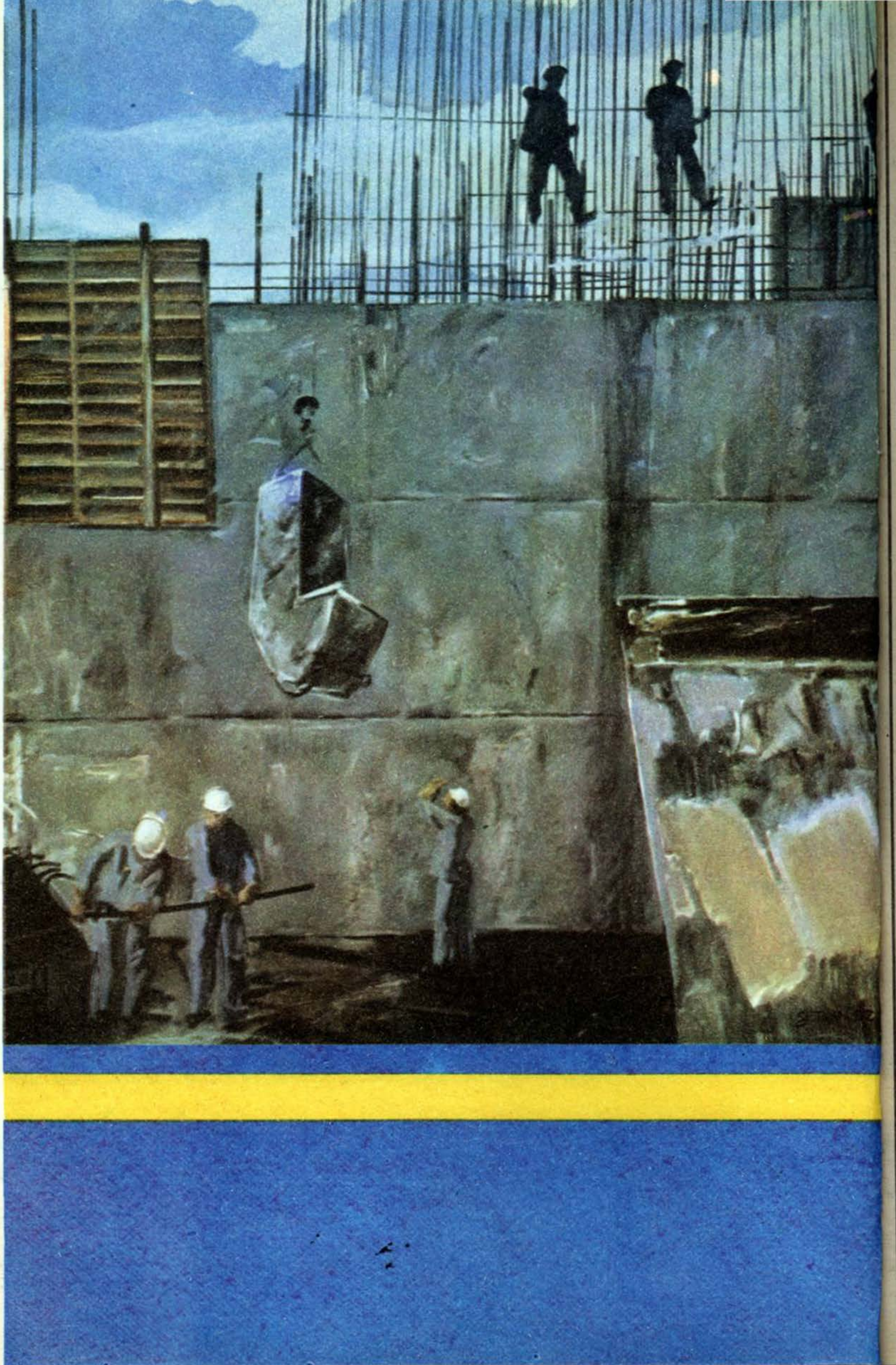

AMINTIRI CONTIMPORANE (III)

V. A. URECHIĂ

La 4 iulie 1864, profesorul universitar şi istoricul V.A. Urechiă[1] a fost numit director în Ministerul cultelor şi instrucţiunii publice. Unirea Principatelor, la realizarea căreia contribuise printr-o susţinută activitate publicistică, desfăşurată atît în ţară cît şi la Paris, îi deschisese drumul spre cariera politică. Drum pe care savantul nu-i va urma, el dedicîndu-se activităţii ştiinţifice, profesoratului şi, îndeosebi, multiplelor acţiuni pe care le-a iniţiat şi condus în sprijinul luptei românilor transilvăneni de unire cu patria română.

Publicăm — în continuarea celor din nr.9 şi 10/1984 — noi fragmente din evocările memorialistice ale lui V.A. Urechiă, aşa cum au apărut în ziarul Apărarea naţională din anii 1900-1901. Ele readuc în faţa cititorului noi fapte, întîmplări, personaje, din lumea politică şi ştiinţifică românească din a doua jumătate a veacului trecut. Sînt, dealtfel, ultimele pagini redactate de Urechiă şi publicate în timpul vieţii sale.

Printre acestea şi cîteva închinate lui B.P. Hasdeu[2].

Legăturile dintre cei doi istorici datează de prin 1860. Ele au evoluat sinuos, de la simpatie şi preţuire, la răceală şi dispută. Dincolo de aceste asperităţi, îi unea credinţa în valorile naţionale, în justeţea luptei pentru realizarea unităţii statale, munca neîntreruptă pentru dezvoltarea culturală a patriei. În 1901, la dispariţia lui V.A. Urechiă, B.P. Hasdeu a rostit o emoţionantă evocare în aula Academiei române. „Pornirea firească a lui Urechiă — arăta cel care, în urmă cu patru decenii, fusese prezentat cu căldură de Urechiă în revista sa Ateneul român, — nu era spre cugetare, ci spre acţiune, neîntreruptă acţiune, o forţă gigantică de acţiune pe aceeaşi întinsă sferă a naţionalităţii române în toate raporturile ei... dar om de ştiinţă n-a fost în înţelesul riguros al cuvîntului; prea puţin artist în literatură, prea îi dezgusta activitatea, prea îi obosea recea şi înceata metodă. Ca agitator însă, pentru mărirea şi binele neamului românesc, Urechiă a fost sublim, nimenea nu va putea să-i întunece în istoria naţională, în care el va rămîne ca un arhanghel al entuziasmului în memoria tuturor românilor".

La fel ca şi în cazul fragmentelor publicate în numerele anterioare, în transcrierea paginilor ce urmează din evocările memorialistice ale lui V.A. Urechiă, am respectat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului. Explicaţiile în paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text prin trei puncte. Datele sînt pe stil vechi.

Ioan LĂCUSTĂ

La 4 august 1864 sosii la Bucureşti spre a-mi ocupa postul de secretar general.

Prima vizită ce făcui fu la Kogălniceanu, care şedea într-o casă din strada Poetului, sub dealul Mitropoliei. Casa comunica cu Mitropolia printr-o portiţă în fundul grădinei, prin care, cum spunea opoziţiunea, Kogălniceanu s-ar fi întors acasă de la Mitropolie cu capul gol, după ce pronunţase [la 2 mai 1864] dizolvarea Adunării, în mijlocul strigătelor şi al protestelor „dizolvaţilor" care erau scoşi de armată din sala şedinţelor[3].

De multe ori mi-am propus să organizez o societate care să aibă de scop de a însemna cu lespezi de marmură casele şi locurile care au vreo legătură cu istoria noastră politică ori culturală.

Kogălniceanu mă primi cu bunăvoinţa sa obişnuită. Vechiul meu amic şi învăţător politic era covîrşit de muncă, căci trebuia în scurtul timp al dictatoriatului lui Cuza să

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1980, 10/1981; 3/1979.

[3] La 2 mai 1864, Al.I. Cuza a decretat dizolvarea Adunării Elective a României, care se opunea legiferării reformei agrare, reformei electorale şi celorlalte reforme preconizate de domnitor şi guvern. Este aşa-numita „lovitură de stat de la 2 mai".

înzestreze cu legi toate instituţiunile ţării.

— Pune-te pe lucru, dragă Urechiă, îmi zise Kogălniceanu. Kreţulescu[1] e om cult, te va înţelege şi te va asculta. Consiliul de stat, înfiinţat prin noul statut de la 2 mai, are chemarea să facă legi pentru şcoale. Vezi de aproape proiectele şi ţine-mă în curent cu ce se face şi în această privinţă.

O altă lucrare a mea din 1864 fu organizarea muzeului de antichităţi. Se adunaseră, pare-mi-se prin regretatul Odobescu şi diverse comisiuni, multe obiecte antice de pe la mănăstiri. Ele stăteau în lăzi, în pivniţele ministerului. În casa de fier a casierului Lambru Vasilescu era închis tezaurul de la Pietroasa, popularа Cloşcă cu pui. Generalul Mavros[2] făcuse statului donaţiune de bogata sa colecţiune de antichităţi şi de pietre cu inscripţiuni culese de pe ambele laturi ale Dunării. Văzînd aceste depozite, am stăruit şi nu mi-a fost greu să obţin de la patriotismul lui Kreţulescu aprobarea unui mic regulament ce întocmii pentru înfiinţarea unui comitet arheologic, compus din Alexandru Odobescu, A.T. Laurian, sub preşedinţia generalului N. Mavros.

În 25 noiembrie 1864 fui numit şi eu membru al acelui comitet arheologic. Trei zile apoi, ţinurăm o primă şedinţă în care se luară diverse deciziuni pe care aveam să le execut eu. Am aşezat eu însumi toate obiectele care existau pe atunci pentru muzeu, aşa că pot avea pretenţiunea de a zice că am fost primul organizator al muzeului care apoi se deschise cu un decret domnesc şi se înfiinţă o carte de marmură în care se gravă numele primilor donatori.

1867. Marele act care[3] va face gloria ministrului Dimitrie Brătianu [în acel an, ministru al cultelor şi lucrărilor publice] este că a izbutit în 1867 să realizeze acel ideal ce urmăream încă din 1864: inaugurarea „Societăţii literare" — care mai apoi îşi dete finalmente titlul de Academia română[3].

Cine, din cei care au asistat la această inaugurare, poate uita splendoarea serbării, entuziasmul nedescriptibil cu care, la rondul al II-lea de la Şosea, într-un pavilion ad-hoc ridicat şi împodobit cu drapele şi flori au fost primiţi membrii ardeleni care aveau să ia parte în sînul noii societăţi. Tot Bucureştiul cult era adunat acolo.

„Acel mare Eliad..."

Prin o alocuţiune caldă am felicitat pe noii sosiţi. Figura frumoasă a bătrînului Timotei Cipariu cu deosebire atrăgea privirile imensei mulţimi. În trăsuri deschise, cu cîte patru cai, urmaţi de sute de trăsuri, constituind un mare cortej, iluştrii fraţi din Ardeal fură conduşi în oraş.

A doua zi la Ateneu avea să se facă inaugurarea prin dezvelirea bustului de marmură a lui Zappa[4], pe atunci cel mai important donator al asociaţiunii.

Imensa sală a Ateneului era decorată în mod extraordinar. Pe estrada rezervată guvernului şi membrilor societăţii fîlfîiau drapelele tuturor provinciilor române, împodobind scuturi cu armoariile respective. Ghirlande de flori, atîrnînd din imensul plafon, transformau sala într-un splendid coş cu flori.

Veneratul arhimandrit Cipariu fu primit cu nesfîrşite aplauze. El era îmbrăcat în reverenda neamului său. Alexandru Roman[5] purta costum medieval. Noi toţi ceilalţi eram în haine negre. Sala gemea de mulţimea lumii celei mai alese.

Serbarea o deschise imnuri vocale, după care urmă entuziastul discurs al ministrului Dimitrie Brătianu, al meu pentru inaugurarea bustului lui Zappa şi alocuţiunea mult aplaudată a lui Cipariu.

Politica nu m-a absorbit niciodată. Nu i-am consacrat toate forţele mele intelectuale. În anul 1869 totuşi am colaborat la jurnalul *Adunarea naţională*[6]. Sub inspiraţiunea marelui meu amic Kogălniceanu am scris la acest ziar diverse articole politice şi de polemică.

---

[1] Nicolae Kreţulescu (Kretzulescu, 1812-1900), medic şi om politic român; preşedinte de consiliu de mai multe ori (1859, 1862-1863, 1865-1866); în 1864 e. ministru de culte şi justiţie, în cabinetul format la 19 iulie acelaşi an, sub preşedinţia lui Mihail Kogălniceanu.

[2] Nicolae Mavros (c. 1782-1868), general, grec de origine, născut în România; a fost secretarul intim al domnului Ţării Româneşti Alexandru Suţu.

[3] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

[4] Evanghelie Zappa (1800-1865), om de afaceri de origine grec, stabilit la Bucureşti; foarte bogat, a făcut importante donaţii aşezămintelor culturale, şcolare etc.

[5] Alexandru Roman (1826-1897), luptător pentru drepturile naţionale ale românilor transilvăneni; profesor la Universitatea din Pesta.

[6] Ziar apărut la 11 mai 1869 sub conducerea lui V.A. Urechiă şi a institutorului T. Pascal şi la care a colaborat M. Kogălniceanu.

În colecţia ziarului de la Biblioteca Academiei se află ataşată şi următoarea notă manuscrisă, *inedită*, a lui V.A. Urechiă: „*Adunarea naţională* avu de directori pe d. T. Pascal, fost institutor la Turnu Măgurele şi pe V. A. Urechiă. Evident că gospodăria jurnalului o ţinea mai mult Pascal. Inspirator al jurnalului fu însă Mihail Kogălniceanu. Articolul-program scris de V.A. Urechiă a fost revăzut de Kogălniceanu. De la acest mare bărbat de stat sînt publicate cîteva articole anonime [pe care Urechiă, venind în ajutorul cercetătorului de peste timp, le-a marcat cu iniţialele M.K., după cum pe cele scrise de el le-a semnalat, în creion albastru, cu iniţialele sale].

V.A. Urechiă obligat a călători adesc şi pe multe luni absentînd din Bucureşti, ziarul rămase numai sub T. Pascal. Văzînd la întoarcere că *Adunarea naţională* greşise calea [intrase în polemică cu C.A. Rosetti] V.A. Urechiă s-a retras de la ea şi a fondat singur *Informaţiunile bucureştene* la finele anului 1869. Totuşi *Adunarea naţională*, începută la 10 mai 1869, continuă a apare pînă la 27 ianuar 1870".

În luna lui august am călătorit în nordul Europei şi m-am dus la Copenhaga, la congresul preistoric, la care am luat parte împreună cu neuitatul Alexandru Odobescu. Am făcut o comunicare asupra silexurilor găsite pe malul Siretului în Moldova, care mi s-a părut că a interesat pe congresişti. Preţioase cunoştinţe făcui la acea ocaziune cu învăţaţi din toată lumea. Cu unii din ei am rămas în corespondenţă pînă astăzi. Dintre aceştia care sînt în viaţă, voi cita pe Capellini, rectorul Universităţii din Bolonia, de atunci amic bun al românilor. Alexandru Odobescu, de care se mirau congresiştii cum de putuse fi ministru la vîrsta la care era pe atunci, făcu o comunicaţiune foarte interesantă asupra silexurilor găsite în Ţara Românească de Cezar Bolliac, astăzi în posesiunea muzeului nostru de arheologie.

Cu deosebire interesantă a fost escursiunea la Elsenör, unde, pe terasa în care legenda pune mormîntul lui Hamlet, ni s-a servit un banchet somptuos. La această ocaziune s-au ridicat toasturi de fiecare grup naţional, în limba proprie. Pentru întîiaşi dată în Danemarca răsună limba românească. Toastul meu, mărturisesc păcatul, l-am cam latinizat, aşa că fu înţeles de toţi invitaţii[1].

Reîntors în ţară, mă îmbolnăvii de boala ce doctorii o puseseră la modă în toamna acestui an. În acelaşi timp cînd eu eram bolnav în apartamentul din faţa Pasagiului Român, de aceeaşi boală pătimea şi amicul meu, pictorul N. Grigorescu, îngrijit de familia mea.

Grigorescu se întorsese de cîtva timp din Franţa dar pe

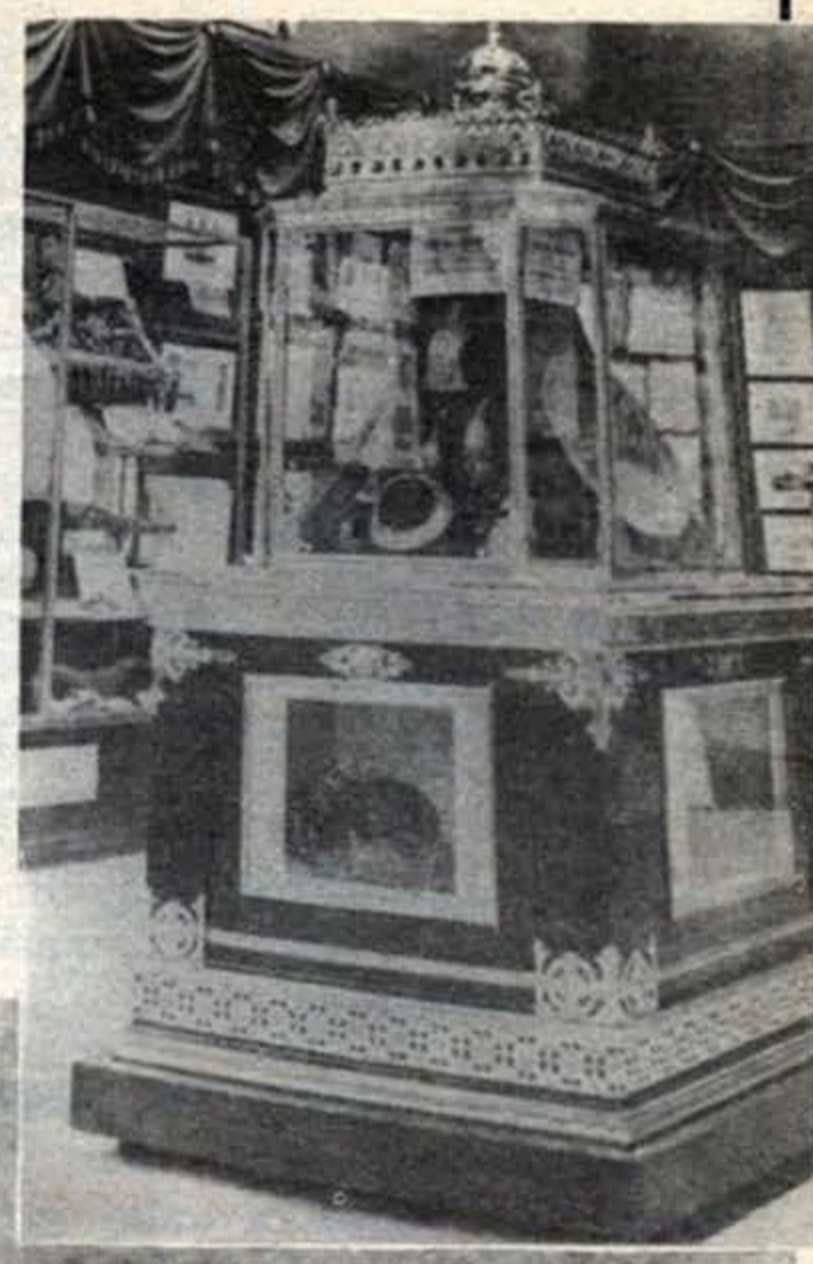

Tezaurul de la Pietroasa — căruia „neuitatul Alexandru Odobescu" (jos) i-a închinat o complexă monografie istorico-arheologică — expus în pavilionul românesc din cadrul Expoziţiei Universale (Paris, 1867)

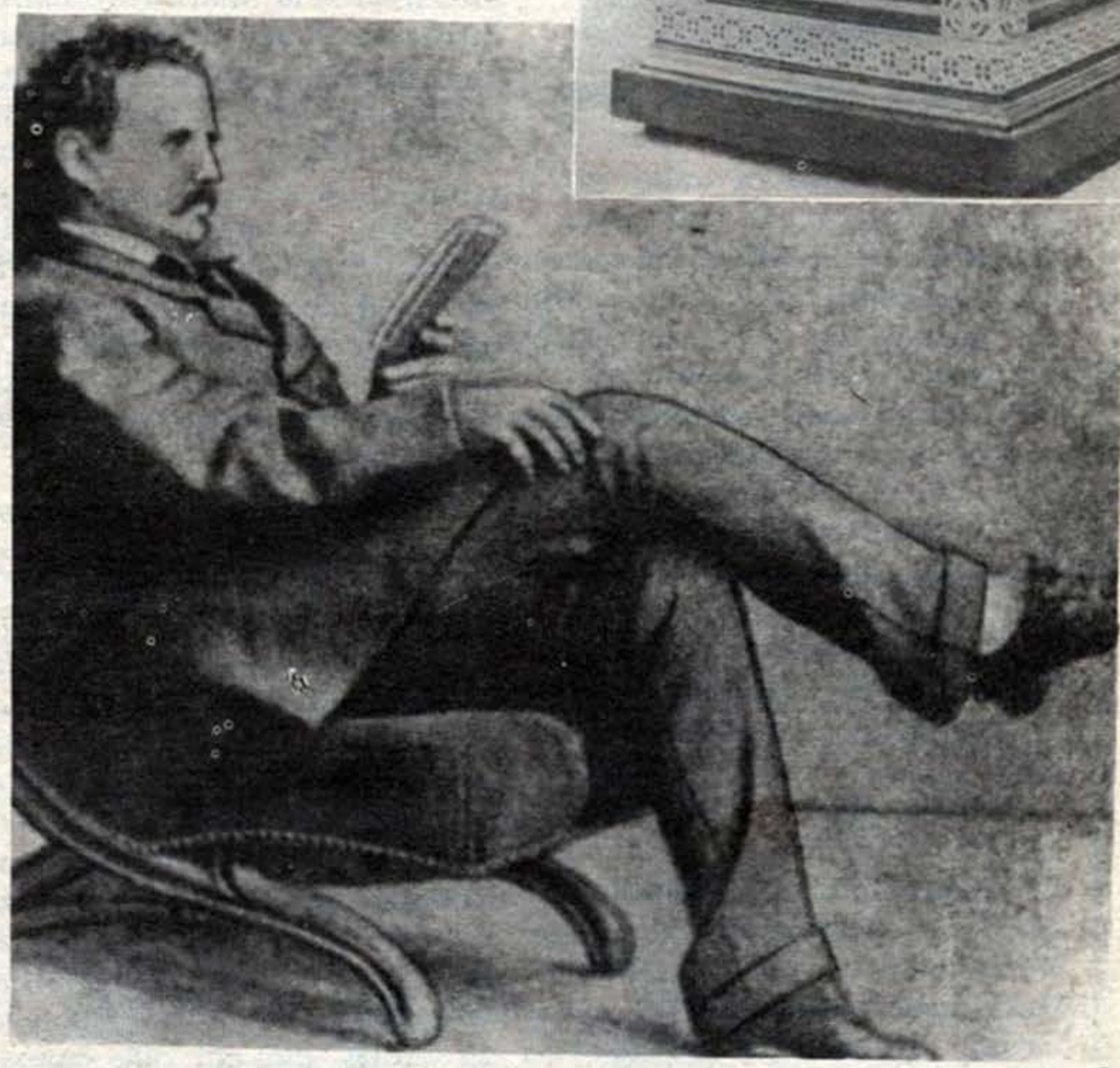

[1] În ziarul *Adunarea naţională*, din septembrie 1869, V.A. Urechiă a publicat trei relatări asupra congresului de la Copenhaga. Astfel, la 4 septembrie 1869, istoricul consemna referitor la deschiderea lucrărilor acestei reuniuni internaţionale: „Aula Universităţii a fost pusă la dispoziţiunea congresului. Ea era decorată cu trofee de drapelele tuturor popoarelor care luară parte la congres. Ce simţiri de orgoliu şi speranţe nu pusă în inima noastră privirea tricolorului român fluturînd alăturea cu al celor mai mari naţiuni! Da, trăieşte România!"

Călătoria în străinătate i-a prilejuit totodată şi vizite de documentare în unele mari muzee. Astfel, din Dresda, scria într-o corespondenţă publicată la 18 septembrie 1869 în *Adunarea naţională:* „Ieri avui fericirea de-a saluta, cu o emoţiune ce fiecare din lectorii vor împărtăşi, *un drapel românesc* din 1683.

La muzeul istoric din această capitală — precizează savantul — se află depuse mai multe trofee de arme rămase în mîinile lui Sobieski după bătaia cu turcii şi românii la asediul Vienei". Cu ajutorul ghidului, Urechiă descoperi în acest muzeu „o relicvă sfîntă din un drapel românesc. M-am descoperit şi cu o lacrimă în ochi am sărutat acel drapel, sub care căzură, vai!, pentru o cauză străină, atîţia bravi fiii ai Daciei noastre. Ceea ce a rămas din drapel e o pînză ferfeniţă, care în partea cea mai întreagă poate avea o lăţime de unul şi jumătate cot şi pe atîta lungime. Această pînză e de in de ţară în două ţîţe, aşa cum se află şi azi pînzeturile muntene. Nu ştiu ce reprezenta pînza aceasta pe partea cu care actualmente este lipită de pînza ce face fundul acestei cutii cadru [în care se afla depusă]. Pe partea vizibilă se descoperă un Christ şezînd pe tron cu o carte deschisă pe braţe în care se află text slav. De-o parte şi de alta a tronului se aflau inscripţiuni belice [războinice], între stele în culorile naţionale poate, judecînd după o stea care se cunoaşte mai bine şi care este în culorile albastru şi roşu. La stînga privitorului, pînza este mai bine conservată şi se poate citi cu destulă înlesnire o cavalerească şi frumoasă inscripţiune, în litere chirilice, caractere din secolul al XVII-lea. Această inscripţiune custă [constă] din două şiruri. Pe şirul întîi se citeşte *Vitejia direaptă*. Apoi vine la mijloc o stea şi apoi al doilea şir *Să biruiască*. Şi iarăşi o stea în culorile roşu şi albastre.

Vitejia direaptă să biruiască!

Sublim, cavăleresc strigăt de resbelu al străbunilor noştri, chiar cînd vitejia nu le aducea niei un serviciu propriu. Străbunii erau *drepţi* pînă şi în lupta cu neamicii ţării".

Cu acelaşi prilej, Urechiă a descoperit şi a semnalat (*Adunarea naţională*, 21 septembrie 1869), un dicţionar românesc (*Vocabularium Valachicum*) aflat în colecţiile Bibliotecii regale din Copenhaga, lucrare din sec. XVIII.

atunci puţini, dacă deloc, erau românii care aveau gustul de a-şi împodobi saloanele cu pînze artistice. Deabia Theodor Aman izbutise să atragă atenţiunea societăţii prin picturi de ale lui. Grigorescu lucra şi încă publicul cel mare nu-i cunoştea valoarea. Modest pînă la exagerare, el nu vroia să expună la ferestrele vreunui magazin vreuna din pînzele sale. După stăruinţele noastre, expune în fine un minunat tabel [tablou] „Fata din flori".

Publicul, nedeprins a privi tablouri la ferestrele prăvăliilor, trecea nebăgător de seamă pe lîngă capodopera artistului. Cu familia mea şi Cîndescu şi Velescu, regulat, de două şi de trei ori pe zi, făceam grup la fereastra unde era expusă pînza şi, în glas mare, care de care ne extaziam asupra frumuseţii tabloului. Grupul nostru era mărit de toţi trecătorii care ciuleau urechile să audă comentariile noastre asupra operei. Astfel faima operei lui Grigorescu se lăţi şi, peste puţine zile, „Fata din flori" deveni proprietatea unui bărbat de gust şi cult, d. Const. Boerescu, actualul preşedinte al Senatului.

1870. O iarnă grea cu troiene, cum nu se văzuse de mult, amărîse şi pe bieţii oameni de la sate. Ministerul de finanţe nu putea plăti mandatele. Dările se încasau greu de tot. Nemulţumirea ţării se manifesta cam pretutindenea. La Turnu Severin, ca semn de această nemulţumire, Alex. Cuza fostul domn, era ales în 1870 deputat[1] al Colegiului IV, mandat ce el avu patriotismul de a nu-l primi, deşi-i venea de la ţărani.

Tînguirile jalnice ce răzbeau la auzul nostru ale românilor de peste munţi ne iritau zilnic. Nu era departe ziua cînd, adunaţi într-un cerc mai mulţi dintre noi am decis să trimitem în Ardeal un misionar al nostru să vază ce este de făcut pentru ajutorarea fraţilor noştri nefericiţi. D. Al. Candiano — acum [în 1901] brav general, acoperit de glorie la Plevna — primi această misiune. Din toate pungile noastre abia puturăm încropi cîţiva galbeni cu care trimisul nostru să meargă peste munţi. Şi nu gîndeam noi că acelaşi domn, amic al nostru, va face în august buclucul cu *republica* de la Ploieşti[2].

La mănăstirea Putna se făcu în august 1870 desmormîntarea osemintelor marelui erou Ştefan Vodă, în faţa unei imense adunări de români, între care şi M. Kogălniceanu. Eu am bătut, cu dîm neajunsul pungii mele, o medalie comemorativă în bronz, care am trimis-o la Putna prin bunul meu amic şi magistru Kogălniceanu. Serbarea pioasă de la Putna a dat ocaziune la mai multe scrieri în versuri. Se zice că s-ar fi găsit în mormînt Coroana Moldovei, ceea ce nu era adevărat.

Primăvara anului 1872 aduce naţiunii române un mare doliu: Ioan Eliad [Heliade Rădulescu] moare. Intelectualmente el nu mai era deja de cîtva timp acel mare Eliad al anilor 1848. Totuşi, ce fericit eram de a-l vedea între noi, de a-l primi adesea în casa mea, de lîngă Pasagiul Român. În cei din urmă ani ai vieţii lui, Eliade se încercă să facă o conferinţă la Ateneu. Fu primit cu vii aplauze de public, dar cei care cunoşteau vechea lui valoare simţeau cu regret scăderea lui intelectuală. La 7 mai 1872 duserăm la ultima lui locuinţă, la biserica Mavrogheni, pe Eliade, pe marele bărbat, părinte al literaturii române cum i se zice şi pînă astăzi şi poate nu fără cuvînt.

În ianuarie 1872, Societatea Academică Română, prin delegaţiunea ei compusă din Laurian, P. Poenaru, Maxim şi V.A. Urechiă, deschide abonament la publicaţiunea dicţionarului limbii române. Nu aprobam eu această lucrare, dar ca membru al delegaţiunii trebuia să semnez. În noua sesiune plenară a Societăţii Academice din 1872, N. Kreţulescu este ales preşedinte, iar V.A. Urechiă secretar general.

Am făcut cunoştinţă cu B.P. Hasdeu ocazional, [la Iaşi], în librăria Petrini-Codrescu, în strada Goliei. Fără să se laude că aduce „metode noi", Hasdeu în adevăr introducea în cercetările istorice metode şi vederi de la care, afirm cu toată convingerea mea, am avut de învăţat noi toţi, contimporanii lui.

Eu am înţeles că nu-i era tocmai de obezitate bolnavă punga, i-am creat o ocupaţiune de profesor de istoria românilor la preparanda de învăţători de la Trei Ierarhi, alăturea cu Grigore Cobălcescu, care avea să se ocupe cu partea ştiinţifică a programei. Mai apoi Hasdeu primi sarcina suplinirii catedrei de istorie universală de la liceul din Iaşi.

La liceu, în loc de-a face curs de istorie, vorbi băieţilor, admirabil, de teatrul lui Shakespeare. La examenele anuale şcolarii ştiau multe şi frumoase lucruri, dar din istoria universală...

În urmă sau sincronistic cu profesoratul — bine nu-mi amintesc — Hasdeu publică o *Foiţă de storie* (nu de istorie), transformată apoi în revista *Din Moldova*.[3] Mult am regretat lupta ce învăţatul coleg încinse în *Foiţa* sa contra celor mai mari bărbaţi ai culturii naţionale din Transilvania, Şincai, Micul, Laurian etc., acuzîndu-i de ignoranţă pe teza: „Pierit-au dacii?" Evident şi cu drept cuvînt că noul, pe atunci, istoric, afirma nepieirea dacilor.

[1-2] *Magazin istoric*. nr. 2/1967; 9/1972.

[3] În 1859, B.P. Hasdeu a scos la Iaşi *Foaie de istorie română* (4 numere), continuată în martie-iulie 1860 de *Foiţa de istorie şi literatură*. În 1862-1863, B.P. Hasdeu a scos, tot la Iaşi, *Din Moldova*, publicaţie bilunară care, de la nr. 10/1863 şi-a schimbat titlul în *Lumina*.

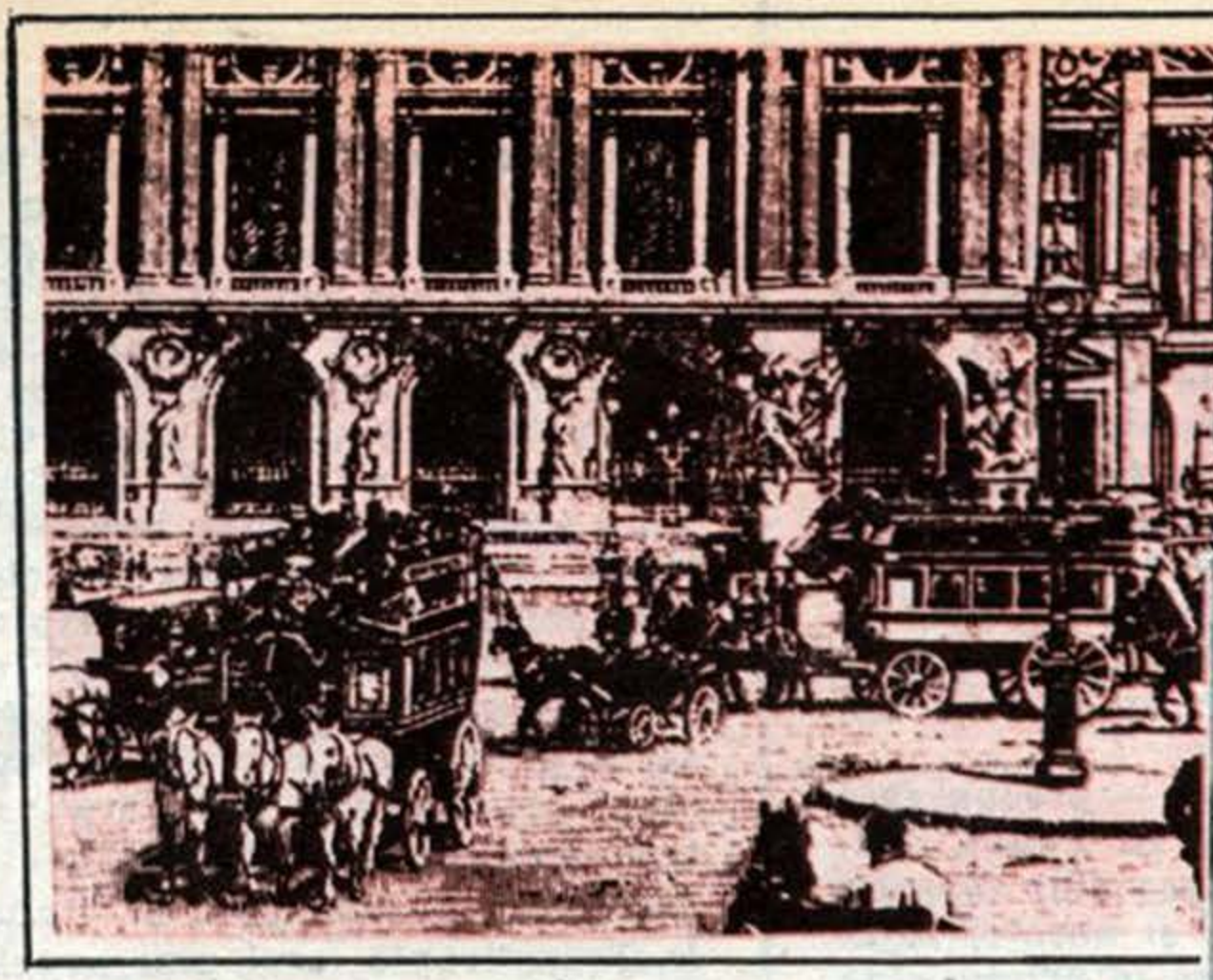

1850: CÂNTAREA ROMÂNIEI

la Paris şi la Sibiu

CORNELIA BODEA

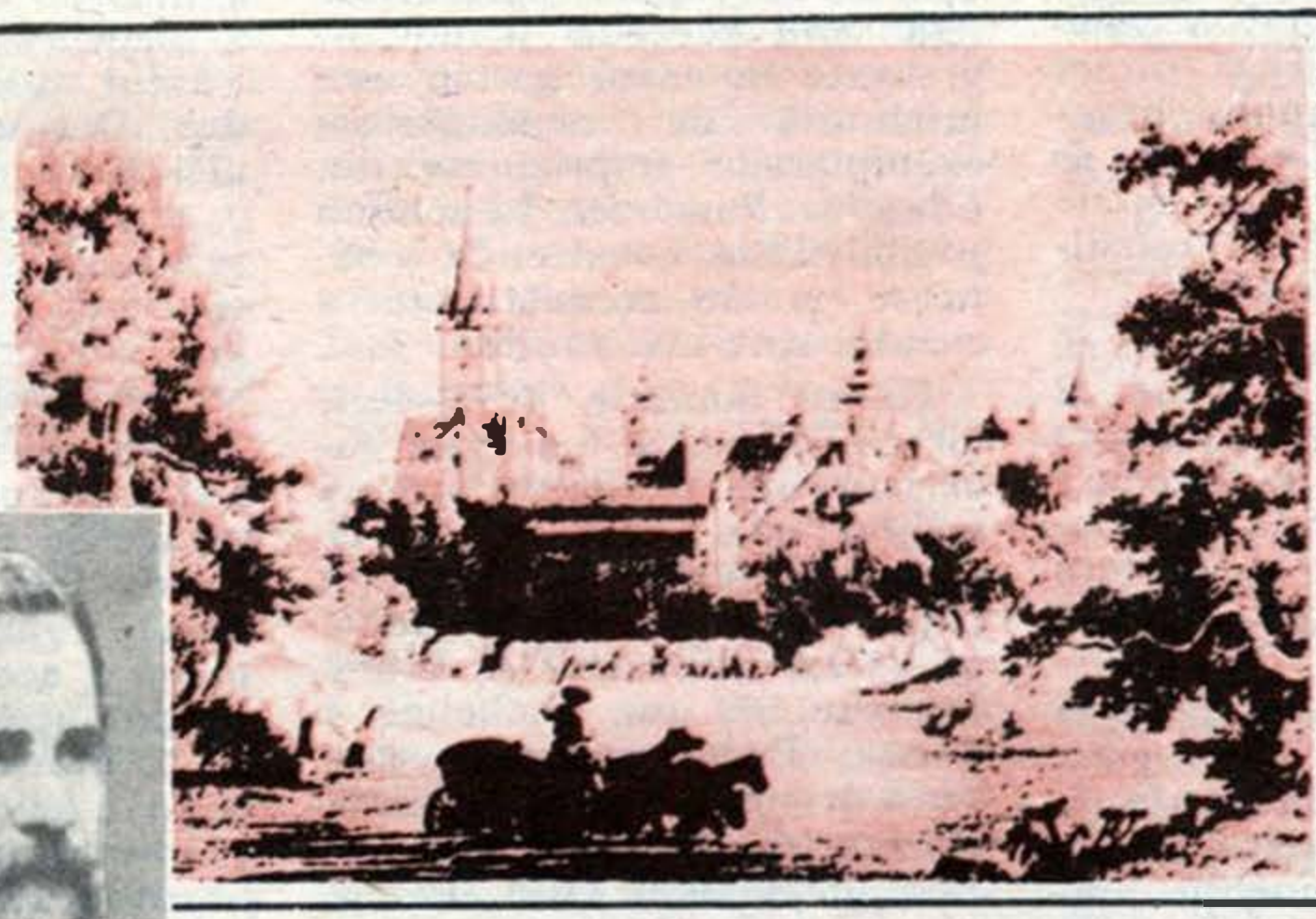

„Fostul maior al miliţiei valahe, Brătianu, al cărui paşaport îl indică fiind negustor, s-a făcut suspect, pe timpul şederii sale în Sibiu, prin corespondenţa sa susţinută cu Parisul. În consecinţă, m-am văzut silit să-i supraveghez corespondenţa, punînd în mod confidenţial la curent pe directorul Poştei cezaro-crăleşti din localitate...“[1]

Cu aceste cuvinte, feldmareşalul baron Wohlgemuth, guvernatorul civil şi militar al Transilvaniei, semnala, la 26 ianuarie 1851, Cabinetului de la Viena şi, în mod special, ministrului de interne, activitatea revoluţionară desfăşurată de I.C. Brătianu la Sibiu.

Raportul acesta este o piesă concludentă la

În imagini: paşoptiştii au luptat, în continuare, în ţara întreagă şi în afara ei, pentru unitatea şi independenţa tuturor românilor. O activitate prodigioasă a desfăşurat N. Bălcescu, la Paris (imaginea de sus) şi Ion C. Brătianu, la Sibiu, prin dubla tipărire a *Cântării României*, în 1850.

dosarul cercetării istorice privind odiseea tipăririi la mijlocul secolului trecut a poemului Cântarea României, lucrare ce a constituit de mai mult de 100 ani un subiect dezbătut cu predilecţie în cercurile teoreticienilor şi criticilor literari. O documentaţie arhivalică[1] şi mai aproape de cercetarea faptelor o readuce în domeniul istoricilor. Este vorba despre împrejurările care — în febrilitatea pregătirilor unei noi revoluţii ce se credea iminentă pe plan european — au condus la dubla tipărire conspirativă a Cântării, în 1850, la Paris şi la Sibiu, şi la consecinţele care au derivat din descoperirea faptului în sine.

După 1848, revoluţia care — preconizată în spirit mazzinian — trebuia să aducă ridicarea simfonă şi sincronă a popoarelor asuprite ale Europei împotriva tiraniei şi absolutismului, în viziunea românească era în primul rînd o revoluţie naţională, o luptă pentru unitatea şi independenţa tuturor românilor într-o Românie mare, puternică şi nedespărţită. Pentru ţelul major al unităţii naţionale, emigraţii români au îmbrăţişat ideea revoluţiei generale europene, alăturîndu-i-se din 1848. Programatic, poziţia lor a fost precizată în august 1850, cînd s-a constituit la Paris Comitetul sau Comisia de propagandă a ideilor curat românești, sub conducerea lui N. Bălcescu, a lui Vasile Mălinescu şi a lui Dumitru Brătianu. Concomitent s-a reuşit înmănuncherea unui grup omogen[2] în jurul revistei România viitóre. Revoluţia a fost proclamată singura cale pentru realizarea României unitare. Pregătirea ei a fost dirijată şi intensificată, în ţara întreagă, ca şi în afara ei, prin propagandă scrisă şi vorbită, prin emisari speciali, prin acţiuni conspirative mai largi. Puncte de reazem şi de iradiere panromânească au fost centrate însă cu precădere în Transilvania. Acolo, în Transilvania, eroismul popular şi sacrificiul în vieţi şi bunuri dovedite cu prisosinţă în războiul abia stins, dar nerăsplătite, măriseră îndîrjirea generală. Intelectualitate şi popor au reacţionat deopotrivă.

„Domnule... remite această broşurică"

Unul dintre exemplele acelor pregătiri, din anii 1850-1851, care iniţiate pe pămînt transilvan au ridicat comunitatea de ţel şi interese revoluţionare la expresii superlative pe plan naţional şi general european, se leagă direct de activitatea grupului organizat în jurul *Comisiei de propagandă* de la Paris şi de trimisul ei special în Transilvania, *Ion C. Brătianu*.

I. C. Brătianu a izbutit să activeze la Sibiu, în taină, şi să menţină, totodată, contacte nemijlocite cu cei de dincoace de Carpaţi în pofida vigilenţei organelor civile şi militare habsburgice timp de aproape şase luni de zile.

Venise (la 5 august 1850) pentru o lună şi, vom vedea de ce, a rămas o jumătate de an. Şederea lui prelungită la Sibiu şi corespondenţa stăruitoare cu Parisul apucaseră să dea loc unor suspiciuni; alarma în jurul său s-a dezlănţuit însă numai după ce în corespondenţa lui cu Parisul s-au descoperit două exemplare din *Cântarea României*. Avertizat, Brătianu izbutise să iasă la timp din raza primejdioasă a urmăririi poliţiei habsburgice. Reuşise să plece legal din Sibiu, la 23 ianuarie 1851; şi tot legal şi-a continuat întoarcerea la Paris, după un popas de o săptămînă la Viena.

Reconstituireaactivităţii sale subversive s-a făcut astfel de autorităţi pornindu-se pe firul apei de la vărsare spre izvor. Aşa vom proceda şi noi. O greutate în cazul nostru este pricinuită de nemaigăsirea exemplarelor împricinate din *Cântarea României*. În schimb posibilităţile noastre de verificare şi de reconstituire a cazului sînt mai multe.

La 20 ianuarie 1851, deci, directorul poştal înaintase guvernatorului Wohlgemuth două scrisori: una, sosită de la Paris, pentru maiorul Brătianu; a doua, expediată de Brătianu, pe adresa „Monsieur A. Frank Libraire, 69 rue Richelieu à Paris". Prima scrisoare conţinea o copie, considerată inofensivă, dintr-un ziar parizian (*La République*, din 10 ianuarie), şi ca atare a fost transmisă destinatarului. În cea de-a doua însă, adică în scrisoarea destinată de Brătianu pentru Paris, s-au găsit două broşurele, în limba română, cu titlul care redat în limba raportului era *Gesänge Romäniens* — ceea ce pe românește se traduce cu *Cântări României*. Locul şi data de apariţie indicau Parisul şi luna octombrie 1850. În plic mai era o foiţă (în limba franceză) cu următoarea însemnare: „Domnule, aveţi amabilitatea de a remite această broşurică d-lui Rosetti".

O broşură românească, de 46 pagini, format mic, de buzunar, apărută în octombrie 1850 la Paris, se transmitea aşadar lui C.A. Rosetti, tot la Paris, în ianuarie 1851; şi în două exemplare?! Faptul a surprins de la bun început! Textul a fost dat la tradus. Dar nu a fost nevoie şi nici timp de aşteptat pentru o traducere integrală, ca să se ajungă la concluzia că pentru siguranţa statului habsburgic conţinutul broşurii era foarte dăunător şi primejdios.

„Nu mi-a fost posibil — scrie guvernatorul Wohlgemuth în acelaşi raport de la 26 ianuarie 1851 — să obţin o traducere completă în limba germană a acestei scrieri, în răstimpul acesta. Mă limitez să arăt numai că în broşura aceasta se descrie trecutul poporului român ca fiind independent de alte popoare şi stăpînitori, pe cînd azi — gemînd sub mai mulţi asupritori şi tirani şi nefericit fiind — ea are scopul de a atîţa întregul popor spre năzuinţa comună, de a arunca lanţurile asupririi şi a deveni din nou liber şi independent.

În mod deosebit se subliniază în această scriere că popoarele din cele patru părţi ale lumii, ajunse la conştiinţa de sine şi la certitudinea drep-

[1] Arhivele imperiale habsburgice de la Viena (Haus Hof-und Staatsarchiv: Haute Police, K.13; Informationsbureau, A Akten, K. 13).

[2] N. Bălcescu, V. Mălinescu, I. Voinescu II, C. Bălceseu, D. Brătianu, G. Creţianu, D. Bolintineanu.

turilor lor umane, sînt atît de pătrunse de spiritul libertății, încît nimic nu mai poate sta în calea desprinderii și eliberării lor de tiranii și stăpînii de acum. Timpul a sosit, semnul de pe cer ar chema pe români ca, după exemplul străbunilor lor, să-și recucerească prin sabie și vitejie libertatea pierdută".

Față de un atare conținut, în raport se conchidea că, de vreme ce exemplarele au fost expediate de la Sibiu la Paris, localitatea de apariție indicată pe copertă era cu totul îndoielnică. Se emitea ipoteza că broșura ar fi putut fi tipărită undeva în Țara Românească, și se preciza că s-au și dat dispoziții de identificare a locului după caracterele tipografice folosite. Totodată, se mai făcea cunoscut că s-au luat toate măsurile pentru împiedicarea răspîndirii altor exemplare; și că s-a scris în acest sens celor doi agenți imperiali, de la Iași și București, precum și guvernatorilor Bucovinei și Voivodinei, și Căpităniei orașului Viena.

Un amănunt prețios: raportul amintea că la 23 ianuarie maiorul Brătianu a apucat să părăsească Sibiul cu destinația Viena și cu viză pentru Paris, eliberată de Căpitănia orașului din chiar împuternicirea guvernatorului. Se recomanda, în consecință, ca orice mișcare a agitatorului român să fie îndeaproape supravegheată.

Secretul a rămas secret

Raportul lui Wohlgemuth a fost adresat, la Viena, ministrului de interne, dr. Alexander Bach. Sesizarea a stîrnit un febril schimb de rapoarte și adrese, cunoscut fiind interesul deosebit în descoperirea urzelilor revoluționare arătat de forurile cele mai înalte ale administrației habsburgice: deopotrivă, de cancelarul și ministrul de externe, de guvernatorul transilvan, de șefii căpităniilor de poliție, de guvernatorul Bucovinei, de reprezentanții consulari și diplomatici acreditați în țările limitrofe imperiului. Investigații și urmăriri s-au făcut în toate direcțiile și din toate părțile. S-au cerut și s-au dat referiri despre om și activitatea sa trecută și prezentă. S-au făcut tot felul de sondaje pentru identificarea tipografiei împricinate. Deși unele mai sterile decît altele. O corespondență intensă și plină de amănunte, directe și indirecte mai ales, *ca pînă la urmă secretul să rămînă tot secret!*

Informațiile despre I.C. Brătianu — bănuit la început a fi „un partizan vechi al opoziției revoluționare, dar de valențe minore" — sînt aproximative și stereotipe. La sosirea sa la Viena, deși rapoartele de la Sibiu nu ajunseseră încă, i se pusese în vedere, ce-i drept, că persoane de genul său erau indezirabile și că deci să-și limiteze la cît mai puțin șederea în oraș. S-au semnalat întîlnirile avute cu generalul Magheru, rezident atunci la Viena, și cu „cîțiva" studenți români din capitala imperiului. Dar fără să trezească alte suspiciuni sau să impună investigații suplimentare, speciale. El argumentase că aștepta un mandat de bani de la fratele său din Paris, ca să-și continue drumul. Lăsase impresia că era stingherit de lipsa de bani, și fusese crezut; deși mandatul nu a mai venit. Stîrnise nedumerire și faptul că avea cu el surprinzător de puțin bagaj. Dar atît! Brătianu invocase lipsa de bani dealtfel și la Sibiu, cînd aștepta așa-zicînd bani din țară de la rude, ca să-și poată înlesni șederea în exil.

Lucrurile s-au mai lămurit oarecum după ce a ajuns la Paris. După ce se primiseră de acolo referințe și rapoarte, și după ce se aflase că în capitala Franței întreținea legături strînse cu conducătorii mai multor emigrații. Cercurile corifeilor revoluționari îl așteptaseră cu nerăbdare și îi făcuseră o primire deosebită. Se aflase abia atunci, de la Paris, că nici la Viena nu fusese mai puțin activ. Cei „cîțiva" români cu care intrase în contact reieșeau de fapt a fi fost „mai mulți".

Coroborate între ele, toate acele date aveau să determine pe ministrul de interne, Alexander Bach, să includă „noua descoperire" pe lista celor cărora li se interzicea șederea în apropierea granițelor țării lor; alături deci de Nicolae Bălcescu, Eliade, Chr. Tell, C.A. Rosetti, frații Golești, generalul Magheru, Costăchiță N. Filipescu.

Autoritățile habsburgice nu au aflat totuși ce se petrecuse în realitate la Sibiu în răstimpul de la 5 august 1850 și pînă la 23 ianuarie 1851. În 1855 abia au avut prilejul să citească în amplul și asprul *Memoriu asupra Imperiului Austriei*, publicat de Brătianu la Paris, convingerile antihabsburgice cu care revoluționarul român se întorsese în 1851 din Transilvania și din lungul și latul multinaționalului imperiu — pe care de altfel a apucat să-l străbată și după aceea în cîteva rînduri.

Despre istoria broșurii n-au aflat nimic; nici atunci, nici mai tîrziu.

Nu s-a constatat de pildă — pentru că nici nu s-a bănuit măcar — vreo legătură între textul *Cîntărilor României* și textul *Cîntării României* în circulație concomitentă, sub formă editorială diferită...

Or, anticipăm din acest punct revelația finală, spunînd că, poate nici translatorul oficial din cancelaria guvernatorului — translator care în mod necesar nu putea fi decît român — nu va fi vrut sau nu a avut cum să observe că cele 46 pagini ale broșurii, în format mic, de buzunar, cuprindeau versetele din *Cîntarea României*, apărută în revista *Românica viitóre* la Paris, în noiembrie 1850. Să nu fi avut în mînă revista, în ianuarie 1851? Sau să-l fi pus în confuzie titlul ușor modificat al celor două ediții: *Cîntări României* în cazul cărticelei, *Cîntarea României* în revistă (așa cum a rămas cunoscută pînă astăzi)? Sau să-l fi derutat diferența caracterelor tipografice: literele latine în cazul revistei, slovele chirilice în broșură?

(Va urma)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

BĂRBAȚI AI DATORIEI 1848-1849
ARMATA ROMÂNĂ ÎN REVOLUȚIA DIN AUGUST 1944
VALORI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI
MIHAIL MIHALCU
AUGUST 1944 Repere istorice
A. ODOBESCU și corespondenții săi

● **REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944.**

Editura politică, București, 1984, 160 pp., 6,50 lei: *comunicările prezentate de către tovarășii* **Petru Enache, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Gheorghe Rădulescu, Constantin Olteanu, Nicu Ceaușescu, Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Oprea, Ion Ursu, Ioan Totu** *în cadrul sesiunii științifice noționale dedicate celei de-a 40-a aniversări a gloriosului act istoric din august 1944 (București, 16 august 1984).*

● *General-colonel dr.* **Constantin Olteanu**, *general-locotenent dr.* **Ilie Ceaușescu**, *colonel dr.* **Florian Tucă**, *colonel dr.* **Vasile Mocanu — ARMATA ROMÂNĂ ÎN REVOLUȚIA DIN AUGUST 1944.**

Editura politică, București, 1984, 288 pp., 23 lei: *pagini eroice din cronica zilelor de 23-31 august 1944.*

● *Dr.* **Ilie Ceaușescu**, *dr.* **Florin Constantiniu**, *dr.* **Mihail E. Ionescu — 200 DE ZILE MAI DEVREME.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 pp., 20,50 lei: *sinteză, bazată pe o vastă bibliografie internă și internațională, în mare parte inedită, consacrată rolului României în scurtareo celui de-al doilea război mondial.*

● **ECOUL INTERNAȚIONAL AL REVOLUȚIEI DIN AUGUST 1944 ȘI AL CONTRIBUȚIEI ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST** *(sub egida Comisiei române de istorie militară).*

Editura politică, București, 1984, 216 pp., 8,50 lei: *213 mărturii, din declarații oficiale, documente militare și diplomotice, comentarii de presă și radio, articole etc.*

● **Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu — AUGUST 1944.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 260 pp., 32 lei: *reperele istorice, prezentate sub forma unui dicționar, ale evenimentelor cruciale din urmă cu patru decenii.*

● **Mihail E. Ionescu — PUTEREA CUVÎNTULUI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 294 pp., 20,50 lei: *propaganda mișcării de rezistență din România (1940-1944).*

● *Dr.* **Maria Totu** *(coordonator),* **Petre Florea**, *locotenent-colonel* **Paul Abrudan — BĂRBAȚI AI DATORIEI. 1848-1849.**

Editura militară, București, 1984, 304 pp., 20 lei: *mic dicționar consacrat eroilor revoluției românilor ridicați la luptă pentru emanciparea socială și națională.*

● **Sergiu Verona — CURSA ÎNARMĂRILOR. ARMAMENTE, TEHNOLOGIE, STRATEGIE.**

Editura politică, București, 1984, 344 pp., 14 lei: *un grav fenomen al contemporaneității analizat cu originalitate, pe baza unei vaste documentații istorice și politice, în implicațiile sale multiple, evidențiindu-se necesitatea vitală a dezarmării.*

● **Dumitru Mazilu — NATIONAL INDEPENDENCE, ROMANIAN THINKING AND ACTION.**

Editura militară, București, 1984, 280 pp., 22 lei: *studiu consacrat gîndirii și acțiunii românești privind independența națională.*

● **ALEXANDRU ODOBESCU ȘI CORESPONDENȚII SĂI** *(ediție de* **Filofteia Mihai** *și* **Rodica Bichiș).**

Editura Minerva, București, 1984, 392 pp., 22 lei: *o parte din scrisorile primite de ilustrul scriitor și arheolog (cele de la Gr. Tocilescu au fost publicate, pentru întîia dată, de* Magazin istoric, *nr. 6/1980).*

● *Colonel dr.* **Vasile Mocanu — ANOTIMPURILE DE FOC ALE OITUZULUI.**

Editura militară, București, 272 pp., 11 lei: *evocări ale eroismului ostașilor români în luptele din august 1917.*

● **Constantin Negruzzi — OPERE. VOL. II** *(ediție critică de* **Liviu Leonte).**

Editura Minerva, București, 1984, 524 pp., 40 lei: *scrieri în proză și versuri ale unuia dintre luptătorii pentru unitatea culturală românească.*

● **Gheorghe Buluță, Sultana Craia — MANUSCRISE MINIATE ȘI ORNATE DIN EPOCA LUI MATEI BASARAB.**

Editura Meridiane, București, 1984, 84 pp. + 40 ilustrații, 69 lei: *un strălucit moment din istoria artei românești, într-o erudită cercetare.*

● **ISTORIOGRAFIA LITERARĂ ROMÂNEASCĂ. 1944-1984.**

Editura Minerva, București, 1984, 286 pp., 13,50 lei: *studii semnate de I. Roman, Al. Săndulescu și N. Mecu, M. Zamfir, Dan Grigorescu, Al. Duțu, G. Muntean, M. Anghelescu.*

● **Elida Agrigoroaei — LEGENDE DIN MOLDOVA.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 162 pp., 7,50 lei; **Simion Hârnea — LOCURI ȘI LEGENDE VRÎNCENE,** Editura Sport-Turism, București, 1984, 144 pp., 6,25 lei: *două volume în care istoria se contopește cu literatura.*

● **Duiliu Zamfirescu — OPERE VOL. VII** *(ediție de* **Al. Săndulescu).**

Editura Minerva, București, 1984, 817 pp., 42 lei: *corespondența scriitorului.*

● **Mihail Mihalcu — VALORI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI** *(prefață* **Răzvan Theodorescu).**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 170 pp., 22,50 lei: *incursiuni în lumeo vechilor meșteri artiști autohtoni.*

● **Mircea Deac — UMANISMUL REVOLUȚIONAR ÎN ARTA PLASTICĂ ROMÂNEASCĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 80 pp., 70 lei: *studiu dens, însoțit de reproduceri alb-negru și color, consacrat uneia dintre temele fundomentale ale plasticii românești.*

● **APĂRAREA SĂNĂTĂȚII IERI ȘI AZI** *(sub redacția dr.* **G. Brătescu).**

Editura medicală, București, 1984, 586 pp.: *studii, note și documente privind istoricul medicinii din țara noastră.*

Ceea ce s-a întîmplat în Rusia în noiembrie 1917 și a devenit cunoscut în lumea întreagă drept Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, de la care se împlinesc 67 ani, nu a fost un eveniment izolat în istoria poporului rus. Generații de revoluționari au desfășurat o luptă tenace, titanică, au îndurat deportarea și exilul, au înfruntat plutoanele de execuție și spînzurătorile țariste, mii de revoluționari s-au jertfit pentru cauza dreptății și libertății. Așa cum avea să scrie Lenin în 1914, cu numai trei ani înainte ca marele incendiu aprins de salvele „Aurorei" să mistuie lumea veche a țarilor și despotismul autocraților, „mișcarea de eliberare din Rusia a trecut prin trei etape principale, corespunzătoare celor trei clase principale ale societății ruse, care și-au pus pecetea asupra acestei mișcări: 1. perioada nobiliară, care ține cam de la 1825 și pînă la 1861; 2. perioada raznocinților sau perioada burghezo-democratică — cam de la 1861 și pînă la 1895; 3. perioada proletară — de la 1895 și pînă în prezent".

DECEMBRIȘTII

FLORENTINA DOLGHIN

Zorii zilei de 14 iulie 1826. La Petersburg este o dimineață neguroasă. În curtea fortăreței Petropavlovsk — „cea mai înfricoșată dintre toate închisorile politice", cum o caracterizează Constantin Dobrogeanu-Gherea —, unde în noaptea precedentă, la lumina rugurilor, s-au înălțat cinci spînzurători — au loc cinci execuții. Condamnații — Pavel Ivanovici Pestel (33 ani), Kondrati Feodorovici Rîleev (31 ani), Serghei I. Muraviov-Apostol (30 ani), Mihail P. Bestujev-Riumin (23 ani), Piotr Grigorievici Kahovski (29 ani) — poartă pe piept pancarte cu inscripția „asasin al țarului". Lanțuri grele le atîrnă de mîini și de picioare. Pestel, foarte slăbit, nu poate trece pragul înalt al porții. Trebuie să-l ajute soldații de gardă. De la o oarecare distanță de locul execuției, mulțimea privește îngrozită. „Cînd li s-au tras scaunele de sub picioare, frînghiile s-au rupt și trei dintre condamnați [Rîleev, Kahovski și Muraviov] au căzut, spărgînd, cu greutatea trupurilor lor și a lanțurilor, scîndurile ce acopereau groapa. Cum n-aveam frînghii de rezervă — povestește șeful plutonului de execuție —, am trimis repede oameni la prăvăliile cele mai apropiate, dar fiind prea devreme, tot tîrgul era închis. Execuția s-a întîrziat. Dar am

repetat operația și de data asta a reușit"[1]. Cu o ironie amară, Rileev a șoptit unuia dintre colegii de caznă: „Într-adevăr, nimic nu mi-a reușit în viață. Nici măcar moartea".

Ce fapte reprobabile pedepsea țarul Nicolae I cu atîta cruzime? Cine erau acești „asasini" ai suveranului rus, pe care istoria avea să-i rețină sub numele de decembriști, după luna decembrie, cînd a avut loc mișcarea lor? Ce urmăriseră ei?

O definiție a ipotenuzei

La începutul secolului XIX, tirania devine principiul dominant al vieții politice, sociale și culturale din Rusia. Ea își găsește expresia în regimul arakceevist, o copie a sistemului prusac, denumit așa de la Aleksei Arakceev, omul de încredere al țarului Alexandru I și una dintre cele mai sinistre figuri ale istoriei Rusiei. Conducerea țării se află efectiv în mîinile sale, pentru că țarul este mai tot timpul plecat în străinătate, la congresele puterilor europene. „Caporalul din Gatcina", cum i se spune, face cel puțin două invenții: bastonadele și coloniile militare. O cutremurătoare descriere a bastonadelor sau a supliciului nuielelor ne-a lăsat istoricul rus Pavel Rovinski (1831-1916): „Circa o mie de soldați ruși sînt aliniați pe două rînduri, așezați unul în fața celuilalt, fiecare soldat fiind înarmat cu o nuia flexibilă: *Spitzruten*... Vinovatul, gol pînă la brîu, cu mîinile legate, e împins încet între aceste două rînduri de soldați. Se dă citire sentinței. Urmează un duruit de tobă, apoi fiecare nuia își lasă urma pe pielea nenorocitului. În cîteva minute, corpul vinovatului se acoperă de răni mari, roșii, cafeniu închis, din care picăturile de sînge țîșnesc în toate părțile..."

Toată țara, de la Petersburg în Ucraina, este împînzită de colonii militare — cea mai cumplită formă de apăsare a jugului militaro-iobag, care — cum arată academicianul sovietic Milița V. Necikina, specialistă în istoria mișcării decembriste — caracteriza Rusia țaristă. Ele cuprind populația de sex masculin — pînă și băieții de șase ani trebuie să poarte rigida uniformă militară și să se supună unui aspru regim cazon. La un semnal dat de tobă, țăranii îmbrăcați în uniformă merg să are, la un altul — pleacă de pe ogor la instrucție. Viața lor — o viață de ocnă — este supusă celor mai inumane reguli; pe cei care le încalcă îi așteaptă crude pedepse corporale. Dar țarul Alexandru I afirmă că aceste colonii vor fi menținute în orice condiții, „chiar dacă drumul de la Petersburg la Ciudova (adică peste 100 km) se va acoperi de cadavre".

Țăranul, legat de pămînt, este proprietatea moșierului. Poate fi cumpărat, vîndut, schimbat pe un cîine sau pierdut la cărți. Fără permisiunea boierului, nu poate merge la oraș să-și cîștige existența. „În majoritatea lor, țăranii sînt analfabeți, trăiesc într-o mizerie de nedescris, sînt oprimați de moșieri, îndobitociți de popi, izolați unii de alții din cauza distanțelor enorme și a lipsei totale de drumuri", scrie Lenin. „Pentru lege, săteanul e mort", notează scriitorul revoluționar Aleksandr Radișcev, în celebra sa carte *Călătorie de la Petersburg la Moscova*, un rechizitoriu al absolutismului țarinei Ecaterina II, pentru care și Radișcev a trecut, în 1790, prin închisoarea Petropavlovsk. De la fiecare iobag se strîng cel puțin zece ruble anual. Sumă imensă pentru acele vremuri. Adăugate la alte diferite dări de stat și înmulțită cu milioanele de iobagi, aceste zece ruble se convertesc în somptuoasele reședințe ale nobilimii din imperiu — cu cei 40 milioane locuitori ai săi, din care fiecare al doilea este iobag, în confortabilele conace ale aristocrației de provincie, în îmbelșugatele prînzuri ale contelui Stroganov, în valoare de 400 ruble fiecare, în sutele de mii de lumînări reflectate de oglinzile sumedeniilor de săli de bal, în gălăgioasele partide de vînătoare, în bogatele colecții de cărți și manuscrise rare de picturi și sculpturi, de care dispune protipendada Petersburgului și a Moscovei.

Cel mai mic dezacord cu politica țarului este aspru pedepsit. În universități, de exemplu, din ordinul lui Arakceev, profesorii progresiști sînt scoși din posturi și deferiți justiției. Se poruncește ca la baza tuturor științelor să stea Sfînta Scriptură. Pînă și matematica trebuie predată după un tipic religios. Din servilism față de funcționarii lui Arakceev, un profesor de matematică dă ipotenuzei următoarea definiție: „Ipotenuza unui dreptunghi este simbolul întîlnirii adevărului și a păcii, al dreptății și al dreptului prin grația Domnului și a omului, care a unit munții cu văile, cerul cu pămîntul". Un cunoscut medic, Mudrov, atîrnă în sala de așteptare o listă cu numele tuturor sfinților cărora trebuiau să li se închine bolnavii pentru vindecarea anumitor afecțiuni. Învățătura fără credință în Dumnezeu este socotită nu numai inutilă, dar chiar dăunătoare.

Fiii anului 1812

Deși iese istovită din cele două războaie cu francezii, din 1805 și 1806-1807, Rusia îl înfrînge totuși pe „invincibilul" Napoleon, în 1812. Soldații se întorc acasă victorioși, dar văd că situația lor nu se schimbă. „Ne-am vărsat sîngele, iar acum sîntem siliți în continuare să muncim din greu la clacă. Am izbăvit patria de un tiran și acum sîntem tiranizați de boieri", spun ei dezamăgiți.

În timpul campaniilor din străinătate, ofițerii și soldații armatei țariste iau contact direct cu cultura Europei Occidentale, cu țări unde nu există iobăgie. „Era epoca de avînt a burgheziei — scrie Lenin —, epoca victoriei ei depline..., a rapidei sfărîmări a instituțiilor feudalo-absolutiste perimate".

---

[1] În afara surselor curente de referință și a articolelor apărute în presa sovietică de specialitate, la elaborarea acestui articol am folosit mai multe lucrări, printre care: *Drijenie dekabristov* (2 vol., 1955), *Dekabristi* (1975), *Den 14-go dekabria 1825 g.* (1975), toate de acad. M.V. Necikina; *Dekabristi russkaziivaiut...* (1975), *Pamiati dekabristov* (1975), *Pestel, ideolog i rukovoditel dekabristov* (1972) de I.S. Lebedev, *Iz istorii formirovania ideologhii i politiceskoi organizații dekabristov 1816-1825* (1975), de S.S. Landa.

În Europa, obosită de tirania militaristă a lui Napoleon, reînvie ideile libertății. Rușii care iau cunoștință de aceste realități sînt șocați de contrastul dintre regimul republican din Franța și organizarea retrogradă a țării lor. Războiul pentru apărarea patriei din 1812 răscolește adînc concepțiile revoluționare ale viitorilor decembriști. „Noi sîntem fiii anului 1812", afirmă decembristul Matvei Muraviov-Apostol.

Asupra gîndirii progresiste din Rusia exercită, de asemenea, o puternică influență prefacerile care au loc în Europa între anii 1812-1815. „Evenimentele din 1812, 1813, 1814, 1815 — ca și cele din anii precedenți sau din anii care au urmat — ne-au arătat atîtea tronuri răsturnate și altele restaurate, atîtea împărății distruse și atîtea altele nou înființate, atîția monarhi izgoniți, atîția care s-au întors sau au fost chemați și atîția izgoniți din nou, atîtea revoluții săvîrșite, atîtea loviturі de stat, încît toate acestea au familiarizat mințile cu revoluțiile și cu posibilitățile de a le înfăptui" — scrie P.I. Pestel.

În 1820, țarul asistă cu groază la revolta Regimentului imperial de gardă „Semionovski", care izbucnește chiar în capitală, la Petersburg. Această mișcare, pe care o înăbușă în sînge, îl convinge însă că armata se află gata de acțiune.

Împotrivirea față de „infama realitate", cum îi spune Radișcev, crește, ea fiind exprimată îndeosebi de tinerii intelectuali, cei mai mulți dintre ei fii de nobili. La cursurile de drept public de la universitate, studenții, viitorii decembriști, învață că „legile trebuie să fie egale pentru toți cetățenii". „Autocrația este starea cea mai potrivnică naturii omului", citesc ei în operele lui Radișcev.

În aceste împrejurări se organizează grupări literare clandestine, cercuri și asociații ofițerești secrete, de luptă activă pentru transformarea societății ruse. Tineretul citește acolo cele mai noi cărți politice și dezbate probleme actuale ale vieții ruse. În 1816, de pildă, la Petersburg, un grup de ofițeri de gardă înființează prima societate secretă, Uniunea salvării sau Societatea fiilor credincioși și adevărați ai patriei. Este o organizație ai cărei membri, în număr de 30, sînt toți de origine nobilă: colonelul-prinț Serghei Trubețkoi, sublocotenentul de stat major Nikita Muraviov, fiul preceptorului marilor duci Alexandru, viitorul țar Alexandru I, și Constantin, sublocotenentul Matvei Muraviov-Apostol, din garda țarului, și fratele său Serghei, fiii ministrului plenipotențiar al Rusiei în Spania, amîndoi născuți la Paris, Ivan D. Iakușkin, provenind dintr-o familie de nobili scăpătați din Smolensk, Mihail N. Novikov, singurul mai „în vîrstă" (40 ani), nepotul vestitului enciclopedist al secolului XIX, Nikolai Novikov, Pavel I. Pestel, băiatul guvernatorului Siberiei etc. Ei sînt vechi cunoștințe. Prietenia lor s-a călit în timpul războiului pentru apărarea patriei, din 1812, și în campaniile din străinătate. Conducătorul lor este Aleksandr N. Muraviov, de 24 ani, fiul generalului-maior N.N. Muraviov, cunoscut învățat și teoretician militar.

Doi ani mai tîrziu, în 1818, ia ființă la Moscova Uniunea prosperității, care cuprinde 200 membri. Principalul scop al acestor organizații este răsturnarea țarului și instaurarea unei forme constituționale de guvernămînt. Dar cum, pe ce cale? Arakceev continuă să triumfe și regimul samavolniciilor rămîne neclintit. Trebuie căutată o forță capabilă să lupte împotriva regimului. Oare armata nu poate fi această forță?

Jocul de-a coroana

În 1820, o adunare a Uniunii prosperității votează unanim pentru republică în Rusia și pentru schimbarea tacticii de luptă: se cere sprijinul armatei, dar nu și al poporului. În anul următor, Uniunea prosperității se dizolvă, iar în martie același an, în Ucraina, la Tulcin (regiunea Vinnița), se naște Societatea de sud a decembriștilor, condusă de colonelul Pavel Pestel. Ea adoptă tactica revoluției militare, revoluție care trebuie să aibă loc la Petersburg, „în chiar inima autocrației". Dar cum țarul află despre existența Societății de sud, decembriștii își fondează o societate în nord, la Petersburg, abia în toamna anului 1822.

Cea mai importantă realizare a celor două societăți o constituie proiectele de constituție. Primul, al Societății de sud, intitulat *Adevărul rus*, îl are ca autor pe Pavel Pestel. Decembriștii își propuneau să desființeze iobăgia, „ceva rușinos și urît de lumea întreagă", să elibereze țăranii, „obligația noastră cea mai sfîntă", să instituie republica în Rusia, înlăturînd autocrația, adică „dominația răului turbat". Capitala republicii urma să fie la Nijni-Novgorod, situat la întretăierea tuturor căilor comerciale. Prin măsurile preconizate, *Adevărul rus* lichida definitiv evul mediu rusesc.

În ceea ce privește proiectul Societății de nord, întocmit de Nikita Muraviov, se prevede ca Rusia să devină o federație de 15 state, fiecare avînd capitala lui, iar puterea executivă să rămînă în mîinile împăratului ereditar, considerat „funcționarul" suprem al statului.

În martie 1824, Societatea de nord dezbate în plenul ei proiectul de constituție *Adevărul rus*. Cele două organizații cad de acord să acționeze împreună, pe baza constituției republicane a lui Pestel, devenită platforma ideologică a viitoarei revoluții.

Sfîrșitul toamnei anului 1825. O toamnă rece și umedă, cu un cer de plumb. Petersburgul și apoi întreaga Rusie află cu stupoare că, la numai 47 ani, țarul Alexandru I a murit fulgerător, la Taganrog, departe de Ca-

pitală[1]; în plină putere și fără a fi suferit de nici o boală. Gurile rele vorbesc despre o pedeapsă divină pentru păcatul de a fi participat la asasinarea părintelui său, Pavel I, în 1801[1]. Alexandru neavînd copii, moștenitorul tronului urmează să fie fratele său, Constantin, un om energic și autoritar. Dar, căsătorindu-se cu contesa Grudzinska, o poloneză, ce nu era de viță împărătească, acesta își închisese deliberat accesul la tron și, încă din 1822, renunțase definitiv la putere, în favoarea fratelui său mai mic, Nicolae, foarte antipatizat de armată pentru brutalitatea lui.

În plus, nimeni în afara cercului restrîns al familiei imperiale nu știa despre renunțarea lui Constantin, el fiind considerat, în continuare, moștenitor legal. De aceea, la 27 noiembrie 1825, imediat după vestea morții țarului Alexandru I, populația și autoritățile Rusiei prestează jurămînt lui Constantin.

Formal, în Rusia domnește deci Constantin; pașapoartele îi poartă semnătura, vitrinele magazinelor îi arborează chipul, cîteva noi monede au ștanțate efigia lui. În mod public, el nu a renunțat la calitatea lui. „Se joacă de-a coroana" cu fratele său, Nicolae. „Coroana li se servește pe tavă, ca ceaiul, și nici unul n-o dorește" — se spunea atunci la Petersburg. Fără a mai aștepta actul solemn al abdicării, Nicolae, cunoscînd situația reală, se proclamă singur împărat. Se fixează ziua prestării unui alt jurămînt.

Situația tulbure de interregn nemulțumește întreaga societate rusă, inclusiv armata. Încă de la prima lor organizație, decembriștii și-au propus să acționeze odată cu schimbarea țarilor. Momentul a sosit. Dar, în același timp, ei află că au fost trădați și că denunțurile se găsesc pe masa țarului. Știu că în curînd vor începe arestările. Într-adevăr, în dimineața de duminică, 13 decembrie, la intrarea în Tulcin, Pestel este arestat.

Decembriștii hotărăsc să acționeze imediat. În cea mai

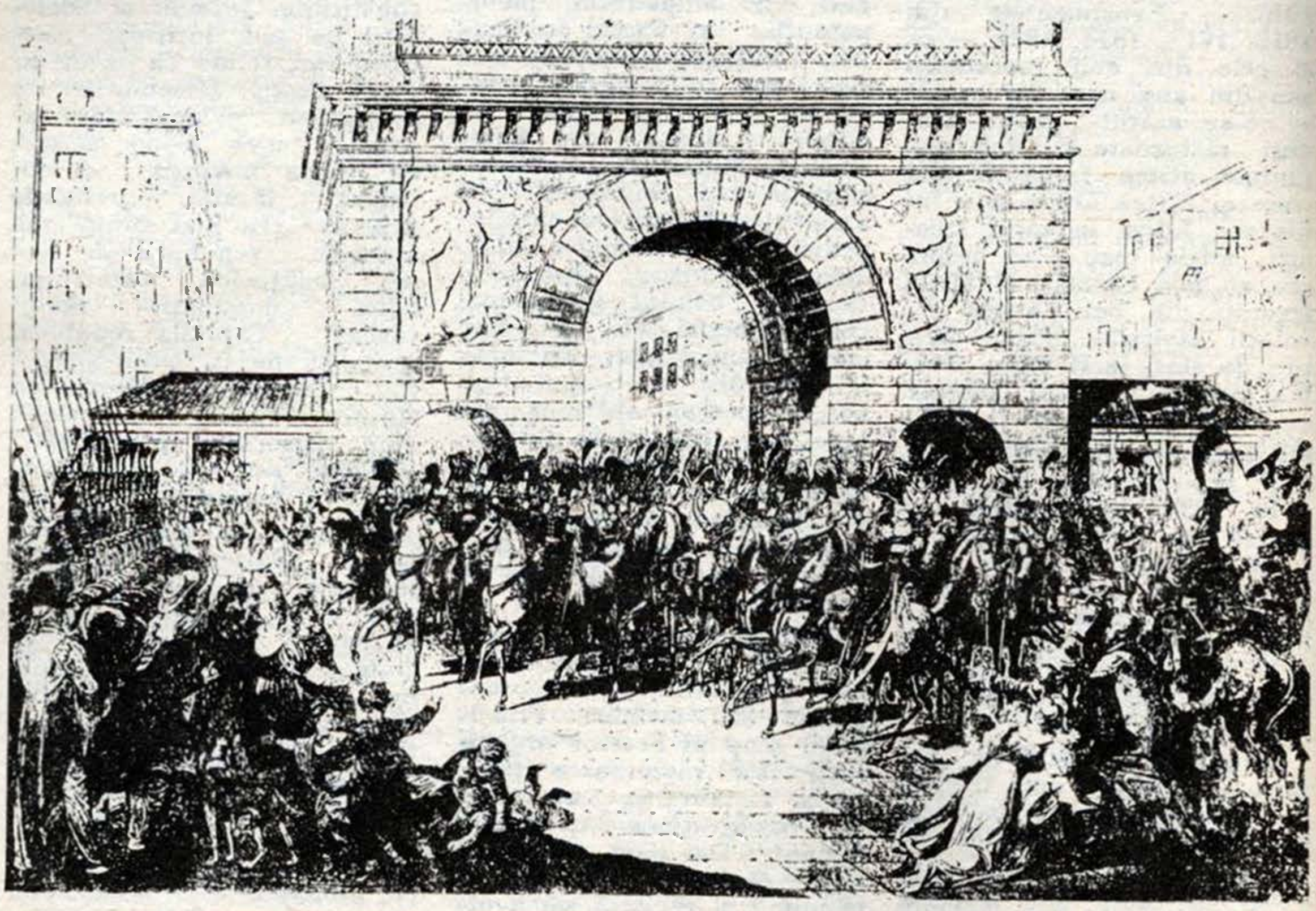

Trupele coaliției antinapoleoneene intră în Paris (31 martie 1814). În timpul campaniilor militare împotriva lui Napoleon, soldații și ofițerii armatei țariste sînt influențați de prefacerile revoluționare prin care trece Europa

În p. 41: Luni, 14 decembrie 1825. În Piața Senatului din Petersburg, răscoala, abia începută, se află în serioasă primejdie

Fie din nepăsare, fie dintr-o altă cauză necunoscută, Alexandru nu a dat publicității manifestul prin care îl desemna ca succesor al său pe marele duce Nicolae.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1973; 6/1984.

ţa Senatului, sub conducerea membrilor societăţilor secrete. Şef al insurecţiei este ales colonelul de gardă Serghei Trubeţkoi.

Se hotărăşte ca, după ce trupele răsculate vor înconjura Senatul, o delegaţie revoluţionară formată din Rileev şi Puşcin să pătrundă în clădirea Senatului şi să prezinte senatorilor — adunaţi acolo pentru a depune jurămîntul de credinţă faţă de noul împărat — moţiunea de confirmare a Manifestului revoluţionar către poporul rus. Document de seamă al mişcării decembriste, Manifestul proclamă lichidarea iobăgiei, egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii, libertatea presei, a credinţei etc. În aceeaşi dimineaţă, echipajul de gardă marină, Regimentul „Izmail" şi escadronul de cavalerie trebuie să se îndrepte spre Palatul de Iarnă, să-l ocupe şi să aresteze familia ţarului, urmînd a se lua o hotărîre cu privire la soarta ei. Comanda trupelor este încredinţată decembristului Iakubovici. Se decide, de asemenea, să se ocupe fortăreaţa Petropavlovsk.

Dar la mai puţin de o oră de la aceste hotărîri, Iakubovici refuză să ia comanda Regimentului „Izmail" şi a marinarilcr ce trebuiau să asedieze Palatul de Iarnă. Se teme ca marinarii, în toiul încăierării, să nu-l ucidă pe împărat şi familia sa. Situaţia se agravează. Planul suferă o întorsătură neaşteptată. Proiectul conceput începe deci să se dezagregheze încă înainte de ivirea zorilor.

În Piaţa Senatului...

Luni, 14 decembrie 1825. Este încă întuneric cînd decembriştii vizitează cazărmile Regimentului „Moscova" al gărzii imperiale, făcînd agitaţie printre soldaţi. Cu steagul regimentului fîlfîind în vînt, cu armele încărcate şi cu rezerve de cartuşe, soldaţii în frunte cu ofiţerii lor ocupă primii Piaţa Senatului. Regimentul ia poziţie de luptă, formînd un careu lîngă monumentul lui Petru I.

La ora 11, de răsculaţi se apropie în galop guvernatorul-general al Petersburgului, contele Mihail Miloradovici, care caută să-i convingă pe insurgenţi să se risipească. El susţine că jurămîntul prestat lui Nicolae este cel legiuit. Momentul e foarte critic: regimentul este singur; alte unităţi încă nu au sosit. Iar Miloradovici, eroul războiului din 1812, tovarăşul de arme al lui Kutuzov, se bucură de multă popularitate. Ştie cum să se adreseze soldaţilor. Răscoala, abia începută, se află în serioasă primejdie. Miloradovici îi poate influenţa pe soldaţi. În ciuda avertismentelor date de decembrişti, el continuă să vorbească soldaţilor. Atunci Obolenski îi împunge calul cu baioneta şi îl loveşte pe conte în şold, iar un glonte tras de Kahovski îl răneşte mortal. Primejdia care ameninţă răscoala este astfel îndepărtată.

Între timp, populaţia Petersburgului se îndreaptă spre piaţă. Mulţi se caţără pe acoperişurile Senatului şi ale caselor din jur. „Prostimea" de care se temea atît Nicolae I (meşteşugari, muncitori, ţărani sosiţi în Capitală cu treburi, negustori, mici funcţionari, elevi de gimnaziu) umple străzile, dispunîndu-se în două inele; unul înconjură careul răsculaţilor, celălalt, este format din mulţimea de „întîrziaţi".

Speriat, Nicolae trimite pe mitropoliţii Serafim şi Evghenii să-i liniştească pe răsculaţi. Are la îndemînă, în Palatul de Iarnă, pe cele două înalte feţe bisericeşti, sosite în Capitală pentru Te-deumul prilejuit de depunerea noului jurămînt. Dar cui îi mai arde acum de Te-deum?

Delegaţia clericală, formată din mitropoliţi, însoţit fiecare de către doi diaconi, în veşmintele lor spectaculoase, viu colorate, ornate cu pietre preţioase, se apropie de soldaţii insurgenţi. Dar imediat ce mitropolitul Serafim începe să le explice legalitatea jurămîntului, dintre rînduri se aud strigăte: „Ce fel de mitropolit eşti, dacă în două săptămîni ai depus jurămînt de credinţă faţă de doi împăraţi?... Eşti un trădător, un dezertor, omul lui Nicolae. Nu vă credem, plecaţi de-aici! Nu-i treaba voastră. Ştim noi ce facem". Mitropoliţii se îndepărtează în grabă spre Neva, unde îi aşteaptă o caleaşcă imperială, care îi duce la Palatul de Iarnă.

Peste două ore, Regimentului „Moscova" i se alătură detaşamentul de grenadieri ai gărzii imperiale şi echipajul de gardă marină. În total, în Piaţa Senatului se adună cca. 3 000 soldaţi şi marinari gata de luptă, aflaţi sub comanda a 30 ofiţeri decembrişti.

Dar ce s-a întîmplat în acest timp în Senat? Nicolae, conştient de primejdie, a reuşit să-i aducă pe senatori şi pe membrii Consiliului de Stat încă de cu noapte în clădirea Senatului, cînd piaţa era pustie. Ei au semnat repede jurămîntul şi au plecat.

Nu rămîne decît să fie luat cu asalt Palatul de Iarnă, unde Nicolae aşteaptă rapoarte de la ofiţerii săi. Comanda operaţiei revine contelui Serghei Trubeţkoi. Dar el lipseşte din piaţă. Toţi decembriştii îl aşteaptă nerăbdători. Orele trec, şi contele nu soseşte. Trubeţkoi trădează răscoala. Stă în cancelaria Marelui Stat Major, se frămîntă, iese din clădire, se uită de după colţ, să vadă dacă în piaţă s-a adunat multă armată, apoi intră, fără a se putea hotărî să pornească spre trupele ce încă îl aşteaptă. Rileev îl caută peste tot, dar fără succes. Cine s-ar fi gîndit că el s-a ascuns chiar la Marele Stat Major al ţarului?

Răsculaţii aşteaptă, dar nu primesc comanda de tragere în Palatul de Iarnă. Cîteva arme trag „singure", dar este prea tîrziu. Trupele credincioase ţarului au reuşit să se strîngă în piaţă. Ele înconjură careul răsculaţilor. Prima salvă de tun răbufneşte dincolo de rîndurile soldaţilor, tocmai peste mulţime. Poporul adunat în piaţă aruncă cu bolovani şi

cu bîrne în armata ţarului. Cu o oră înainte de sfîrşitul revoltei, decembriştii aleg un nou conducător, pe contele Obolenski. Dar iniţiativa este deja de partea ţarului Nicolae. El a concentrat în piaţă de patru ori mai multă oştire (printre care cavalerie şi artilerie, de care decembriştii nu dispun) decît numărul răsculaţilor.

La prima salvă, răsculaţii răspund prin foc de armă, dar apoi, sub grindina gloanţelor, se împrăştie în fugă. Cad morţi şi răniţi. Tunurile ţarului trag asupra mulţimii care aleargă de-a lungul cheiurilor. Pîlcuri de răsculaţi se năpustesc pe gheaţa Nevei, ca să treacă pe insula Vasilevski. Ghiulele lovesc gheaţa, care se sparge. Mulţi se îneacă. Pînă la căderea nopţii, la ora 18, totul se sfîrşeşte. Pe zăpada pieţii rămîn peste 80 morţi[1]. Din ordinul poliţiei, sîngele este acoperit cu zăpadă curată, iar cadavrele ridicate. Peste tot patrulează santinele. În piaţă ard ruguri. Poliţiştii umblă din casă în casă, cu ordinul ca toate porţile să fie încuiate. Capitala seamănă cu o cetate cucerită de duşman. Adunaţi pentru ultima oară în locuinţa lui Rîleev, decembriştii cad de acord asupra atitudinii pe care să o adopte la interogatoriu. Disperarea lor nu cunoaşte margini. Rîleev îl roagă pe Orjiţki să-i dea cuvîntul că va pleca imediat în Ucraina, să prevină Societatea de sud despre eşec şi despre trădarea lui Trubeţkoi şi Iakubovici.

Tîrziu după aceste evenimente, ţarul îi va spune fratelui său mai mic, Mihail: „Ceea ce mi se pare cel mai uluitor din toată povestea asta este cum nu au tras în noi atunci, în mine şi în tine". Într-o discuţie confidenţială cu prusacul Leopold von Gerlach, ţarul îi mărturiseşte că în ziua răscoalei nu avusese alături nici un om credincios, „în afara soţiei".

[1] Aşa susţin ţarul şi anturajul lui. Mai demn de încredere pare a fi însă un document întocmit de S.N. Korsakov, un funcţionar de la Ministerul de justiţie, secţia statistică, care menţionează 1 271 persoane ucise.

...şi în sălile Ermitajului

În noaptea de 15 decembrie, la Palatul de Iarnă încep să fie aduşi primii arestaţi. Cercetările au loc în sălile Ermitajului, care se învecinează cu Palatul de Iarnă. Toată noaptea ard acolo luminările. Sînt interogaţi „criminalii de stat". După interogatoriu, arestatul este trimis la fortăreaţa Petropavlovsk, cu un ordin scris de ţar, în care se arată şi regimul la care trebuie supus.

Vestea eşecului de la Petersburg ajunge în sud după 20 decembrie. La 29 decembrie în satul Trilesî (la circa 70 km sud-vest de Kiev) se declanşează răscoala detaşamentului Cernigovski, condusă de Serghei Muraviov-Apostol şi M.Bestujev-Riumin. Insurgenţii (1 164 persoane) ocupă oraşul Vasilkov şi pornesc de aici să se unească cu alte detaşamente. Dar nici un alt detaşament nu sprijină iniţiativa cernigovţilor, deşi trupele sînt cuprinse de agitaţie. La 3 ianuarie 1826, artileria ţarului înăbuşă rebeliunea decembriştilor din sud. Serghei Muraviov-Apostol, rănit la cap de o schijă, este arestat chiar în timpul răscoalei. La fel Bestujev -Riumin.

Tribunalul suprem este convocat la 13 iunie 1826, după ce, timp de cinci luni, comisia de anchetă cercetează 240 prizonieri şi interoghează 3 000 martori. El condamnă 121 persoane; 88 inculpaţi sînt trimişi la ocnă în Siberia. Deportaţii pleacă în surghiun încărcaţi în căruţe, cu picioarele în lanţuri, legaţi patru cîte patru. Pe unii dintre ei îi însoţesc soţiile, logodnicele, mamele sau surorile. Aceste femei, care şi-au asumat şi ele soarta ocnaşilor, înscriu o pagină minunată în istoria mişcării revoluţionare ruseşti. Unora nu li se va aproba să se întoarcă în Rusia europeană nici după moartea soţilor lor[2].

[2] Devotamentul decembriştilor a constituit subiectul multor opere lit rare, printre care poemul lui Nekrasov *Femeile ruse* (intitulat iniţial *Decembristele*), şi al multor creaţii cinematografice, dintre care *Steaua fericirii captive* a rulat şi pe ecranele noastre.

Cei cinci conducători — Pestel, Rîleev, Muraviov-Apostol, Bestujev-Riumin, Kahovski — sînt spînzuraţi, iar corpurile lor sînt transportate în taină şi înhumate în insula Golodai din Golful Finic. În 1939, în memoria lor, acolo a fost înălţat un obelisc.

Cu toată violenţa cu care a fost reprimată mişcarea decembriştilor, flacăra revoltei aprinsă atunci, la 14 decembrie 1825, nu a putut fi înăbuşită. Mişcarea revoluţionară din Piaţa Senatului s-a aflat la începutul lungului şi eroicului drum parcurs de revoluţionarii ruşi pe calea luptei împotriva ţarismului, pentru libertate şi drepturile poporului. „Dacă iei mişcarea revoluţionară de la cunoscutul complot al decabriştilor, enormă e seria martirilor, a victimelor ţarismului, crud şi fără de judecată", scrie Constantin Dobrogeanu-Gherea, în anul 1905.

„Meritele istorice nu se apreciază după ceea ce *n-au dat* personalităţile istorice în comparaţie cu cerinţele contemporane, ci după ceea ce *au dat nou* în comparaţie cu predecesorii lor", arată Lenin. Din acest punct de vedere trebuie apreciat şi rolul decembriştilor în viaţa istorică şi culturală a Rusiei.

În acest spirit, relevînd marile merite ale mişcării decembriste, ca şi limitele ei, istoricul sovietic I.A. Fedosov, în lucrarea *Răscoala decembriştilor şi însemnătatea ei istorică*, subliniază: „Decembriştii au fost reprezentanţii primei etape a mişcării revoluţionare din Rusia — etapa revoluţiei nobiliare — dar ei au fost foarte departe de popor, s-au temut să se sprijine pe popor, s-au temut de revoluţia populară. Întregul lor program, întreaga lor tactică poartă amprenta limitelor lor de clasă, dar prin acţiunea lor ei au marcat începutul mişcării revoluţionare împotriva ţarismului în Rusia şi generaţia următoare de revoluţionari a avut ce învăţa din experienţa oamenilor zilei de 14 decembrie 1825»".

DE GAULLE-CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (III)

Cronica vieţii generalului de Gaulle, stabilită de istoricii de la Institutul ce-i poartă numele, indică, după acea primă deplasare eşuată pentru cucerirea Dakarului, o cvasipermanentă prezenţă a sa pe teritoriul Africii[1]. Începînd din 8 octombrie 1940, cînd soseşte la Douala, în Camerun, el poate fi întîlnit rînd pe rînd la Brazzaville, Libreville, Lagos, Freetown, Bathurst, Fort-Lamy, Cairo, Alexandria, Khartoum, Bangui, Kampala, Tripoli şi în numeroase alte locuri, Ierusalim, Damasc, Beirut etc. Peste tot, de Gaulle urmăreşte organizarea noii puteri politice, militare, administrative, juridice, diplomatice a „Franţei libere". La 27 octombrie 1940, el lansează un manifest la Brazzaville, prin care creează un Consiliu al apărării Imperiului francez. La 24 septembrie 1941, el semnează la Londra ordonanţa de creare a Consiliului Naţional Francez şi de reorganizare a Consiliului apărării imperiului.

Între călătoriile sale în Africa, el activează la Londra, unde şi-a mutat cartierul general, începînd din 24 iulie, din St. Stephen's House în Carlton Gardens 4, nu departe de Trafalgar-Square, casă pe care, la recomandarea profesorului René Cassin, am vizitat-o în decembrie 1970.

Făcînd faţă multiplelor sale îndatoriri, căutînd să neutralizeze influenţa regimului de la Vichy asupra autorităţilor britanice, care cochetau cu ideea unei colaborări posibile cu guvernul mareşalului Pétain, ţinînd piept disputelor din chiar rîndurile proprii, de Gaulle se izbeşte din ce în ce mai mult de... aliatul său principal, Marea Britanie, de premierul englez şi de oamenii acestuia.

Un armistiţiu declanşează o ceartă între aliaţi

Terenurile de incidente şi conflicte abundă. Sînt mai ales posesiunile coloniale de atunci ale Franţei, pe care Churchill şi autorităţile britanice militare şi politice nu le iau în considerare, ca fiind sub autoritatea lui de Gaulle. Dintre extrem de numeroasele înfruntări, o dispută prelungită a generat ocuparea Siriei de către trupele anglo-franceze şi armistiţiul încheiat la Saint-Jean-d'Acre cu autorităţile guvernului de la Vichy. Protestînd contra modului cum „Franţa liberă" a fost tratată cu ocazia semnării acestui armistiţiu şi mai ales în textul său, de Gaulle lansează o contraofensivă politico-diplomatică antibritanică.

În volumul lui François Kersaudy *De Gaulle et Churchill*, din care revista noastră selectează o serie de fragmente, reacţia lui de Gaulle faţă de neglijarea şi lezarea intereselor autorităţii sale, în calitate de şef al „Franţei libere", este redată astfel: „Generalul de Gaulle consideră că cel mai sigur aliat al său rămîne tot opinia publică din Franţa, Marea Britanie şi Statele Unite. Tocmai de aceea, pentru a ataca erorile şi excesele politicii britanice în Orientul Mijlociu, el preferă să folosească, înainte de orice, arma presei şi a radioului. După ce, la 16 iulie, la Brazzaville, a denunţat termenii armistiţiului de la Saint-Jean-d'Acre, la sfîrşitul lunii august, tot la Brazzaville, generalul de Gaulle acordă un interviu corespondentului ziarului *Chicago Daily News*, George Weller. În Anglia, acest interviu — în care de Gaulle reproşează Angliei că se tîrguieşte cu guvernul de la Vichy şi-l foloseşte ca intermediar într-o serie de relaţii speciale cu Germania — va avea efectul unei bombe". Premierul îi trimite o scurtă scrisoare lui Anthony Eden: „Dacă ceea ce se spune în acest interviu este adevărat, este evident că el [de Gaulle] şi-a pierdut minţile".

De asemenea, premierul englez va fi cît se poate de surprins de grava criză în raporturile franco-britanice, datorită procedurii armistiţiului de la Saint-Jean-d'Acre, despre care el nu ştia prea multe.

„La drept vorbind — scrie Kersaudy — negocierile care au condus la acest armistiţiu nu au reţinut prea mult atenţia miniştrilor britanici.

[1] Cf. *Chronologie de la vie du Général de Gaulle*, Paris, 1983.

Cabinetul de război a trimis, bineînțeles, cîteva instrucțiuni ministrului de stat Lyttelton, care le-a transmis telefonic generalului Wilson, care a condus singur negocierile. Un memorandum intern supus, în acel moment, cabinetului britanic poartă următoarea mențiune: «Autoritățile noastre militare, de la fața locului, au dovedit o excesivă generozitate în negocierile de armistițiu cu cei de la Vichy. Ele au făcut numeroase concesii, pe care guvernul Maiestății Sale cu siguranță că nu le-ar fi aprobat, dacă ar fi fost consultat în prealabil».

Guvernul Maiestății Sale avea să fie de-a dreptul șocat de reacția generalului de Gaulle față de această convenție de armistițiu. Lyttelton, ministrul de stat britanic la Cairo, va defini în acești termeni situația, la 22 iulie 1941, în raportul său către Churchill: «de Gaulle... era teribil de pornit împotriva a tot ceea ce era englez, părea a fi petrecut o noapte albă; n-am putut să obțin acordul său asupra nici unui punct al discuției noastre. V-am trimis acest lung raport, pentru că afacerea nu este încheiată și pentru că există, în mod vizibil, un mare număr de puncte asupra cărora oricînd controversa poate izbucni din nou, iar dacă generalul de Gaulle va petrece o nouă noapte albă, riscăm să ne aflăm mîine în fața unor cerințe dintre cele mai neașteptate. După prima noastră discuție de ieri, Stears și cu mine însumi eram de altfel convinși că o ruptură definitivă era inevitabilă și că imperativele noastre militare fundamentale nu pot fi salvgardate, atîta timp cît generalul de Gaulle rămîne șef al „francezilor liberi". Și este încă foarte posibil ca temerile noastre să se dovedească fondate... Dacă aici trebuie să intervină diplomația, oricînd mă declar bucuros să-mi schimb meseria».

Winston Churchill a fost foarte afectat de atitudinea generalului de Gaulle, care găsise necesar să facă public dezacordul său cu aliații în interviul de la Brazzaville. În plus, Lyttelton era doar bunul prieten al primului-ministru. Churchill află, de asemenea, că de Gaulle a ordonat generalului Catroux, comandantul francez din Siria, să nu comunice în absența sa cu ministrul rezident britanic din Orientul Mijlociu. Deși Churchill a omis integral din *Memoriile* sale acest episod, o notă adresată de el Foreign Officeului îi exprimă, fără îndoială, cel mai bine gîndurile din acel moment: «Evident, de Gaulle avea cîteva motive să fie indignat... dar a stricat practic totul prin ieșirile sale neechilibrate și anglofobe, din fața domnului Lyttelton și din discuțiile particulare». În ochii primului – ministru britanic, reacția violentă a generalului de Gaulle a cîntărit mult mai mult decît gravele erori britanice care au generat-o. Această supărătoare prejudecată, adăugată metodelor gaulliene ale «războiului psihologic» împotriva englezilor a și stat la originea celor mai multe dintre certurile primului-ministru cu șeful «Franței libere». Prima dintre aceste certuri era chiar pe punctul de a izbucni.

Am văzut că generalul de Gaulle considera că britanicii trebuiau forțați să respecte drepturile suverane ale «Franței libere», «adică ale Franței». Dar Churchill nu vedea — sau nu vroia să vadă — motivele atitudinii ostile a generalului. În ce privește pe șeful «Franței libere», el părea că nu se întrebase niciodată dacă un contact deschis și direct cu primul-ministru n-ar fi aranjat mai bine lucrurile decît declarațiile incendiare și ultimatumurile pe care le adresa constant ofițerilor și funcționarilor britanici. Fără îndoială că generalul de Gaulle era foarte satisfăcut de rezultatele eforturilor sale pentru a apăra demnitatea Franței. Dar, pe măsură ce trecea vara, rapoartele conținînd capriciile, inițiativele și declarațiile «anglofobe» ale generalului se adunau în teanc pe biroul primului-ministru, cu o regularitate deconcertantă. Imensul capital de stimă de care se bucura șeful «Franței libere» din partea lui Winston Churchill începea serios să scadă".

Churchill solicită generalului să se înapoieze în Anglia. Între timp, „colonelul Passy șeful serviciilor secrete ale «Franței libere», a resimțit imediat efectele crizei iminente: Intelligence Service și S.O.E. (Special Operations Executive) aproape că și-au suspendat relațiile cu organizația sa. La 6 august, lordul Leathers i-a spus confidențial lui Jacques Bingen, directorul Marinei comerciale, că «guvernul Maiestății Sale era din ce în ce mai iritat de „îndărătnicia" generalului de Gaulle și că îi căuta un înlocuitor». Primul-ministru al Canadei, Mac Kenzie King, aflat în vizită la Londra, nota și el în jurnalul său: «Am constatat că pe el [Churchill] începuse să-l obosească atitudinea generalului de Gaulle. Lordul Bessborough îl definea pe general drept „un soi de Ioana d'Arc masculină"».

În cabinetul de război, premierul declară că atitudinea generalului devine „preocupantă" și că acesta „a făcut o serie de afirmații extravagante într-un interviu".

Nimeni să nu-i vorbească generalului

Considerînd că se impun măsuri în replică, Churchill a cerut lui Desmond Morton să-l informeze despre „orice sprijin acordat generalului de Gaulle, care ar fi putut fi eficient tergiversat, în virtutea situației actuale". Dar, cum francofilia lui Churchill și respectul său pentru armata franceză n-au încetat nici o clipă, el adăugă imediat: „Fără ca aceasta să aibă repercusiuni asupra soldei și confortului soldaților". Maiorul Morton a înaintat chiar cîteva sugestii, dar Churchill avea ideile sale asupra întregii probleme. La 30 august, el a dat următoarele directive: „1) nimeni [dintre britanicii de vază] să nu-l viziteze pe generalul de Gaulle; 2) nici o autoritate britanică nu trebuie să intre în legătură cu el, după ce el va sosi în Anglia; 3) dacă el va cere să-l vadă pe Sir Alexander Cadogan, acesta din urmă nu îl va

În toamna lui 1940, generalul de Gaulle poate fi întîlnit în numeroase orașe de pe continentul african. În imagine: primele trupe franceze (care vor forma ulterior celebra divizie „Leclerc") trec rîul Șari și debarcă la Fort-Lamy (Ndjemena), în Ciad

primi; 4) în caz de necesitate, poate fi înștiințat că a izbucnit o criză foarte gravă în relațiile bilaterale și că primul-ministru se ocupă personal de ea; 5) de asemenea, nimeni să nu vină în contact cu subordonații generalului de Gaulle".

Aceste directive au fost comunicate telefonic maiorului Morton, iar cînd acesta din urmă a obiectat că el l-a primit deja pe profesorul Cassin, Churchill i-a replicat sec că n-ar fi trebuit s-o facă; el a adăugat că generalul de Gaulle va trebui „să fiarbă în suc propriu, chiar și o săptămînă, dacă va fi nevoie."

De la sosirea lui la Londra, generalul a simțit toată apăsarea provocată de nemulțumirea autorităților britanice. În aceeași zi, Churchill și-a informat cabinetul că „din cauza atitudinii preocupante a generalului de Gaulle, din cursul ultimelor săptămîni, ministerele sînt rugate să tergiverseze toate cererile prezentate de «francezii liberi» și să le trateze cu circumspecție, pînă la noi ordine". Pentru început, se vor lua măsurile necesare pentru ca generalul de Gaulle să fie împiedicat să vorbească la B.B.C. A doua zi, Churchill i-a trimis generalului o scrisoare concepută pe un ton glacial, care se termina cu cuvintele: „Pînă cînd nu voi primi toate explicațiile pe care le găsiți de cuviință să mi le dați, este imposibil să decid dacă întîlnirea noastră ar putea prezenta vreo utilitate". Directivele primului-ministru au succedat acestei scrisori. Și astfel, generalul de Gaulle „se plimba pe străzile învecinate cu Carlton Gardens, cartierul său general, dar pentru autoritățile oficiale el era absent. Nici presa franceză, nici cea britanică nu aveau voie să menționeze întoarcerea sa la Londra". Iar Hervé Alphand, care sosise de curînd de la New York, scria în jurnalul său: „Toți englezii pe care i-am întîlnit de cinci zile încoace critică violent și deschis pe general și pe colaboratorii lui..."

Generalul de Gaulle nu s-a lăsat deloc impresionat de contrazicerile la care a fost supus; știa din experiență că ele nu pot dura la infinit. De altfel, luă chiar cîteva măsuri în replică: refuzîndu-i-se accesul la B.B.C., a ordonat „francezilor liberi" să suspende, la rîndul lor, orice participare la emisiunile B.B.C.-ului. Pe de altă parte, de Gaulle a avut totuși cîteva contacte oficiale cu persoane din anturajul primului-ministru; la 2 septembrie, l-a primit pe maiorul Morton, căruia i-a spus confidențial că „dacă este adevărat că a fost tratat cu o mare generozitate de către primul-ministru, de miniștri și de alte persoane supuse", la fel de adevărat este că acțiunile sale au fost în mod grav sabotate de un număr considerabil de funcționari britanici în Siria. Generalul a enumerat nemulțumirile sale față de generalii britanici, în general, și față de generalii Wilson și Stears, în special. A doua zi, de Gaulle a trimis primului-ministru o scrisoare personală, în care a expus totalitatea nemulțumirilor sale, adăugînd că el „păstrează o excelentă impresie despre relațiile sale cu ministrul de stat britanic la Cairo".

Churchill, căruia îi era funciarmente străină ranchiuna tenace, a sfîrșit prin a ceda făcînd cunoscut generalului că îl va primi la 12 septembrie. Hervé Alphand, care a luat dejunul cu generalul în acele zile, notează că acesta „foarte calm și foarte sigur pe el, aștepta liniștit explicația pe care i-o promisese Churchill săptămîna viitoare".

În așteptarea aceleiași zile a întrevederii, Winston Churchill, în schimb, nu era nici pe de parte calm și liniștit. El s-a informat despre statutul exact al mișcării „francezilor liberi", despre „caracterul reprezentativ" al generalului de Gaulle și despre modul cum ar putea fi el „controlat" mai bine de către propria sa mișcare. Totodată, el a cerut la Foreign Office să i se pună la dispoziție o listă a tuturor „păcatelor" britanice față de generalul de Gaulle — listă care nu a fost deloc scurtă. În sfîrșit, a declarat în Camera Comunelor, după ce a recunoscut „poziția privilegiată a Franței în Siria": „Trebuie să subliniez foarte categoric că pentru noi... Siria trebuie să fie redată sirienilor, ca ei să-și poată asuma, cît mai curînd, răspunderea independenței și suveranității lor. Noi nu vrem ca acest proces să fie amînat pînă la sfîrșitul războiului... Nici măcar în timp de război nu trebuie să se pună problema unei simple substituții între

interesele «Franței libere» și cele ale Vichyului".

Întrevederea din 12 septembrie s-a încheiat printr-o risipire a norilor dintre cei doi și ea este cunoscută cititorilor revistei noastre din relatările lui John Colville, secretarul personal al lui Winston Churchill[1]. Se putea crede că acești doi oameni de stat vor avea pe viitor cele mai deschise și cordiale relații. Dar aceasta ar fi fost o mare eroare...

Intelligence Service nu mai cooperează...

Un an mai tîrziu, la 30 septembrie 1942, după multe noi fricțiuni politice, deosebit de serioase, între „Franța liberă" și guvernul Maiestății Sale britanice, o nouă întrevedere între de Gaulle și Churchill urmărea din nou să facă să se depășească impasul din relațiile celor doi lideri. Stenograma convorbirilor menționează că, la un moment dat, discuția s-a încins într-atît, încît Churchill a strigat cu o voce furioasă: „Dv. spuneți că reprezentați Franța! Dv. nu sînteți Franța! Eu nu vă recunosc drept reprezentantul Franței!

De Gaulle: Dacă nu sînt Franța, de ce discutați cu mine aceste probleme?

Churchill: Toate acestea au fost consemnate în scris. Dv. nu sînteți Franța. Sînteți Franța combatantă.

De Gaulle: Atunci de ce discutați cu mine probleme care privesc Franța?

Churchill: Întrevederea noastră are ca temă rolul Franței combatante la ora actuală și pe diferite teatre de război.

De Gaulle: Eu acționez în numele Franței. Eu lupt alături de Anglia, dar nu în contul Angliei. Eu vorbesc în numele Franței și mă simt responsabil față de ea... Poporul francez este convins că eu vorbesc pentru Franța și el mă va susține atîta timp cît va crede de cuviință.

Churchill: Problema este să stabilim ce înseamnă de fapt Franța. Am încercat întotdeauna să-mi fac o idee despre ceea ce este Franța. În măsura în care generalul de Gaulle reprezintă voința de luptă și sentimentele majorității francezilor, sîntem foarte fericiți să lucrăm cu el. Dar în Madagascar [unde englezii debarcaseră, fără a se pune de acord cu «Franța liberă» — n.*C.P.*] noi ar trebui să facem față unor dificultăți considerabile, dacă invazia ar fi executată de trupe gaulliste. Acum am reușit să punem mîna pe cea mai mare parte a insulei. În stadiul actual al războiului, nu putem risca să provocăm dezordine în Madagascar, impunînd populației locale pe reprezentanții generalului de Gaulle... Totuși, aș accepta cu plăcere pe reprezentanții Franței combatante în Madagascar, dacă ei s-ar declara animați de sentimente prietenești. Dar ar fi inoportun să creăm greutăți militare, la ora actuală. Mai mult, avem serioase motive să ne temem că am fi tratați la fel de dur în Madagascar, ca și în Siria.

De Gaulle: Dacă Anglia atacă pe francezii din Madagascar, cum a făcut-o în Siria, evident că n-aș putea accepta.

Churchill: Totul este foarte regretabil. Am sperat că am putea lupta umăr la umăr cu dv. Dar speranțele mele s-au spulberat, pentru că dv. sînteți atît de combativ, încît nu vă mulțumiți să luptați împotriva Germaniei, Italiei și Japoniei, ci și împotriva Angliei și Americii.

De Gaulle: Iau spusele dv. drept o glumă, deși nu de cel mai bun gust. Dacă există un om de care englezii nu se pot plînge, acela sînt eu. În tot cazul, lucrurile trebuie să-și urmeze acum cursul normal.

Churchill: Se pare că punctele noastre de vedere nu s-au apropiat deloc. Dv. n-ați reușit să cîștigați încrederea americanilor, care sperau totuși să colaboreze cu dv. Nu înțeleg de ce n-ați încercat să aplanați disensiunile. De fapt, nici nu aveți un dușman mai mare decît dv. însivă. Am sperat să pot lucra cu dv., dar, încet-încet, această speranță a fost redusă la neant. Ducem o povară foarte grea din cauza Franței. Lucrurile nu pot continua așa"

Martorii acestei discuții atît de inamicale — colaboratorii apropiați ai celor doi lideri — au conchis că spre deosebire de 12 septembrie 1941, de astă dată ei s-au despărțit pe punctul de a rupe definitiv relațiile. Churchill era pe pragul apoplexiei. O dată în plus, „Franța liberă" va resimți întreaga lui furie, năpustindu-se asupra ei. Din ordinul premierului englez, traficul telegramelor cifrate ale Franței combatante spre și din Africa, Orient, Pacific, a fost sistat fără nici o explicație. Orice cooperare între serviciile secrete franceze și Intelligence Service a fost suspendată brusc de la 1 octombrie 1942.

Și Kersaudy adaugă:

„O dată mai mult, generalul de Gaulle se gîndea să se retragă în Africa Ecuatorială cu întreaga sa mișcare, în timp ce Winston Churchill se întreba dacă nu a venit momentul s-o rupă o dată pentru totdeauna cu generalul de Gaulle. La 8 octombrie, Gladwyn Jebb i-a spus deputatului Harold Nicolson că disputa dintre Churchill și de Gaulle «este foarte gravă» că relațiile «au fost practic rupte» și că lucrurile «riscă să se agraveze și mai mult». Într-adevăr, în toamna lui 1942, ruptura dintre primul-ministru și șeful Franței combatante era mai mult ca oricînd la un pas de a se produce.

Pentru de Gaulle, bineînțeles, vinovat era exclusiv Churchill: «Sărmanul Churchill»! El ne trădează și tot el vrea să o poată face în continuare». Cît despre Churchill, el s-a lansat în tirade vindicative împotriva generalului. La sfîrșitul uneia dintre ele, Harold Nicolson i-a răspuns:

«Domnule prim-ministru, cu siguranță că spuneți adevărul. Dar el n-are nici o importanță, pentru că generalul este un mare om...». Churchill a explodat:

«Un mare om! E arogant, e egoist, se consideră centrul universului, este... Aveți dreptate, este un mare om!».

C.P.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-4/1983.

SLĂNIC

„perla" Moldovei

IORDACHI BODEA

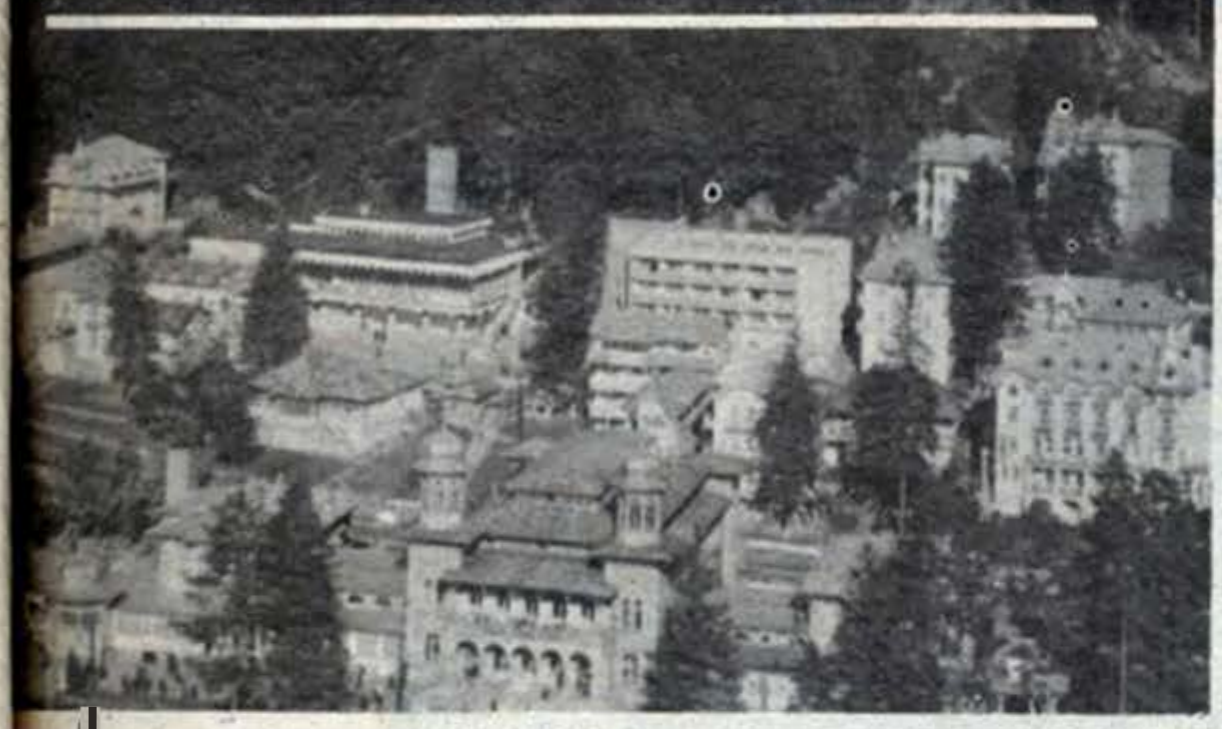

„Izvoare minerale sărate, de leac, Moldova nu are deloc sau nu s-au aflat încă" — scria învățatul principe Dimitrie Cantemir prin anii 1714-1716 cînd redacta Descriptio Moldaviae. *Așadar, oamenii acelui început de veac XVIII prețuiau valoarea terapeutică deosebită a izvoarelor minerale. Și dacă asemenea izvoare erau încă necunoscute, un secol mai tîrziu ele vor deveni realitate. În 1801 primele izvoare minerale de la Slănic au fost descoperite și foarte curînd efectul lor tămăduitor a început a fi tot mai apreciat. Analizele chimice efectuate în anul 1852 le-au sporit și mai mult faima. Aceste analize au dus la concluzia că izvoarele de aici rivalizau cu cele de la Vichy, Karlovy-Vary, Aix-les-Bains și alte stațiuni vestite ale vremii. Apele clorurobicarbonatate sodice, carbogazoase, ușor sulfuroase, atermale se dovedeau (și se dovedesc) utile în numeroase afecțiuni: ale aparatului digestiv și glandelor anexe (maladia ulceroasă, ulcer gastro-duodenal, gastrite, litiază biliară, ficat operat, urmările hepatitei epidemice), ale celui respirator (traheobronșite, enfizem pulmonar) și a celui renal, avînd, totodată o benefică acțiune asupra sistemului nervos.*

Căci, alături de efectul miraculos al apelor minerale, Slănic Moldova beneficiază și de un cadru natural cu totul deosebit. „Aici — scria Alexandru Vlahuță în România pitorească *— valea se închide din toate părțile: o bară de munți o prind la mijloc și apele clocotă grămădite ca-ntr-o pîlnie. Pe fundul văii, de o parte și de alta a Slănicului, se înalță hoteluri mari, vile atrăgătoare răsar dintre copaci, drumuri albe, netede se-ndoaie molatic peste tăpșanele verzi, cărări pietruite se cață pe brîiele măgurilor, pe sub bolți de ramuri, chioșcuri neașteptate-ți ies în cale: de sus te strigă vîrfurile munților Cerbul, Puful să-și arate poienile lor înflorite și largile lor priveliști peste clocotișul codrilor, înspre Poiana Sărată de la trecătoarea Oituzului și-nspre «Poarta vînturilor» de la Nemira Mare".*

Aceste calități au determinat apariția primelor instalații balneare, începînd din 1877, stațiunea devenind curînd cunoscută în întreaga țară. Veneau — scria în 1886 Nicolae Gane — „bărbați, femei, copii, oameni de toată mîna, de toate vîrstele, din toate unghiurile țării, în felurite costume: de la postavul cel subțire occidental, pînă la șăiacul monăstiresc, de la mătasa de Lyon pînă la altița de la Rucăr, într-un cuvînt adunătura cea mai pestriță, cea mai zgomotoasă și mai pitorească care se poate vedea, furnică în tot timpul sezonului de băi".

În afară de cură, care atunci, ca și astăzi, era internă, cît și externă (băi calde sau reci potrivit recomandărilor medicale), vilegiaturiștii puteau face numeroase excursii: cea mai obișnuită la Cascadă, iar pentru cei experimentați, peste munte, la Poiana Sărată — „cea mai interesantă plimbare din Slănic, împănată cu oarecare greutăți și mici pericule ce îmboldeau și mai mult entuziasmul tinerilor călători" (N. Gane).

Distrusă în cursul primului război mondial și refăcută ulterior, stațiunea cunoaște abia în ultimele două decenii deplina valorificare a calităților ei multiple, asigurînd posibilități de cazare (numeroase vile modernizate, două hoteluri de mare capacitate) și cură balneară (o bază de tratament nouă bine înzestrată) pentru 50 000 turiști de-a lungul întregului an, stațiunea funcționînd în toate sezoanele.

Tratamentul (individualizat și sub supravegherea continuă a personalului medical) îmbracă forme complexe: hidro, balneo, electro și masoterapia (masajul), apoi cultura fizică medicală (o complexă bază sportivă s-a dat recent în folosință), termoterapia, climatoterapia și firește cura internă cu ape minerale și acțiunea cadrului natural asupra organismului. O noutate pentru sezonul de iarnă: pîrtia de schi, prevăzută pentru cei mici cu telebabyschi.

Scriind despre salinele Moldovei, Dimitrie Cantemir consemna că tăietorii de sare („șaigăii" cum sînt numiți într-un document de la Petru Șchiopul), „după ce scot bolovanii de sare, ei lasă în tot locul, din aceeași sare cum e cristalul [stîlpi] ca să sprijine pămîntul și săpăturile". Într-una din aceste grote rezultate din exploatarea, de demult, a sării, la Tg. Ocna a fost amenajat un sanatoriu subteran (aparținător, de asemenea, de complexul balnear Slănic Moldova), dotat cu instalațiile necesare unei cure complexe și sub îndrumarea unui colectiv de cadre medicale de specialitate din stațiunea Slănic, unde timp de cîte patru ore pe zi pacienții pot beneficia de un tratament deosebit de eficace în afecțiunile respiratorii.

Într-un cadru natural deosebit, și cu efecte pe multiple planuri (astăzi deplin valorificate), Slănicul își merită supranumele de „perlă" a Moldovei.

ALBANIA MEDIEVALĂ
REZISTĂ INVAZIILOR

STEFANAQ POLLO, ARBEN PUTO

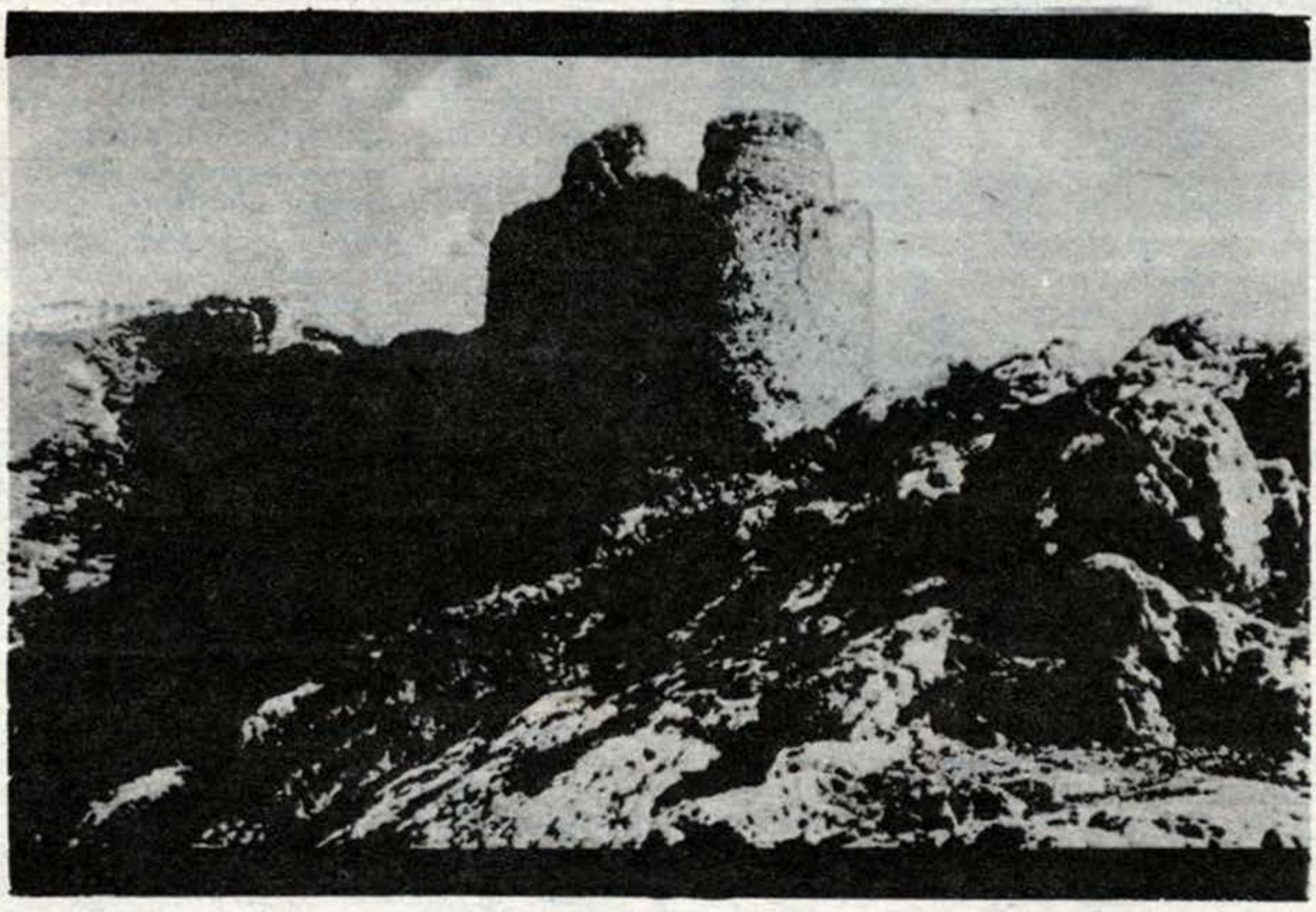

Ca descendenţi ai vechilor iliri, albanezii au acordat o importanţă cu totul excepţională existenţei formaţiunilor ilire de pe coasta orientală a Adriaticii, ei fiind în posesia unor mărturii arheologice de maximă importanţă pentru tot spaţiul sud-est european. După colonizarea greacă a litoralului ilir (în anul 627 î.e.n., este fondată colonia Epidamnos sau Dyrrachium, Durrësul de azi), ştirile despre perioadă sporesc. Atestarea mai multor formaţiuni ilire cu conducători destoinici, între care, în jurul anului 230 î.e.n., este semnalată regina Teuta, care declanşează un mare atac împotriva grecilor, impunînd regatul ilir printre marile state din bazinul mediteranean, formează obiectul unor studii de un deosebit interes. Intervenţia romană în conflictul dintre iliri şi coloniile greceşti o obligă pe Teuta să ceară pace. Curajosul popor ilir, care, în ultimele secole ale independenţei sale politice, s-a luptat glorios contră grecilor şi apoi a romanilor, ameninţînd uneori imperiul, a sfîrşit prin a cunoaşte stăpînirea romană. Cu toate desele revolte ale ilirilor, în perioada dominaţiei romane (167 î.e.n.-395 e.n.), pe întreg litoralul Adriaticii a înflorit o splendidă civilizaţie latino-iliră, care a dat Romei mai mulţi împăraţi. Invazia slavă i-a constrîns pe iliri să se refugieze în munţii Albaniei, supravieţuind, ca singurii urmaşi direcţi ai anticilor iliri, şi asigurîndu-şi continuitatea în spaţiul actual.

Răspîndirea geografică şi etnogeneza poporului albanez au stat şi în atenţia unei importante Conferinţe naţionale privind formarea poporului albanez, a limbii şi culturii sale, ce a avut loc la Tirana, în iulie 1982, cu participare internaţională. Din ţara noastră au susţinut comunicări acad. Emil Condurachi şi prof. Haralambie Mihăescu, care au adus însemnate clarificări asupra tematicii puse în discuţie.

Epocile mai îndepărtate din trecutul poporului albanez sînt amplu evocate şi în Istoria Albaniei, apărută sub semnătura pres-

tigloşilor cercetători Stefanaq Pollo (participant la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, desfăşurat la Bucureşti, în august 1980) şi Arben Puto, cu colaborarea lui Kristo Frasheri şi Skënder Anamali, lucrare publicată şi în limbi străine: o ediţie în limba franceză (Paris, 1974, prefaţată de Maurice Baumont[1]) şi o alta, revăzută şi adăugită, în limba engleză (Londra, 1981), din care reproducem într-o formă prescurtată fragmentele care urmează.

În lucrarea lor History of Albania, autorii menţionaţi consacră cîteva capitole creării statelor feudale albaneze, în condiţiile luptei lor împotriva stăpînirii, de aproape nouă secole, a Imperiului bizantin, care i-a succedat celui roman. Stefanaq Pollo şi Arben Puto, cunoscuţi cititorilor noştri prin anterioarele lor contribuţii ştiinţifice în Magazin istoric, aduc numeroase date inedite şi explicaţii istorice concludente ale acestui proces, insistînd asupra originalităţii fenomenului, în contextul istoriei celorlalte popoare din spaţiul sud-estului european.

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

Dr. Gelcu MAKSUTOVICI

Unde s-a născut

La Chanson de Roland?

La Chanson de Roland. *În imagine: un episod localizat în Albania, nu în Spania!*

În p. 52: *fortăreaţă medievală albaneză, aflată în sudul Tiranei*

În jurul anului 1080, teritoriul Albaniei a devenit scena unor evenimente de importanţă europeană şi, într-o oarecare măsură, determinante pentru destinul Imperiului bizantin. Este vorba despre lungul război dintre normanzii veniţi din Italia meridională şi forţele imperiale bizantine. Lupta a început în luna mai 1081. Armata normandă, condusă de Bohemund, fiul lui Robert Guiscard, duce de Apulia, a pus piciorul pe coasta albaneză a Mării Ionice — cotropind Vlora, Kanina, Jeriko, Byllis şi Butrint (Buthroton) — şi făcînd acolo joncţiunea cu Guiscard. În drum spre Durrës, în dreptul promontoriului Glossa, o furtună puternică a pus la grea încercare flota normandă. Cu toate acestea, invadatorii au încercuit rapid Durrësul şi de pe mare, şi de pe uscat. Dar, în luna iunie, bizantinii au primit ajutor de la flota veneţiană, care a înfrînt-o pe cea normandă la nord, lîngă promontoriul Palia (astăzi Pallës). Cîteva zile mai tîrziu, trupele veneţiene au debarcat, iar unităţile bizantine, ieşite din Durrës, au impus normanzilor o nouă retragere, pînă în apropiere de Pressia (astăzi Preeza).

În contextul acestor evenimente şi ca rezultat al situaţiei geografice a ţării lor, albanezii au luat o atitudine de o importanţă deosebită. Guiscard i-a invitat pe conducătorii lor să lupte de partea sa, dar aceştia au refuzat; dimpotrivă, ei au promis să-l ajute pe împăratul bizantin Alexios I (1081-1118). În octombrie 1081, împăratul a venit în Albania, în fruntea unei armate, şi — după cum notează fiica lui, Anna Comnena[2] —, fără a mai aştepta ajutorul forţelor albaneze, a atacat trupele lui Guiscard, nu departe de oraşul asediat. În acelaşi timp, ducele de Durrës, George Pale logul, a sărit în sprijinul monarhului bizantin, care îi era cumnat. Normanzii i-au înfrînt însă şi pe Alexios I, şi pe duce.

În februarie 1082, cu ajutorul veneţienilor stabiliţi în

---

[1] Nume de prestigiu al ştiinţei istorice universale, profesorul Maurice Baumont, membru al Institutului Franţei, despre a cărui personalitate cititorii noştri au fost informaţi în mai multe rînduri (*Magazin istoric*, nr. 7/1967, 12/1969, 5/1975), este autorul a numeroase lucrări, dintre care menţionăm: *Dezvoltarea industrială şi imperialismul colonial. Falimentul păcii. Abdicarea lui Wilhelm II. Afacerea Eulenburg, Afacerea Dreyfuss, Europa între anii 1900-1914. Originile celui de-al doilea război mondial, Marea conjuraţie împotriva lui Hitler* (apărută şi în versiune românească, la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, în 1977).

[2] După moartea tatălui ei, Anna Comnena (1083-1148) a încercat să-l urce pe tron pe soţul ei, Nikephoros Bryennios. Eşuindu-i planul, ea s-a consacrat exclusiv redactării *Alexiadei*, istoria bizantină între anii 1069 şi 1118, o ardentă apologie a tatălui său, împăratul Alexios I.

oraș, Guiscard a cucerit Durrësul. Mai tîrziu, el s-a reîntors în Italia, pentru a reprima o revoltă atițată de bizantini, în timp ce fiul său, Bohemund, a rămas în Albania, unde a repurtat noi succese. Dar aceste victorii nu au avut urmări durabile. În 1084, Guiscard s-a văzut nevoit să-și retragă toate forțele normande din Albania.

Războiul normand contra Bizanțului a marcat profund întreg veacul XI. El a stimulat imaginația multor povestitori din epocă, printre care și a unor franci. Bardul Turoldus a dedicat un cîntec epic acestei expediții, care s-a grefat, bizar, pe istoria războiului contra sarazinilor din Spania. Aventura a fost atribuită lui Carol cel Mare și inclusă în *Chanson de Roland*, sub forma episodului lui Baligant, respectiv relatarea răzbunării lui Carol cel Mare împotriva sarazinilor, care îi întinseseră cursa fatală lui Roland, comandantul ariergărzii sale[1]. Or, adevăratul teren al acestor evenimente a fost Albania, și nu Spania. Francii, sarazinii și bascii erau, de fapt, normanzii, bizantinii și albanezii. În spatele lui Carol cel Mare se ascunde Guiscard, duce de Apulia; Baligant este Paleologul, duce de Dyrrachium; Canabeus, eroul din *Chanson de Roland*, este împăratul Alexios I, în timp ce Roland nu este altul decît Bohemund, care a cerut ajutorul tatălui său. Numele locurilor pe care le întîlnim în strofele poemului dovedesc și ele că *Chanson de Roland* are ca loc de desfășurare a acțiunii Albania. „La terre débire", din ultima strofă a cîntecului epic *Chanson de Roland*, este, de fapt, *la terre d'Ebire* sau, mai exact, *la terre d'Epire* (pămîntul Epirului) ș.a.m.d., Butrentrot = Buthroton; Jericho = Ieriko; Belidos=Byllis. Denumirile *Gloz* și *Balle* evocă cele două mari înfrîngeri navale pe care le-au suferit normanzii în dreptul promontoriilor Glossa și Palia. Numele Dyrrachium nu lipsește nici el, dar apare într-o formă alterată, pentru a înșela atenția cititorului; altminteri transplantarea evenimentelor pe teritoriul Spaniei ar fi părut neverosimilă. Conform unei legende medievale, Dyrrachium a fost fondat de Zete și Amphion; în *Chanson de Roland*, scopul precis și imediat al lui Carol cel Mare era de a cuceri *Imphe*, o variantă a lui Amphion! Într-una dintre versiunile celebrului poem epic, numele *Albeigne* este înlocuit cu *Balia*. Substituție nu lipsită de importanță. În evul mediu, Balia (capul Paliá) constituia ieșirea la mare a provinciei Albania. Meritul acestor identificări revine bizantinistului Henri Grégoire, deși nu trebuie omise și contribuțiile succesorilor lui.

Alianțe efemere

În 1096, albanezii au suferit șocul armatelor din prima cruciadă: francezii din nord, conduși de contele de Vermandois și ducele de Normandia; provensalii, în frunte cu Raymond, conte de Toulouse și Ademar de Monteil, episcop de Puy; normanzii din Italia, cu conducătorii lor, Bohemund și Tancred; în trecerea lor, toți au pustiit țara.

Ani de zile mai tîrziu, în 1107, ginerele regelui francez Filip I, Bohemund I de Tarent, devenit prinț de Antiohia, a preluat o nouă expediție către coasta albaneză, debarcînd la Avlona. Istoria s-a repetat. Durrësul a fost asediat. Alexios I Comnen a sosit iarăși și, încă o dată, Albania a devenit scena operațiilor militare, pînă în momentul cînd, în 1108, Bohemund, silit să facă pace, s-a retras înfrînt în Italia.

La începutul sec. XII, regiunile albaneze erau fărîmițate din punct de vedere politic. Ținuturile situate la sud de Drin, incluzînd provincia Arbanon, reveneau puterii bizantine. Regiunile din nord erau încorporate în frontierele statului Dioclea, întemeiat, în secolul precedent, de feudalii locali slavi și albanezi. Regiunile din nord-est (vechea provincie Dardania), care suferiseră, în ultimele două veacuri, o puternică colonizare slavă, se găseau sub controlul feudalilor sîrbi din Ragusa.

Către mijlocul sec. XII, normanzii, conduși de Roger II Guiscard, regele Siciliei, au efectuat cea de-a treia expediție pe litoralul albanez, fără nici un rezultat apreciabil. Cea de-a patra campanie a fost lansată în 1185. La 6 iunie, o mare armată, de 80 000 oameni, condusă de Guillaume II cel Bun, regele Siciliei, aliat cu Frederic Barbarossa, a luat Durrësul. Orașul a fost parțial incendiat. În final, tentativa s-a soldat cu un eșec.

Un timp, Imperiul bizantin a reușit să-și restabilească autoritatea asupra teritoriilor Ragusa și Dioclea. Dar, odată cu moartea împăratului Manuel I Comnen (în timpul lui, imperiul a cunoscut o perioadă de strălucire), în 1180, Bizanțul a căzut într-o profundă criză politică internă, ceea ce a permis nobililor sîrbi, bulgari și diocleeni să-și recîștige independența. Conducătorii Arbanonului și ai districtelor învecinate au înlăturat și ei jugul bizantin. Către 1190, s-a născut principatul Arbania, primul stat albanez medieval.

Informațiile de care dispunem despre începuturile acestei comunități sînt fragmentare. Avea capitala la Kruja, cel mai important oraș al vechiului Arbanon. Primul ei suveran, arhontele Progon (1190-1198), era asistat de șefii locali ai cantoanelor. La început, principatul cuprindea aproape jumătate din actuala Albanie de Nord, excepînd orașele de cîmpie: Durrës, Lezha, Shkodra, Drisht etc.

În timpul domniei arhontelui Gjin (1198-1206), fiul lui Progon, Bizanțul a căzut sub loviturile celei de-a patra cruciade. La 13 aprilie 1204, cruciații au ocupat Constantinopolul și l-au prădat. Un pericol grav amenință acum, din vest, principatul Arbania. Împărțirea imperiului prăbușit[2] a dat Republicii Veneția,

[1] Ca și alte cîntece epice ale vremii, *Chanson de Roland*, redactat inițial în sec. IX, de cronicarul franc Eghinhard, a cunoscut, de-a lungul secolelor, mai multe variante. În versiunea lui Eghinhard, secretarul lui Carol cel Mare, Roland este un erou din timpul lui Carol cel Mare, mort într-o luptă cu bascii, pe cînd se întorcea dintr-o expediție în Spania (778).

[2] În aprilie 1204, Alexios și David Comnen au întemeiat un stat bizantin în nordul Anatoliei, cunoscut sub numele de Imperiul bizantin de Trapezunt. O lună mai tîrziu, Balduin

pe lîngă alte posesiuni, provinciile Durrës, Arbania, Glavinica, Vagenetia și Drinoupolis. În același an (1204) senatul venețian a creat ducatul de Durrës, pregătind anexiunea la el a Arbaniei.

I-a revenit lui Dimitrie (1206-1216), alt fiu al lui Progon, misiunea de a rezista amenințării venețiene, căreia i-a făcut față cu succes. Dimitrie nu a fost un simplu arhonte, ca predecesorul său, ci, la fel ca marele jupan vecin, un *magnus archonte* sau, cum îl numea papa Inocențiu III (1198-1216), un *Arbanensis princeps*. Cu toate acestea, Dimitrie nu a avut puteri depline, de vreme ce era obligat să ceară, pentru orice act mai important, aprobarea celor 15 conducători ai cantoanelor sale.

Conflictul Arbaniei cu Veneția s-a datorat în primul rînd faptului că aceasta din urmă vroia să anexeze Durrësul. De aceea, Arbania a trebuit să-și asigure frontierele. Ea a stabilit bune relații de vecinătate cu despotatul Epirului, format în 1204, în sudul Arbaniei, pe teritoriul Vechiului Epir. Marele arhonte Dimitrie s-a apropiat și de fostul său dușman, marele jupan Ștefan Nemania, căsătorindu-se cu prințesa Comnena, fiica monarhului sîrb și nepoata împăratului bizantin Isaakios III Komnenos. De asemenea, Arbania a încheiat un acord comercial cu Ragusa, acord care compensa lipsa schimburilor comerciale cu Veneția. Prințul Dimitrie s-a gîndit să-și asigure și sprijinul acerbului rival al Veneției, puternicul papă Inocențiu III, căruia i-a mărturisit intenția sa de a reveni în sînul bisericii, instituție pe care fratele său Gjin o părăsise cu cîțiva ani mai înainte. Ameliorarea relațiilor lui Dimitrie cu papa a fost efemeră. Neînțelegerile dintre cele două părți cu privire la orașul Durrës au redeschis conflictul. Se dovedea că principatul Arbaniei și-ar fi putut face eventual prieteni, nu și aliați. În 1208, ducele venețian Pietro Ziani l-a instigat împotriva Arbaniei pe George, regele Diocleei vecine, dar fără succes. În 1213, la Durrës a izbucnit o răscoală orășenească; ea a fost în defavoarea marelui arhonte Dimitrie și în favoarea despotului Mihail Angelos Comnenul. După ce a ocupat orașul, acesta i-a alungat complet pe venețieni de pe teritoriul Albaniei.

Principatul Arbaniei și-a menținut independența în tot timpul domniei lui Dimitrie. La moartea sa, în 1216, unul dintre șefii locali, Grigorie Kamona, a luat-o de soție pe prințesa Comnena, văduva lui Dimitrie, și a fost proclamat arhonte de Arbania. Totuși, de-a lungul acestor cîteva decenii, provincia Arbania și-a menținut o oarecare autonomie internă. Grigorie Kamona, deși vasal, a continuat să guverneze țara pînă la moartea sa. I-a urmat la conducere ginerele său, arhontele Goulam.

Regatul fără rege

Statutul de autonomie al Arbaniei a fost rezultatul politicii de concesii duse de suveranii străini, interesați să evite orice ridicare la luptă a populației locale. Dar împăratul dela Niceea, Theodoros II Laskaris, n-a respectat această autonomie, instalînd în provincia Arbania un guvernator militar bizantin, cu numele de Constantin Chabaron; astfel încît, în 1257, monarhul bizantin a trebuit să înfrunte o răscoală a populației albaneze. În a sa *Chronike Syngraphe*, preotul niceean Acropolites ne dă cîteva informații interesante despre această revoltă, care pînă la urmă a fost înăbușită, dar numai cu ajutoare venite din Asia Mică. În felul acesta, dominația bizantină a fost restabilită pentru a patra oară în Albania. Provincia Arbania și-a menținut însă autonomia administrativă.

În a doua jumătate a sec. XIII, istoria locurilor a înregistrat un alt personaj principal al evenimentelor: Carol I de Anjou, regele Siciliei, un descendent al dinastiei franceze domnitoare, fratele lui Ludovic IX cel Sfînt (1226-1270), regele Franței. În 1269, Carol I de Anjou a debarcat în Albania. Dar regele angevin nu cunoștea țara. Trupele franceze, italiene și arabe aduse din Italia n-au fost suficiente pentru a sfărîma rezistența albanezilor. Luptele pentru ocuparea Durrësului, devenit acum o comună independentă, au durat doi ani și au sfîrșit prin negocieri. Nobilii albanezi au cerut independența țării. Pentru a pune capăt rezistenței lor, Carol de Anjou n-a ezitat să le promită crearea unui regat albanez, orășenilor — autonomie comunală, iar comunităților tribale — dreptul de a se administra singure. În urma acestor promisiuni, armata lui Carol de Anjou a putut intra în Durrës. La 21 februarie 1272, Carol I a proclamat la Napoli formarea regatului Albaniei (*Regnum Albaniae*), a cărui coroană și-a atribuit-o. Teritoriile noului regat se întindeau de la Drin, în nord, pînă la linia Vlora-Berat, în sud. Înzestrați cu domenii și titluri, după ierarhia feudală occidentală, nobilii locali păreau satisfăcuți, dar înțelegerea a fost de scurtă durată. Încetul cu încetul, feudalii francezi și italieni veniți în Albania au acaparat toate posturile importante ale regatului și cele mai mari domenii ale țării. Promisiunile de autonomie au fost repede date uitării, iar decretele care confirmau privilegiile — violate. Exploatarea intensivă exercitată de feudalii francezi a provocat nemulțumirea țăranilor și orășenilor. Pentru a contracara opoziția nobililor albanezi, Carol a arestat un mare număr dintre ei, luîndu-i ostateci în închisorile italiene. De aceea, în 1280, cînd au început osti-

(Continuare în p. 60)

de Flandra, ales împărat cu sprijinul Veneției, a fost încoronat la Sf. Sofia și a primit un sfert din teritoriul bizantin. Jumătate din rest a revenit Veneției, iar ocalaltă jumătate — cavalerilor latini, ca fiefuri imperiale. Astfel se întemeia Imperiul latin de Constantinopol. Doi ani mai tîrziu, s-a mai întemeiat și Imperiul bizantin de la Niceea, ca state succesorale ale vechiului Bizanț.

GORDON W. PRANGE

În numerele anterioare ale revistei, cititorii noştri au putut urmări evoluţia situaţiei politice şi militare pe teatrul de război din Pacific, în prima jumătate a anului 1942, planurile japoneze, pregătirile pentru riposta americană, dispozitivul forţelor angajate în luptă, acţiunile care au precedat confruntarea decisivă. Ajungem la deznodămîntul marii bătălii navale pentru Midway, care a marcat epuizarea iniţiativei strategice a Japoniei.

Fără a anticipa bilanţul bătăliei şi concluziile generale de ordin strategic, tactic şi logistic — care vor fi tratate pe larg în numărul viitor al revistei — să semnalăm numai un amănunt concret, care a atîrnat greu în balanţa înfruntării dintre avioanele şi navele americane şi nipone. Este vorba despre măsurile de prevedere ce se impuneau atît la bordul portavioanelor nipone, cît şi al celor americane. Preocupaţi exclusiv de misiunea lor ofensivă — mai întîi bombardarea insulelor Midway, apoi pregătirea atacului asupra flotei americane —, comandanţii japonezi, presaţi permanent de timp, au neglijat o serie de reguli de precauţie elementare. După cum s-a văzut, simultan cu recuperarea avioanelor care participaseră la bombardarea instalaţiilor militare de pe atolul Midway, amiralul Nagumo, acţionînd în baza informaţiilor primite în ultimul moment, a ordonat rearmarea cu torpile şi pregătirea de luptă a forţei aeriene disponibile, în vederea lansării atacului asupra navelor americane. Aşa încît, în momentul atacului american, bună parte din avioanele japoneze se aflau deja pe punte, gata armate şi cu plinul de carburant făcut. Ceea ce a majorat considerabil pericolul unor incendii şi explozii secundare, în cazul primirii de lovituri directe.

În cealaltă tabără, măsurile de protecţie au fost, în schimb, prompte şi eficiente, ceea ce a sporit avantajul american. Cînd a devenit clar că un atac nipon este iminent, punţile navelor au fost imediat degajate de orice materiale inflamabile, în conductele şi rezervoarele de carburanţi s-a pompat bioxid de carbon, iar o cisternă suplimentară conţinînd 800 galoane (circa 3 tone) de benzină uşoară de aviaţie a fost aruncată peste bord. Instalaţiile de combatere a incendiilor erau gata în orice clipă. Astfel se explică, în bună parte, diferenţa substanţială între efectul pe care l-au avut bombardamentele în rîndul celor două flote.

Desigur, această situaţie este numai unul dintre numeroşii factori care au concurat la asigurarea victoriei americane de la Midway. Dar, şi în acest caz, s-a dovedit cît de importantă este menţinerea unui echilibru raţional între ofensivă şi defensivă, între îndrăzneală şi prudenţă, măsurile aşa-zis „pasive" căpătînd, uneori, un rol determinant pentru succesul misiunii de luptă.

Redăm în continuare, din monografia prof. Gordon W. Prange Miracolul de la Midway, publicată postum în 1982, tabloul luptelor din zilele hotărîtoare pentru soarta bătăliei: 4-6 iunie 1942.

Prudenţă contra dispreţ

Dacă amiralul nipon Nagumo ar fi modificat cu numai 15 minute mai devreme direcţia de înaintare a portavioanelor sale, el ar fi evitat, poate, întîlnirea din acea dimineaţă, cu piloţii contraamiralului Raymond Spruance, comandantul Escadrei speciale 16. Dar chiar şi aşa, Nagumo nu se găsea acolo unde se presupusese iniţial, atunci cînd bombardierele în picaj şi avioanele de vînătoare de pe portavionul american Hornet au ajuns la locul indicat. De fapt, nevăzînd flota japoneză la punctul probabil de interceptare, comandorul ing, comandantul forţei aeriene de pe Hornet, nu a adoptat tactica prescrisă a „pătratului lărgit", respectiv nu a schimbat mereu direcţia sub un unghi de 90 grade, ceea ce, în condiţiile atmosferice ale acelei zile, i-ar fi dat posibilitatea să cerceteze suprafaţa oceanului pe o rază de 50 mile. El a continuat să zboare în aceeaşi direcţie, pe o distanţă de 50 mile, revenind apoi la bordul portavionului cu 20 avioane. Alte 13 bombardiere au fost nevoite să aterizeze forţat pe Midway, din lipsă de carburant. În plus, toate cele 27 avioane de vînătoare din escorta de pe Hornet, rămînînd şi ele fără combustibil, s-au pierdut în largul oceanului. O parte din piloţii lor au fost salvaţi abia în zilele următoare.

John Waldon, comandantul escadrilei de bombardiere torpiloare de pe Hornet, dînd dovadă de o uimitoare intuiţie, a schimbat cursul pe direcţia vest-nord-vest, descoperind flota inamică. La 4 iunie, ora 9.18, el a început atacul. Era exact în clipa în care portavioanele japoneze încheiaseră recuperarea aparatelor care participaseră la atacul asupra insulelor Midway. Circa 35 avioane japoneze de vînătoare Zero şi un ucigător foc antiaerian de pe crucişătoarele şi distrugătoarele din escortă au întîmpinat greoaiele bombardiere americane. În următoarele minute, toate cele 15 bombardiere torpiloare americane, lente, greu manevrabile şi lipsite de acoperirea propriilor avioane de vînătoare, s-au prăbuşit, fără ca vreo torpilă să-şi atingă ţinta. A supravieţuit un singur pilot, cules din mare a doua zi. Nici cele 14 bombardiere torpiloare de pe portavionul Enterprise nu au avut o soartă mai bună: numai patru dintre ele, toate grav avariate, au mai putut reveni la bord. Au reuşit să-şi lanseze torpilele foarte puţini piloţi, dar fără nici un efect.

A contribuit oare sacrificiul piloţilor de pe bombardierele torpiloare la obţinerea victoriei americane de la Midway? Subiectul a comportat multe discuţii. Părerea cea mai răspîndită este că aceştia au jucat un rol valoros, eroic, distrăgînd atenţia japonezilor de la iminentul atac al bombardierelor în picaj. Alţii susţin că meritul acestei operaţii de diversiune revine mai ales avioanelor de vînătoare de pe Enterprise, deoarece timpul scurs după nefericitul atac al bombardierelor torpiloare ar fi fost suficient pentru a permite Zero-urilor să ia altitudine. Această din urmă interpretare pare a fi sprijinită şi de mărturiile din sursă japoneză.

Dar trebuie luaţi în considerare şi alţi factori. Comandanţii niponi ar mai fi putut să-şi modifice priorităţile, pentru că ei reperaseră din timp bombardierele în picaj americane; pentru a face faţă noii ameninţări din partea bombardierelor în picaj americane, ei ar fi putut întoarce o serie de avioane din acoperirea aeriană a portavioanelor. Dar, obsedaţi de tehnica atacului cu torpile, în care piloţii lor excelau, japonezii s-au concentrat asupra bombardierelor torpiloare inamice, deşi americanii nu se distingeau defel în operaţia de lansare a torpilelor. Cît priveşte torpilele lor, ele erau de o calitate atît de proastă, încît atunci cînd exploda una era un adevărat eveniment.

Dincolo de toate aceste consideraţii, atacurile americane, fie cele de la sol, fie cele de pe portavioane, oricît vor fi fost ele de ineficiente, au ţinut în şah escadra specială a lui Nagumo, în tot cursul dimineţii. Piloţii de pe avioanele de vînătoare, în special, s-au aflat sub o tensiune permanentă. Cel puţin sub acest aspect, fiecare american care a participat la acţiune şi-a adus contribuţia la scorul final al înfruntării.

Atac dinspre soare

Escadrila de bombardiere în picaj de pe Enterprise, condusă de lt. comandorul Wade McClusky, a ajuns şi ea la probabilul punct de interceptare, fără a descoperi flota inamică. Consultîndu-şi în grabă harta, McClusky a hotărît să mai zboare 35 mile pe cursul iniţial, apoi să vireze spre nord-vest, paralel cu direcţia probabilă de înaintare a flotei japoneze. Amiralul Nimitz a apreciat ulterior că această opţiune a fost „una dintre cele mai importante decizii de luptă, cu rezultate hotărîtoare". La ora 9.55, McClusky a observat un distrugător ieşit din formaţie şi, urmărindu-l, a ajuns din urmă grosul flotei japoneze.

În acele momente, portavioanele lui Nagumo nu navigau în formaţie ordonată. Manevrele repetate pe care trebuiseră să le efectueze, pentru a evita proiectilele lansate de bombardierele torpiloare-americane, dispersaseră formaţia, astfel încît, portavionul Hiryu, aflat mai departe pe direcţia nord-est, a scăpat, într-o primă etapă, atenţiei avioanelor atacatoare. În clipa în care observatorul de pe Kaga a strigat „Bombardiere în picaj!", căpitanul Takahisa Amagai, şeful aviaţiei de pe portavion, nu şi-a putut stăpîni admiraţia profesională: „Splendidă tactică: au lansat atacul dinspre soare, folosindu-se de paravanul de nori".

Era ora 10.22. Primele trei bombe nu şi-au atins ţinta. Apoi locotenentul Earl Gallaher, lansîndu-şi bomba de 250 kg de la numai 700 metri, a lovit pupa în zona tribord, chiar în mijlocul avioanelor masate pentru decolare. Într-o clipă, puntea de zbor s-a transformat într-un infern. Următoarele două bombe au căzut una lîngă alta, în apropierea elevatorului prova. Una dintre ele a pătruns prin elevator şi a explodat în hangarul de avioane de pe puntea inferioară. Suflul exploziei l-a ucis pe căpitan şi pe toţi cei aflaţi pe puntea de comandă.

Formaţia locotenentului Richard Best a atacat portavionul Akagi. În mod normal, cele două bombe de 450 kg nu ar fi trebuit să producă distrugeri fatale. Însă bombardierele în picaj surprinseseră portavioanele japoneze cu punţile de zbor pline de avioane armate cu bombe şi cu plinul de combustibil făcut. Exploziile secundare şi explozia în lanţ a avioanelor pregătite de decolare au transformat, în scurt timp, întregul portavion Akagi într-un „iad de flăcări", după expresia contraamiralului Kusaka, şeful de stat major al grupului de portavioane.

Portavionul Yorktown a amînat lansarea avioanelor pînă la ora 8.38. Comandorul M.A. Arnold, şeful aviaţiei de pe Yorktown, a ordonat comandanţilor de escadrilă să ţină cursul spre est de ultima poziţie cunoscută a flotei inamice, presupunînd (corect) că japonezii vor schimba direcţia de mers, pentru a nu se apropia prea mult de atolul Midway. Aceste instrucţiuni, plus întîrzierea lansării s-au dovedit cît se poate de propice pentru partea americană. Urmînd traseul astfel stabilit, grupul de bombardiere în picaj, de sub comanda lt. comandorului Maxwell Leslie, a reperat flota inamică la ora 9.45. La 10.25 el a declanşat atacul, alegînd drept ţintă portavionul Soryu. Trei lovituri directe în tot atîtea minute, aliniate aproape perfect de-a lungul laturii babord, au provocat imediat incendii violente pe puntea superioară, urmate de explozii secundare în magaziile de bombe şi torpile, în depozitul de muniţii şi în rezervoarele de benzină pentru avioane. Dintre cele trei portavioane lovite în cursul atacului, Soryu a suferit avariile cele mai grave, cu efect imediat.

În trei minute, bombardierele în picaj americane au realizat ceea ce valurile de atac precedente nu reuşiseră să înfăptuiască în trei ore. Trei factori, în principal, au determinat acest succes uimitor al părţii americane: hotărîrea lt. comandorului McClusky de a

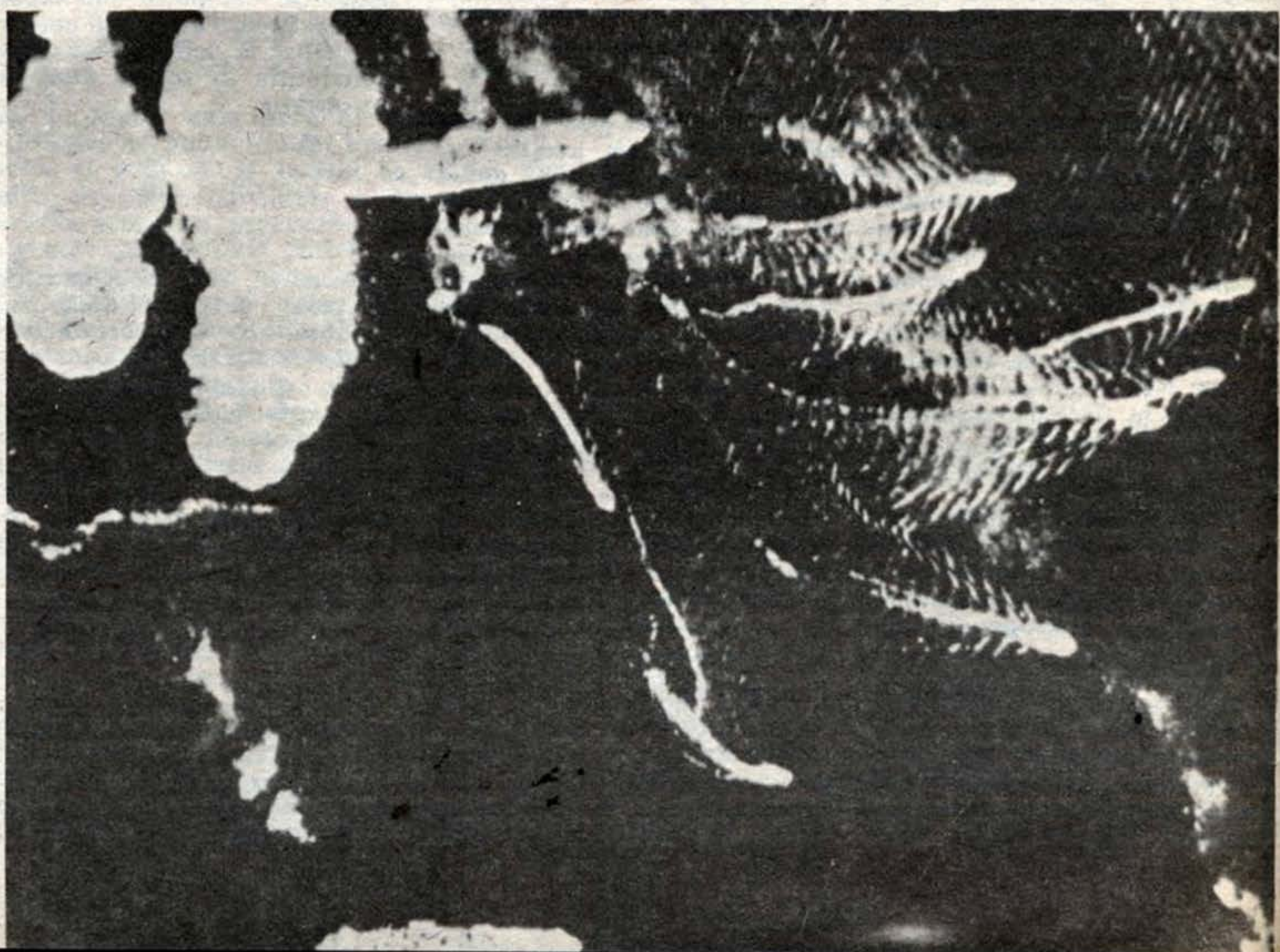

Bombardierele americane descoperă un convoi de nave ce transportă trupe japoneze... care se dispersează, ca o aglomerație de pești, în toate direcțiile (p. 58)

continua căutarea flotei japoneze, dincolo de punctul probabil de interceptare, intrarea în acțiune, aproape simultană, a avioanelor de pe Enterprise și a celor de pe Yorktown și faptul că avioanele de vînătoare Zero ale japonezilor au fost excesiv preocupate să interzică atacul bombardierelor torpiloare.

O eroare explicabilă

Trei dintre cele patru portavioane nipone au fost grav avariate. La bordul navei-amiral Akagi, șeful de stat major Kusaka, care evalua situația cu luciditatea-i obișnuită, a hotărît că a venit timpul să încredințeze comanda temporară a flotei contraamiralului Hiroaki Abe, comandantul grupului de crucișătoare, pînă la transferarea postului de comandă al amiralului Nagumo pe un alt vas. Atîta timp cît creierul flotei lor era încă intact, japonezii mai puteau continua lupta, avînd drept nucleu portavionul Hiryu, rămas neatins. La ora 11.45, Nagumo a reluat comanda flotei, de la bordul crucișătorului Nagara.

Între timp, la ora 10.54, contraamiralul Tamon Yamaguchi, comandantul Grupului 2 portavioane, aflat la bordul navei Hiryu, a lansat atacul asupra flotei americane, aruncînd în luptă întregul efectiv disponibil la acea oră — 18 bombardiere în picaj și șase avioane de vînătoare. 45 minute mai tîrziu, radarul de pe portavionul Yorktown a reperat valul de atac japonez. S-a ordonat redispunerea navelor în formație de luptă, cele șase distrugătoare formînd un ecran protector, în jurul portavionului flancat de crucișătoarele Astoria și Portland. În întîmpinarea atacatorilor s-au ridicat în aer 12 avioane de vînătoare Wildcat, plus încă șase, trimise ca întăriri din partea escadrei lui Spruance. În lupta aeriană care a urmat, numeroase avioane japoneze s-au prăbușit, pradă tirului antiaerian. Totuși, cîteva au reușit să străpungă barajul. Trei bombe de mare calibru au lovit puntea portavionului. Prin eforturi deosebite, echipajul a localizat incendiile, reparînd, într-un timp record, avariile de pe puntea de zbor și din sala mașinilor. La ora 14.37, portavionul și-a reluat locul în formație, dezvoltînd o viteză de 19 noduri. În aceste condiții, amiralul Fletcher, comandantul Escadrei speciale 17, a hotărît să-și mute postul de comandă pe crucișătorul Astoria.

La ora 13.20, contraamiralul Yamaguchi a ordonat lansarea celui de-al doilea val de atac împotriva portavioanelor americane. Ordinul de luptă preciza în mod expres că trebuiau lovite alte portavioane, nu cel avariat de primul val, considerat a fi scos definitiv din luptă. Escadrila de asalt japoneză era formată din 10 bombardiere torpiloare și șase avioane de vînătoare, sub comanda locotenentului Tomonaga, cel care condusese, în zorii aceleiași zile, atacul japonez asupra insulelor Midway. La ora 14.34, cinci bombardiere torpiloare japoneze, singurele care scăpaseră interceptiei avioanelor de vînătoare și tirului antiaerian, s-au îndreptat inexorabil spre țintă. Întîmplarea a făcut ca victima să fie, pentru a doua oară, tot portavionul Yorktown. Eroarea atacatorilor japonezi este perfect explicabilă: reparațiile efectuate cu promptitudine și faptul că nava înainta cu o viteză aproape normală, precum și asemănarea siluetei sale cu cea a portavionului-frate Enterprise erau elemente suficiente pentru a lăsa să se creadă că atacatorii aveau în vizor o altă țintă. Una după alta, două torpile au lovit în plin corpul navei. De data aceasta, izbiturile au fost fatale. La numai 10 minute după explozia primei torpile, portavionul avea o înclinație de 26 grade. Unica valoare a navei o reprezentau oamenii de la bordul ei.

Euforia se risipește

În cabina de comandă a portavionului Enterprise, contraamiralul Spruance și statul său major au analizat în grabă urmările primului atac asupra lui Yorktown și măsu-

rile ce urmau a fi întreprinse. Căpitanul Miles Browning, şeful de stat major al Escadrei speciale 16, a tras concluzia corectă că avioanele care au lovit nava americană proveneau de pe un portavion inamic încă neatins, pledînd cu înfocare pentru o ripostă imediată. Spruance a refuzat să se aventureze. În primul rînd, bombardierele sale nu erau încă gata de decolare. În al doilea rînd, el aştepta de la avioanele de cercetare un raport precis asupra amplasamentului flotei inamice. Incapa itatea de a localiza poziţia inamicului irosise deja destule forţe americane în acea zi. Contraamiralul Yamaguchi ar fi privit cu dispreţ prudenţa lui Spruance, dar — o dată în plus — americanul a fost acela care a adoptat hotărîrea cea mai indicată. După lansarea celui de-al doilea val de atac asupra portavionului Yorktown, flota japoneză a schimbat direcţia spre nord-est. Un atac american lansat in acel moment nu ar fi reuşit, după toate probabilităţile, să localizeze portavionul inamic şi nici nu ar fi putut schimba în vreun fel soarta lui Yorktown. Abia la ora 14.45, contraamiralul Spruance a primit ştirea mult aşteptată: raportul avioanelor de cercetare asupra poziţiei exacte a flotei nipone avea drept focar portavionul Hiryu. Imediat a ordonat decolarea întregii forţe aeriene disponibile — 24 bombardiere, de data aceasta fără escorta avioanelor de vînătoare, reţinute pentru protejarea propriilor portavioane.

Yamaguchi era în elementul său. În ciuda pierderilor suferite, amiralul japonez era încîntat de rezultatele primelor două valuri de atac. Pregătea febril cea de-a treia lovitură. La ora 15.31, Yamaguchi i-a raportat amiralului Nagumo: „După primirea informaţiilor necesare din partea avioanelor de cercetare, intenţionez să dirijez întreaga forţă aeriană care ne-a rămas (cinci bombardiere, cinci avioane torpilcare şi 10 avioane de vînătoare) pentru atacarea şi distrugerea restului forţelor inamice, pînă la lăsarea serii", iar la ora 16.00 a adăugat: „Rezultatele obţinute de cel de-al doilea val de atac: două lovituri de torpilă sigure asupra unui portavion din clasa Enterprise (altul decît cel bombardat în primul val)". Optimismul lui Yamaguchi pornea din convingerea că oamenii lui au scufundat sau au avariat grav două din cele trei portavioane americane.

Dar în mai puţin de o oră, euforia japoneză avea să fie risipită. La 16.45, bombardierele americane şi-au reperat ţinta şi un sfert de oră mai tîrziu s-au năpustit în picaj asupra portavionului Hiryu. Patru bombe au lovit puntea într-o succesiune rapidă. După numai cîteva minute, portavionul era complet cuprins de flăcări, de la prova la pupa. După primul val, au urmat imediat 15 bombardiere de pe portavionul Hornet. Ele şi-au îndreptat atacul asupra cuirasatului Haruna şi a crucişătoarelor Tone şi Chikuma, fără a opera însă nici o lovitură directă. Tot fără rezultat s-au soldat şi atacurile lansate în aceeaşi seară de un grup de bombardiere grele B-17, iar apoi de o escadrilă de bombardiere în picaj, toate cu baza la sol. Bătălia din ziua de 4 iunie era, practic, încheiată.

În cursul nopţii de 4 spre 5 iunie sau în dimineaţa următoare, toate cele patru portavioane japoneze, în ciuda eforturilor disperate de a le salva, s-au scufundat. În aceeaşi noapte, amiralul Yamamoto, comandantul-şef al forţei navale japoneze, a ordonat abandonarea operaţiei Midway. În cursul zilei de 5 iunie, manevrele repetate, precum şi vremea nefavorabilă au salvat flota japoneză de noi atacuri aeriene. Abia în dimineaţa de 6 iunie, bombardierele de pe Enterprise şi Hornet au reperat crucişătoarele japoneze Mogami, Mikuma şi Asashio şi le-au lovit; Mikuma s-a scufundat în aceeaşi seară. Speranţele americanilor de a salva portavionul Yorktown, grav avariat de bombe şi torpile, s-au spulberat definitiv la 6 iunie, ora 13.31, cînd un submarin japonez l-a atacat din nou cu torpile, scufundînd, în acelaşi timp, şi distrugătorul Hamman. Flota americană a revenit la bază, la 13 iunie, iar cea japoneză, la 15 iunie.

Cuvînt introductiv şi versiune românească
Sergiu CELAC

ALBANIA MEDIEVALĂ REZISTĂ INVAZIILOR

(Urmare din p. 55)

lităţile între bizantini şi Angevini, poporul albanez s-a răsculat contra regelui Carol. Cîţiva ani mai tîrziu, Angevinii au trebuit să părăsească Albania (1286).

În 1304, ei au revenit însă. Filip, prinţul de Tarent, spre deosebire de bunicul său, Carol I de Anjou, a căutat să se sprijine tocmai pe nobilii albanezi. La acea dată, Imperiul bizantin era sensibil slăbit. În acest context, Filip a împărţit puterea asupra Albaniei cu nobilul local William Blinishti (fost captiv al bunicului lui Filip, Carol I de Anjou), pe care l-a numit mareşal al Albaniei, în 1304. Alţi feudali au primit înalte titluri, fiind lăsaţi să-şi exercite liber puterea în regiunile lor. Albania a continuat să fie numită „regat", dar fără rege, deoarece autoritatea lui Filip, prinţul de Tarent, era limitată la Durrës. Un călător anonim, care a vizitat Albania în 1308, scria: „Regatul nu mai are rege; ţara este împărţită între principii locali, care o guvernează fără a da socoteală nimănui".

În anii următori, harta politică a Albaniei a suferit continue transformări. Fărîmiţată pînă atunci într-un mare număr de domenii, Albania s-a constituit în unităţi feudale mai mari. Ca peste tot în Europa, principii odată instalaţi la putere, au căutat să-şi extindă frontierele posesiunilor lor pînă la limitele lingvistice ale ţării, ceea ce trebuia să conducă la formarea statului naţional albanez. Dar acest proces a fost tulburat, apoi întrerupt, de invazia otomană, începută în 1388[1].

În româneşte de
Cristia MAKSUTOVICI

[1] Despre lupta albanezilor împotriva stăpînirii, de aproape cinci secole, a Porţii, vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1968, 11/1976, 11/1982.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

REVISTA SOCIALĂ — 100 ANI DE LA APARIȚIE

Dr. GRIGORE OLĂNESCU, din București: Revista socială este cea dintîi publicație teoretică socialistă din România, de la a cărei apariție s-au împlinit în acest an (10 aprilie 1984) 100 de ani. A apărut lunar la Iași între anii 1884 și 1887 sub redacția lui Ioan Nădejde. În această publicație au fost tipărite între altele, studiile: Karl Marx și economiștii noștri, Coaliții, greve și însemnătatea lor, Anarhism și socialism, Ce vor socialiștii români, etc., elaborate de Constantin Dobrogeanu-Gherea și Ioan Nădejde, ale căror merite se regăsesc în definirea cu claritate a socialismului științific și stabilirea unui program teoretic și practic al mișcării socialiste de la noi.

În anul 1886 în coloanele Revistei sociale a fost publicat articolul Starea politică și socială elaborat de Friedrich Engels cu care Ioan Nădejde se afla în corespondență. Adeziunea socialiștilor români la teoria revoluționară materialist-dialectică și istorică și aplicarea acesteia în mod creator la realitățile sociale existente era astfel formulată în programul revistei: „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale". Revista socială a avut un larg ecou în mișcarea socialistă de la noi, contribuind la clarificarea ideologică în rîndul proletariatului, la organizarea primului partid politic al muncitorilor din România.

Alături de celelalte publicații socialiste Înainte, Contemporanul, Emanciparea, Drepturile omului, Revista socială a contribuit la răspîndirea în rîndurile maselor a socialismului științific.

STREHAIA, REȘEDINȚĂ DOMNEASCĂ

Prof. C.A. PROTOPOPESCU, din Strehaia, ne scrie pe marginea articolului În mijlocul obștii, cu întreg sfatul țării, nr. 6/1984: Una din localitățile cu rol de reședință domnească a fost și Strehaia, veche așezare medievală, unde s-au aflat, provizoriu, bănia de Severin (1375, 1377-1382 și 1384-1390), prima bănie oltenă (Neagoe ban Strîmbăianul, 1479), bănia de Mehedinți (Mihai Viteazul bănișor de Mehedinți, 1582-1588) centru de pregătire militară a oastei (la 1599-1600, Calotă banul primea 100 săbii pentru dorobanții din Strehaia, centru în care se pregătea „Oastea Mehedinților", ce și-a adus o deosebită contribuție la victoria lui Mihai Viteazul în lupta de la Șelimbăr, 1599), sediul mitropoliei de Severin (la sfîrșitul sec. XV pînă la 1504), episcopia de la Strehaia (1673-1679). În anul 1602, în timpul primei domnii a lui Radu Mihnea (1601 noiembrie-1602 martie, 5/15) s-a aflat aici și reședința domnească.

Pe locul unde au fost biserica și curtea fortificată a Craioveștilor, Matei Ba arab a ridicat mănăstirea Strehaia (1645, amintind și pe vechii ctitori: Jupan Barbu Craiovescu, biv-vel ban, jupan Pîrvu, biv-vel vornic, jupan Danciu, biv-vel vornic) și a fost refăcută de Constantin Brîncoveanu în 1693.

De mănăstirea Strehaia își leagă numele și Tudor Vladimirescu, care la 30 ianuarie 1821 a cucerit-o fără lupte, unde a rămas cu panduril săi pînă în dimineața zilei de 2 februarie 1821, timp în care și-a mărit oștirea cu 1 000 panduri. Anul 1848 este și el prezent în istoria acestor locuri și a mănăstirii. Alexandru Nenciu, arendașul mănăstirii, „a dăruit venitul pe un an locuitorilor acestui sat, drept mulțumire ce a simțit de Constituție". În timpul revoluției, la 26 iulie 1848, aici s-a aflat reședința de plasă.

8 IANUARIE 1918

Locotenent-colonel (r) TOADER TĂZLĂUANU, din București: Sînt un pasionat și constant cititor al revistei Magazin istoric. Am întreaga colecție, care constituie un nesecat izvor de documentare privind istoria națională și universală. Mă pasionează în mod deosebit problemele ce se referă la cele două războaie mondiale. Pe lîngă această pasiune o mai am și pe aceea de a colecționa insigne, medalii și plachete, tematica predilectă fiind cea militară.

Pe marginea notei Apărătorilor orașului Galați (nr. 6/1984) precizez că inscripția de pe plachetă este 8 ianuarie 1918 și nu 3 ianuarie 1918. Vulturul poartă în gheare spada și o ancoră și nu crucea și o ancoră. Am o astfel de plachetă în colecția mea și am studiat-o cu atenție.

Mulțumim corespondentului nostru pentru precizări. La rîndul nostru menționăm că descrierea plachetei a fost făcută după lucrarea Medalii și plachete românești, de Gh. Buzdugan, Gh. Niculiță, București, 1971, pp. 112-113.

INSIGNĂ 1931

NICOLAE CURDOV, din București: În nr. 8/1981 în cadrul rubricii În București, acum 50 ani, a fost tipărită o scurtă însemnare despre cel de-al XIII-lea Congres internațional al studenților, ținut la București în august 1931, reuniune care a avut ca țel suprem apărarea păcii. A fost publicată, de asemenea, și fotografia unui grup de participanți, din care se putea observa că aceștia purtau insigna emisă cu acel prilej.

Recent, în colecția mea a intrat o asemenea insignă, destul de rară și pe care am prezentat-o în cadrul celei de-a X-a întîlniri pe țară a colecționarilor de insigne (Petroșani, 2-3 iunie 1984), desfășurată sub egida Societății Numismatice Române. Insigna (în imaginea de mai sus) prezintă un tricolor peste care se suprapun inițialele C.I.E. (Congres Internațional Estudiantin), deasupra unui glob terestru, între ale cărui meridiane și paralele se află înscris XIII Congres Bucharest 1931.

CAPORALUL EROU

În completarea informațiilor despre eroul caporal Constantin Mușat (nr. 3/1984) — ne scrie DUMITRU ARSENE, din Oena Mureș, jud. Alba — doresc să informez cititorii că și în orașul Bîrlad, în memoria eroului, a fost ridicat un impozant monument din bronz. Eroul, care avea brațul stîng amputat, este înfățișat aruncînd grenada cu mîna dreaptă.

La informațiile comunicate de cititorul nostru, mai adăugăm următoarele: monumentul, operă a sculptorului Constantin Dumitriu-Bîrlad, a fost dezvelit în 1927. Are următoarea inscripție: „Caporal Constantin Mușat, 1890-1917. Căzut erou la datorie, apărînd cu prețul vieții sale pămîntul scump al patriei, în ziua de 14 august 1917, pe frontul de pe Valea Oituzului. Prin răpăitul asurzitor al armelor, se auzea mereu, ca o îmbărbătare, glasul caporalului grenadier Mușat: „— Grenade băieți, dați grenade!"

Pe marginea aceleiași note, ne scrie și colonelul dr. NECULAI CHIRIAC, din Bîrlad: Monumentul din Bîrlad a fost deteriorat la cutremurul din 4 martie 1977. Prin grija organelor locale de partid și a conducerii unității militare în incinta căreia se află, monumentul a fost refăcut.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

FOTOGRAFUL ADLER

Am văzut în nr. 7/1984 cîteva fotografii executate de fotograful Leopold Adler la începutul secolului nostru. Cum nu cunosc nimic despre activitatea lui, m-ar interesa să aflu cine a fost, care este locul său în istoria artei fotografice din țara noastră, ne scrie **STELUȚA PETRESCU**, din Constanța.

Colaboratorul nostru **EMANUEL BĂDESCU**, din cadrul Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R., ne-a comunicat următoarele: Cu excepția lui Szathmári (nr. 2-6/1983), artiștii fotografi din Romînia veacului trecut figurează, deseori doar nominal, în două-trei cronologii întocmite de C. Săvulescu și G. Potra, cunoscutul istoric alcătuind și o listă, pînă în prezent singura, a atelierelor fotografice unde întîlnim și numele lui Adler printre fotografii brașoveni. Leopold Adler a fost un fotograf de peisaje, avînd la noi precursori pe Szathmári, Franz Duschek, M.B. Baer, A.D. Reiser și fiind contemporan cu F. Pesky, M. Szöllösy din București și E. Fischer din Sibiu. În 1881 a executat o serie de fotografii reprezentînd Brașovul: panorame, străzi clădiri. Peste opt ani va completa seria cu fotografii de tip special „cabinet", evident mai „artistice", perioadă din care datează și frumoasele imagini ale străjmtorii Branului, ale cetății Rișnov, ale Făgărașului. Probabil că această „ieșire" i-a relevat o lume cu neputință de închipuit în Brașovul eruditilor și negustorilor: satul românesc. Ar fi și singura explicație verosimilă a părăsirii mediului citadin, pentru a se stabili în Săliște. La început a executat un număr de fotografii „de atelier", de altfel primele portrete pe care le cunoaștem, pentru ca, timp de peste un deceniu, să colinde Ardealul, oprindu-se mai ales în localitățile cu spiritualitate eminamente românească. În 1910 a dat la iveală o impresionantă colecție etnografică, comparabilă poate doar cu cea a lui Szathmári și depășind valoric pe acelea ale lui Duschek și K.E. Zipser. Spre deosebire de ilustrii precedesori, Adler fotografia pe teren, fotografiile sale dobîndind astfel o prospețime care încîntă ochiul. Chiar dacă nu a fost primul fotograf al Ardealului românesc L. Adler, prin vastitatea și valoarea operei sale, este cel mai important din această regiune a țării din secolul trecut.

DIFUZORII REVISTEI

Alte relatări, în continuarea celor apărute în numărul trecut, primite de la cititorii noștri care ne-au scris despre difuzarea revistei în localitățile lor, despre activitatea unor gestionari de la punctele de difuzare a presei care muncesc cu hărnicie și pricepere pentru ca ziarele și revistele, inclusiv Magazin istoric, să ajungă în mîinile cititorilor.

Astfel, din Suceava, colonel (r) MIHAI V. IACOB, ne scrie despre vînzătoarele Eugenia Manolache și Stela Mihai de la Chioșcul I.S.C. nr. 99. Tot din acest oraș ne-a mai scris VASILE TAFALAN, amintind, între altele, de Ianuș Elena, Georgeta Copil, Rodica Matei, Profira Moțcu.

De pe litoral, de la Constanța, am primit vești privind difuzarea revistei de la doi statornici colaboratori, GH. DUMITRAȘCU și ST. LASCU, precum și de la GHEORGHE GRIGORE, din Mangalia. Din Galați, prof. GH.S. ȘTEFĂNESCU și PAUL PĂLTĂNEA, de asemenea consecvenți colaboratori ai revistei, ne scriu despre abonamentele în instituțiile în care lucrează, Liceul „Vasile Alecsandri" și, respectiv, Biblioteca „V.A. Urechiă". Tot despre abonamente ne relatează și dr. ANGHEL POPA, din Cîmpulung Moldovenesc.

Din Bacău, ne scrie VASILE DAMIAN. ICHIEL SILE LEIBU, din același oraș, ne relatează despre activitatea gestionarelor Gianina Corodeanu (unitatea din Calea N. Bălcescu nr. 1) și Lizica Glod (unitatea din pasajul 6 Martie).

Am mai primit, de asemenea, scrisori pe teme de difuzare a revistei de la cititorii COSTICĂ RUSU, din Anina, MARIA VULPAȘU, din Reșița. I. ALEXIEVICI din Bicaz, jud. Neamț, IRINA GIURI, IOAN CĂLINESCU, din Timișoara, GH. ROȘIANU, din Cîmpina, STELIAN DĂSCĂLESCU, din Comarnic, jud. Prahova, GH. ARNĂUTU, MIHAIL TEODORESCU, NICOLETA ANDREEA și CĂTĂLIN ENACHE, din Brăila, colonel dr. VICTOR LIMBAN, din Pitești, LETITIA RADU. din com. Cîndești, jud. Buzău, MENDEL FISCHMAN din Timișoara.

Tuturor le mulțumim și-i felicităm călduros pentru activitatea depusă în sprijinul difuzării revistei, pentru pasiunea lor pentru istorie, pentru statornicul atașament față de Magazin istoric.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în revista noastră ne-au scris următorii cititori: ALEXANDRU CHIUZBĂIAN, din Vișeul de Sus, jud. Maramureș (Între ignoranță și eroare voită, nr. 2/1984); GHEORGHE I. PĂTEA, veteran din al doilea război mondial, din com. Dîmbovicioara, jud. Argeș (nr. 12/1983, consacrat Marii Uniri de la 1918); prof. FLOREA COSTACHE, din Roșiorii de Vede (O necesitate istorică — alianța tuturor forțelor patriotice, nr. 5/1984); dr. BOGDAN GEORGEVICI, din Timișoara (I sau IV?, nr. 4/1984); ION C. PĂUN-TOIAGA, din București (Schliemann, un impostor?, nr. 5/1984); GRIGORE NICOLESCU, din Tg. Jiu (Sublocotcnentul erou, nr. 6/1983); AUREL POPIAN, din Timișoara (Istoria acuză — Majdanek, nr. 2/1984).

MULȚUMIRI

Pentru gîndurile exprimate pe adresa redacției, pentru completările, propunerile și sugestiile adresate, mulțumim următorilor cititori: ELENA VALERICA CARP, din satul Valea Grecului, com. Duda-Epureni, jud. Vaslui; VASILICA PENESCU, din Rîmnicu Vîlcea; elev GABRIEL C. BĂRBIERU, din Tg. Bujor, jud. Galați; MIHAI NICULĂIASA, din com. Lămășeni, jud. Suceava; TĂNASE RĂȘINĂ, din com. Farcașa, jud. Neamț; ROXANA IORGA, din municipiul Gh. Gheorghiu-Dej; IOAN TĂTAR, din Arad.

DOCUMENTARE

Mulțumim următorilor cititori pentru informațiile și documentele trimise: ION MARINESCU, din Sibiu (un fragment din articolul Drumurile romane din Banat, de Adam Cucu, publicat în revista Natura, nr. 7/1927, precum și vol. I al lucrării lui N. Iorga Istoria comerțului românesc); prof. gradul I VISARION BEALCOVSCHI, școala generală Iclod, jud. Cluj (articolul Tribuna și mișcarea națională a românilor din Transilvania); IOSIF ROMAN, din Deva (evocă faptele lui Alexandru Nandra Hohol din com. Dobra, jud. Hunedoara care „a dat pildă extraordinară de cinste și statornicie în luptele naționale" în timpul stăpînirii austro-ungare); NICOLAE CAZACOVSCHI, din Bacău (trei mărturii documentare privind anul 1848 în Transilvania).

CERERI SI OFERTE

PETRE NICU, str. Leningrad, bl. L, sc. 3, et. 1, ap. 52, Brăila, solicită: nr. 1-9/1967.

IOAN MĂRGESCU, com. Bătești, jud. Timiș, solicită: nr. 1, 2/1967; 1-6/1968; 1-8/1980; 1-7/1982; 6-11/1983.

ALEX. DULGHERU, șos. Colentina, nr. 15, bl. R25, sc. B, ap. 76, București, solicită: nr. 1-2/1976; 3/1977; 2, 6, 9/1979; 1, 11/1982; oferă: nr. 3-5, 7-9, 11/1969; 3, 5, 9, 10/1970; 4/1971; 9/1982.

ADRIAN ROȘCA, com. 23 August, jud. Constanța, solicită: nr. 1-4/1967; 8, 11/1976; 1, 3-5,7, 9-12/1977; 3, 9, 11, 12/1978; 3-6/1982; oferă colecția 1971-1978.

VICTOR PREDA, str. Horea, nr. 31, Caransebeș, jud. Caraș-Severin, oferă: nr. 6, 11/1968; 1, 2/1969; 7, 12/1973; 10/1975; 1-12/1983.

LORENA CARMEN POPESCU, str. A.D. Xenopol, nr. 11, București, oferă colecția 1967-1982.

DUMITRU GHERGHINA, str. Brazda lui Novac, bl. A 3, sc. 1, ap. 4, Craiova, oferă nr. 5/1970; 12/1974; 1-3/1979; 3, 11/1981; 4, 9, 10/1982; 3/1983.

FLOREA DRĂGUȚ, bd. Tudor Vladimirescu, nr. 87, sc. A, et. 3, ap. 1, Iași, oferă colecția completă.

NICOLAE ȘTEFAN, bd. Nicolae Bălcescu, nr. 59 C, bl. 21, sc. A, et. 3, ap. 15, Buzău, oferă colecția completă.

IOAN MITUCĂ, cartier Kiseleff, bl. H-2, sc. 1, ap. 13, Drobeta-Turnu Severin, oferă colecția completă.

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 11 (212)

noiembrie 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

CONGRESUL XIII AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

● **Un rol istoric în dezvoltarea contemporană a României:** *Ion Popescu-Puţuri* 2

● **Partid al demnităţii, dreptăţii şi independenţei naţionale:** *Ion Ardeleanu* 8

● **Însufleţitorul întregului popor în războiul antihitlerist:** *Mircea Muşat* 11

200 ANI DE LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ CONDUSĂ DE HOREA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN

● **De la „bunul împărat" la rex Daciae:** *Fl. Constantiniu...* 15 ● **Din toamnă pînă în primăvară (II):** *Valeriu Buduru, Gheorghe David...* 15 ● **Răscoala în documente europene inedite. „Setea lor de libertate este nestăvilită":** *Eugen Glück...* 19 ● **1790: Albumul Hacquet despre români:** *Gabriela Dumitrescu...* 26

● **Tezaurul de la Stînceşti:** *Mihai Gramatopol*...27 ● **La Bitolia, un portret al lui Radu cel Mare:** *Miroljub Zaric*...29 ● **Adevăratul chip al domnitorului:** *Gh. David*...30 ● **Amintiri contimporane (III):** *V.A. Urechiă*...33 ● **1850. Cântarea României la Paris şi la Sibiu:** *Cornelia Bodea*...37 ● **Slănic „perla" Moldovei:** *Iordachi Bodea*...51

● **Vukovici — o renumită familie de tipografi:** *Anika Skovran*...31 ● **Decembriştii:** *Florentina Dolghin*...41 ● **De Gaulle-Churchill: un duel secret (III)**...47 ● **Albania medievală rezistă invaziilor:** *Ştefanaq Pollo, Arben Puto*...52 ● **1942. Arde Pacificul (V):** *Gordon W. Prange...* 56 ● **Cărţi sosite la redacţie**...40 ● **Poşta Magazin istoric**...61

COPERTELE NOASTRE

②③ Permanenţe ale istoriei româneşti, Independenţa şi Unirea au concentrat secole de-a rîndul energiile şi lupta maselor populare, ale marilor noştri voievozi şi cărturari. Jertfele şi truda lor au constituit un bogat tezaur de tradiţii înaintate pe care, încă din zorii epocii moderne, mişcarea muncitorească, partidul său revoluţionar — născute din realităţile societăţii româneşti — le-au ridicat pe o treaptă superioară, aducînd o contribuţie hotărîtoare la împlinirea marilor idealuri de independenţă şi unitate naţională. Luptele şi sacrificiile atîtor generaţii de înaintaşi sînt temeliile istorice ale României socialiste, liberă şi independentă, unitară şi suverană de azi. În imagini. **Independenţa** şi **Unirea** în viziunile pictorilor Elena Greculesi şi Georgeta Năpăruş

CONTENTS (Romanian History) THE XIII-Th CONGRESS OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY: A Historic Part In Socialist Romania's Present-day Development I. Popescu-Puțuri; The Party of Dignity, Justice and National Independence I. Ardeleanu; The Inspirer of the Whole People in the Anti-Hitler War M. Mușat ● 1784. Horea's Uprisal F. C nstantiniu, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● The Treasure Store of Stincești M. Gramatopol ● An Unknown Portrait of Radu the Great (1495-1508) M. Zarie, G. David ● Memoirs from the Late Nineteenth Century V.A. Urechiă ● 1850. The Poem A Song to Romania in the Historian's Attention C. B dea ● Slănic — „the Gem" of Moldavia I. Bodea

SOMMAIRE (Histoire roumaine) LE XIIIe CONGRÈS DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN: Un rôle historique dans le développement contemporain de la Roumanie socialiste I. Popescu-Puțuri; Le parti de la dignité, de la justice et de l'indépendance nationale I. Ardeleanu; L'animateur du peuple entier dans la guerre antihitlérienne M. Mușat ● 1784. La révolte de Horea Fl. Constantiniu, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● Le trésor de Stincești M. Gramatopol ● Un portrait inconnu du Radu le Grand (1495-1508) M. Zarie, G. David ● Souvenirs de la fin du XIXe siècle V.A. Urechiă ● 1850. Le poème La chanson de la R umanie dans l'attention des historiens C. Bodea ● Slănic — „La perle" de la Moldavie I. Bodea

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) XIII-ый СЪЕЗД РУМЫНСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ: Историческая роль в современном развитии социалистической Румынии И. Попеску-Пуцурь; Партия достоинства, справедливости и национальной независимости И. Арделяну; Вдохновитель всего народа в антигитлеровской войне М. Мушат ● 1784. Восстание Хории Фл. Констаатиниу, В. Будуру, Г. Давид, Е. Глюк, Г. Думитреску ● Сокровище в Стынчешть М. Граматопох ● Неизвестный портрет Раду Великого (1495-1508) М. Зарик, Г. Давид ● Воспоминания конца XIX-го века В.А. Урекиэ ● 1850. Поэма Воспевание Румынии во внимании историков К. Бодя ● Слэник — „жемчужина" Молдавии И. Бодя

INHALT (Rumänische Geschichte) DER XIII. PARTEITAG DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI: Eine historische Rolle in der gegenwärtigen Entwicklung des sozialistischen Rumänien I. Popescu-Puțuri; Partei der Würde, der Gerechtigkeit und der nationalen Unabhängigkeit I. Ardeleanu; Ansporn des ganzen Volkes im Antihitlerkrieg M. Mușat ● 1784. Der Aufstand unter Horea Fl. Constantiniu, V. Buduru, G, David, E. Glück, G. Dumitrescu ● Der Schatz von Stincesti M. Gramatopol ● Ein unbekanntes Portrait des Radu des Grossen (1495-1508) M. Zarie, G. David ● Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts V.A. Urechiă ● 1850. Die Hymne Gesang an Rumänien im Blickpunkt der Historiker C. Bodea ● Slănic — die „Perle" der Moldau I. Bodea

SUMARIO (Historia rumana) EL XIII° CONGRESO DEL PARTIDO COMUNISTA RUMANO: Un papel historico en el desarrollo contemporáneo de la Rumania socialista I. Popescu-Puțuri; El partido de la dignidad, de la justicia y de la independencia nacional I. Ardeleanu; El animador del pueblo entero en la guerra antihitleriana M. Mușat ●1784. La revuelta de Horea Fl. Constantiniu, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● El tesoro de Stincești M. Gramatopol ● Un retrato desconocido de Radu el Grande (1495-1508) M. Zarie, G. David, ● Recuerdos desde fines del s. XIX V.A. Urechiă ● 1850. El poema El Cantar de Rumania en la atención de los historiadores C. Bodea ● Slănic — „perla" de Moldavia I. B dea

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICA : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

1

42 427

Congresul al XIII-lea al P.C.R.

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 11 (212) NOIEMBRIE 1984